

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
ŠIAULIŲ AKADEMIJA**

MUZIKOS PEDAGOGIKOS STUDIJŲ PROGRAMA

KLIDAS KAUNECKAS

Magistro studijų baigiamasis darbas

**KRIKŠČIONIŠKŲJŲ VERTYBIŲ RAIŠKA 1–8 KLASIŲ MUZIKOS
PAMOKOSE: VADOVĖLIŲ TURINIO ANALIZĖ**

Darbo vadovė:

prof. dr. Diana Strakšienė

Šiauliai, 2023

**Studijuojančiojo, teikiančio
baigiamąjį darbą, GARANTIJA**

WARRANTY of Final Thesis

Vardas, pavardė <i>Name, Surname</i>	Klaidas Kauneckas
Padalinys <i>Faculty</i>	Šiaulių akademija <i>Šiauliai Academy</i>
Studijų programa <i>Study Programme</i>	Muzikos pedagogika <i>Music Pedagogy</i>
Darbo pavadinimas <i>Thesis topic</i>	Krikščioniškųjų vertybių raiška 1–8 klasių muzikos pamokose: vadovėlių turinio analizė <i>Expression of Christian Values in Music Lessons in Grades 1-8: a Content Analysis of Textbooks</i>
Darbo tipas <i>Thesis type</i>	Baigiamasis darbas <i>Final Thesis</i>

Garantuojau, kad mano baigiamasis darbas yra parengtas sąžiningai ir savarankiškai, kitų asmenų indėlio į parengtą darbą nėra. Jokių neteisėtų mokėjimų už šį darbą niekam nesu mokėjęs.

I guarantee that my thesis is prepared in good faith and independently, there is no contribution to this work from other individuals. I have not made any illegal payments related to this work.

Šiame darbe tiesiogiai ar netiesiogiai panaudotos kitų šaltinių citatos yra pažymėtos literatūros nuorodose.

Quotes from other sources directly or indirectly used in this thesis, are indicated in literature references.

Aš, Klaidas Kauneckas, pateikdamas (-a) šį darbą, patvirtinu (pažymėti)
I, Klaidas Kauneckas, by submitting this paper confirm (check)

**Embargo laikotarpis
*Embargo Period***

Prašau nustatyti šiam baigiamajam darbui toliau nurodytos trukmės embargo laikotarpį:
I am requesting an embargo of this thesis for the period indicated below:

_____ mėnesių / *months*
(embargo laikotarpis negali viršyti 60 mėn. / *an embargo period shall not exceed 60 months*).

Embargo laikotarpis nereikalingas / *no embargo requested*.

Embargo laikotarpio nustatymo priežastis / *Reason for embargo period:*

Kauneckas K. Krikščioniškųjų vertybių raiška 1–8 klasių muzikos pamokose: vadovėlių turinio analizė/ vadovė prof. dr. D. Strakšienė; Vilniaus universitetas Šiaulių akademija, Edukologijos institutas. Muzikos pedagogikos magistro studijų programa. Šiauliai, 2023. – 64 p.

SANTRAUKA

Magistro darbe aptariamas krikščioniškųjų vertybių ugdymas(is) muzikuojant. Tyrimo objektas – krikščioniškųjų vertybių raiška 1–8 klasių muzikos pamokose. Tyrimo tikslas – atskleisti krikščioniškųjų vertybių raiškos aspektus 1–8 klasių muzikos pamokose. Tyrimo uždaviniai: apžvelgti krikščioniškųjų vertybių sampratą ir istorinę raidą; aptarti krikščioniškųjų vertybių raišką katalikiškųjų ir tradicinių bendrojo ugdymo mokyklų veiklos strategijose; aptarti pradinių, pagrindinių bei gimnazinių klasių mokinių psichosocialinės raidos bruožus; atskleisti krikščioniškųjų vertybių suvoktį muzikinio ugdymo realybėje; atlikti pradinių bei pagrindinių klasių vadovėlių *kontent* (turinio) analizę krikščioniškųjų vertybių raiškos kontekste.

Atlikus mokslinę literatūros analizę ir kokybinį tyrimą gautos šios išvados: 1) Vertybės apibūdinamos kaip žmogaus specifiškumas, padedantis suprasti pasaulio objektų ir reikšmių charakteristiką. Jos žmogui padeda adaptuotis aplinkoje, pasirinkti svarbiausius kultūrinio, socialinio, ekonominio, gyvenimo aspektus. 2) Katalikiškoje mokykloje ypač akcentuojamas vertybinis ugdymas, kuris yra mokymo pagrindas, taip sudaromos sąlygos ne tik krikščioniškųjų vertybių puoselėjimui, bet ir visapusiškos asmenybės augimui; 3) Žmogaus psichosocialinė ūgtis priklauso nuo jo pasaulėjautos ir pasaulėžiūros formavimo, kognityvinių įgūdžių ir siekio tapti visaverte bei atsakinga asmenybe 4) Muzikos pamokos padeda formuoti mokinio vidinį pasaulį ir lavina vaizduotę. Muzikiniai gebėjimai yra ugdomi per įvairias muzikines veiklų sritis: dainavimą, grojimą, kūrybą, žaidimus, ritmavimą ir solfedžiavimo užduotis bei muzikos klausymąsi. 5) Rašant magistro darbą buvo nagrinėta 20 skirtingų autorių muzikos vadovėlių, kuriuos sudarė 1057 įvairios temos. Vadovėlyje „Vieversys“ (2010) matoma, kad autorės, sudarydamos vadovėlių turinį, daugiau dėmesio skiria tautosakai, pasaulietiškumui bei kultūrai. Krakauskaitės vadovėliuose „Lakštutė“ (2004) mokytojui duodama pasirinkimo laisvė. Atsiranda ne tik šv. Kalėdų, bet ir šv. Velykų tematika bei svarba. Veličkos vadovėliuose „Mano muzika“ (2007) krikščioniškasias vertybes galima išvelgti daugiausia krikščioniškų švenčių tematikose. Išanalizavus 5–8 klasių Malikėnienės vadovėliuose „Muzika“ (2010) ir „Muzikos labirintai“ (2012) galima daryti prielaidą, kad autorė didesnę dėmesį skiria mokinių pasaulietiškumo ugdymui bei muzikos suvokimui. Vadovėliuose itin svarbų vaidmenį atlieka muzikos istorija, kuri atspindi muzikos kaitą. Balčyčio vadovėlių serija „Muzika“ (2007) labiausiai atspindi krikščioniškąjį tikėjimą, jo prasmę bei ugdomas vertybes. Šiuose vadovėliuose galima rasti daugiausia švenčių,

dainų, giesmių bei teorijos šia tema. Visos krikščioniškosios šventės turi teorinį ir muzikinį pagrindą.

Raktiniai žodžiai: krikščionybė, vertybės, ugdymas, muzikos vadovėliai.

Kauneckas K. Expression of Christian Values in Music Lessons in Grades 1-8: a Content Analysis of Textbooks/ Research Advisor Prof. Dr. D. Strakšienė; Vilnius University Šiauliai Academy, Institute of Education. Master's Study Programme in Music Pedagogy. Šiauliai, 2023. – 64 p.

SUMMARY

The Master's thesis discusses the development of Christian values through music. The object of the research is the expression of Christian values in music lessons in grades 1-8. The aim of the research is to reveal the aspects of the expression of Christian values in music lessons in grades 1-8. Research objectives: to review the concept and historical development of Christian values; to discuss the expression of Christian values in the performance strategies of Catholic and traditional general education schools; to discuss the features of psychosocial development of primary, basic and gymnasium grade students; to reveal the perception of Christian values in the reality of music education; to carry out content analysis of primary and basic grade textbooks in the context of the expression of Christian values.

The following conclusions were obtained after the analysis of scientific literature and qualitative research: 1) Values are defined as the individual's specificity that helps to understand the characteristics of objects and meanings of the world. They help the individual to adapt to the environment, to choose the most important aspects of cultural, social, and economic life. 2) In Catholic schools, special emphasis is placed on value education, which is the basis of teaching, thus creating conditions not only for the cultivation of Christian values, but also for the growth of a holistic personality; 3) The individual's psychosocial growth depends on the formation of his/her attitude and world-view, cognitive skills and aspiration to become a full-fledged and responsible personality; 4) Music lessons help to shape the inner world of the student and develop imagination. Musical abilities are developed through various musical activities: singing, playing, creating, games, rhythming and solfeggio tasks and listening to music. 5) While writing the Master's thesis, 20 music textbooks by different authors, which consisted of 1057 different topics, were analysed. In the textbook "Vieversys" (*Lark*) (2010), it can be seen that the authors pay more attention to folklore, secularity and culture when creating the content of the textbooks. In Krakauskaitė's textbooks "Lakštutė" (*Nightingale*) (2004), the teacher is given the freedom of choice. The themes and importance of not only Christmas but also Easter emerge. In Velička's textbooks "Mano muzika" (*My Music*) (2007), Christian values can be seen mainly in the themes of Christian holidays. After analysing Malikėnienė's 5th-8th grade textbooks "Muzika" (*Music*) (2010) and "Muzikos labirintai" (*Labyrinths of Music*) (2012), it can be assumed that the author pays more attention to the development of students' secularity and understanding of music. The history of music, which reflects the changes in music, plays a very important role in the textbooks. Balčytis'

series of textbooks “Muzika” (*Music*) (2007) best reflects the Christian faith, its meaning and the values cultivated. In these textbooks, one can find most of the holidays, songs, chants and theory on this topic. All Christian holidays have a theoretical and musical basis.

Keywords: Christianity, values, education, music textbooks

TURINYS

IVADAS	8
1. KRIKŠČIONIŠKŲJŲ VERTYBIŲ SAMPRATOS TEORINIS ASPEKTAS	12
1.1. Krikščioniškųjų vertybių apibrėžtis ir istorinė raida	12
1.2. Žmogaus ūgtis krikščioniškųjų vertybių kontekste.....	16
1.3. Krikščioniškųjų vertybių raiška katalikiškojo ugdymo mokyklos veiklos strategijose.....	24
2. KRIKŠČIONIŠKOJO IR TRADICINIO UGDYMO DERMĖ BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ MUZIKOS PAMOKOSE	29
2.1. Krikščioniškųjų vertybių suvoktis muzikinio ugdymo realybėje.....	29
2.2. 1-8 klasių muzikinio ugdymo turinio analizė	33
2.2.1. Pradinių klasių muzikos pamokų turinio apžvalga	38
2.2.2. Viduriniųjų klasių muzikinio ugdymo planų apžvalga	40
3. 1–8 KLASIŲ MUZIKOS VADOVĖLIŲ TURINIO ANALIZĖ KRIKŠČIONIŠKŲJŲ VERTYBIŲ KONTEKSTE	44
3.1. LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos reikalavimai vadovėlių turinio sudarymui.....	44
3.2. Tyrimo metodologija ir edukacinės idėjos pagrindimas.....	48
3.3. Tyrimo rezultatai	49
IŠVADOS	58
LITERATŪRA	60

IVADAS

Darbo aktualumas. Kiekvienoje šalyje ugdytas skiriasi dėl nusistovėjusių tam tikrų tautinių ir kultūrinių tradicijų, papročių bei bendrųjų nuostatų, tačiau, pasak Martišauskienės (2008), akivaizdu, kad vaikų tradicinę kultūrą veikia išorinės įtakos bei svetimų kultūrų prisigretinimas, dėl ko prarandamos tautinės vertybės, kurios yra persipynusios religiniame kontekste. Ne vienas jaunas žmogus susiduria su tam tikromis problemomis: savo šalies tradicijų, tikėjimo vertybių nežinojimu, kas gali tapti tautos išnykimo priežastimi. Ypač svarbu nuo mažų dienų vaikams ugdyti moralines bei religines vertybes. Ne veltui Martišauskienė (2008) teigia, kad kuo religingesnis yra žmogus, tuo mažiau tikėtina, jog jis įsivels į moraliai netinkamą elgesį.

Krikščionybė – viena iš trijų (greta islamo ir budizmo) pasaulinių religijų, atsiradusių I a. Ji išplito tada, kai tarp persekiojamų žydų romėnų valdomoje Palestinoje ėmė plisti pamatinės judaizmo reformacijos sąjūdis, gavęs krikščionybės vardą. Šio tikėjimo mokytoju buvo laikomas Jėzus iš Nazareto, pasireiškęs kaip Mesijas – Dievo pasiuntinys, išganytojas ir mokytojas. Jėzaus Kristaus mokymas bei ugdomos žmogiškosios vertybės paplito po visą pasaulį. Tai leido žmonėms suprasti savo būtį bei misiją šiame pasaulyje. Kiekvienas žmogus turi laisvę rinktis ir priimti sprendimus, kurie leidžia formuoti savo asmenines vertybes. Krikščioniškas vertybes iš esmės sudaro Dievo Žodis, kuris dėl žmogaus tapo žmogumi (Katalikų Bažnyčios katekizmas, 1812). Krikščioniškas tikėjimas ir Dievo malonė yra nukreipta į vidinę žmogaus būtį bei jo nuostatas, požiūrius, kurie įprasmina bei išaukština tikrąją prigimtį. Krikščioniškos dorybės gali pakeisti žmogaus įsitikinimus ir atskleisti tikrąsias moralines vertybes, tokias kaip: santuoka, šeima, visuomenės supratimą apie žmogaus kilnumą, laisvę bei teises. Dėl krikščioniškųjų vertybių neretai susidaro įspūdis, jog žmogus šią frazę naudoja nežinodamas tikrosios jos paskirties ir reikšmės. Žodis „vertybės“ yra tik etiketė ar indas, į kurį galime sudėti bet ką, nes kiekvienas žmogus jas traktuoja savitai. Daugelis tiki, kad žmogaus kilnumas, jo gyvybės apsauga, santuoka ir šeima yra visos žmogiškosios egzistencijos ir visuomenės sandaros pagrindas, kylantis iš mūsų žmogiškosios prigimties. Tačiau, anot Lukošienės (2007), jauni žmonės dažnai susiduria su iškreiptu požiūriu į aplinką, žmogų, Dievą, kurį formuoja socialiniai tinklai bei visuomenės diktuojama vartotojiškumo kultūra. Remiantis šiuo požiūriu būtina atsigręžti į bendrojo ugdymo mokyklą – kaip vieną pagrindinių terpių, kur pagal amžiaus tarpsnių specifiką formuojamas ugdytinių pasaulio suvokimas ir vertybės, padedančios jaunam žmogui bręsti, atrasti savo pašaukimą ir vietą pasaulyje.

Kiekvieno amžiaus tarpsnio (pradinių, viduriniųjų, vyresniųjų klasių) mokiniai pasižymi imlumu ir smalsumu, tad akivaizdu, kad ugdymo įstaigose greta bendrųjų kompetencijų (mokėjimo mokytis, komunikavimo, pažinimo ir kt.) yra svarbu skiepyti ir dvasines-krikščioniškas vertybes, tokias kaip: šeima, žmogaus gyvybės svarba, bažnyčios reikšmė

žmogui ir kita (Nausėdienė, 2015). Vertybių ugdymo svarba pabrėžiama ir Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ nurodant, jog viešojoje erdvėje nepakanka atvirumo ir pakantumo kitaip mąstančiam, pagarbos kuriančiam asmeniui (Seimo, 2012).

Visgi, pasak Aramavičiūtės, Martišauskienės (2014), Kondratavičienės (2019), dvasinių vertybių (tiesos, gėrio, grožio ir kt.) ugdymas dažnai lieka užribyje, nes mokykloje pamatinių vertybių ugdymo galimybės nėra pakankamai išnaudojamos. Ugdymo aplinkoje vis labiau pasigendama visuminio požiūrio į ugdymo turinį, kuriame pasitaiko nepagarbaus elgesio apraiškų, pakantumo, dėmesio stokos ir pan. Pruskus (2008) teigia, kad būtent pamatinės krikščioniškosios vertybės – meilė, grožis, dora, religija – padeda asmeniui orientuotis aplinkoje ir turi daug reikšmės asmenybės tapsmo ugdymui.

Krikščioniškųjų vertybių svarbą ir jų sampratą bei panaudojimą yra analizavę ir aprašę lietuvių ir užsienio aukštųjų mokyklų specialistai, mokslininkai, rašytojai bei katalikiškų mokyklų asociacijos. Apie krikščioniškąsias vertybes ir jų svarbą galima rasti Šventajame Rašte, Katekizme, taip pat Paškaus (1998), Šulcienės (2007), Jovaišos (2000), Martišauskienės (2008), Švetkausko (2010) ir kt. autorių darbuose. Apie katalikiškų mokyklų struktūrą bei krikščioniškųjų vertybių naudojimą ugdymo procese rašė Nacionalinė katalikiškų mokyklų asociacija (2019), O'Harae (2010), Norcross (2014) ir kt. Apie krikščioniškųjų vertybių ugdymo galimybes bei jų taikymą ugdymo(si) procese duomenų galima rasti pradinių (2016), pagrindinių (meninio ugdymo 2008), gimnazinių (meninio ugdymo 2011) bei bendrojo ugdymo(si) programose (2022).

Tyrimo problema. Akivaizdu, jog ir užsienio, ir lietuvių autorių studijose argumentuotai (beje, skirtingai ir įvairiapusiškai) pateikiami krikščioniškųjų vertybių puoselėjimo aspektai. Kita vertus, tenka konstatuoti, jog pastaruoju metu mūsų šalies didaktikos specialistų susidomėjimas krikščioniškosiomis vertybėmis, kurias, pasak Rubavičiaus (2016), geriausiai padeda ugdyti menas / muzika, yra gerokai prigesęs – pasigendama šiuolaikinių metodinių straipsnių, rekomendacijų, diskusijų, kurios galėtų būti aktualios bendrojo ugdymo mokyklose dirbantiems pedagogams. Manytina, kad šiuolaikinėje mokykloje retas mokytojas savarankiškai ir neskatinamas ryžtasi diskutuoti su mokiniais apie krikščioniškąsias / religines šventes, jų tikrąją paskirtį ir svarbą. Šiuo požiūriu prasminga tyrinėti krikščioniškųjų vertybių raišką bendrojo ugdymo mokyklos muzikinio ugdymo turinyje, tuo labiau kad iki šiol beveik visai nėra mokslinių tyrimų, skirtų pradinių ir pagrindinių klasių muzikos vadovėlių turinio analizei krikščioniškųjų vertybių kontekste. Tai galima traktuoti kaip šių dienų aktualią problemą.

Tyrimo objektas – krikščioniškųjų vertybių raiška 1–8 klasių muzikos pamokose.

Tyrimo tikslas – atskleisti krikščioniškųjų vertybių raiškos aspektus 1–8 klasių muzikos pamokose.

Tyrimo uždaviniai:

- 1) apžvelgti krikščioniškųjų vertybių sampratą ir istorinę raidą;
- 2) aptarti krikščioniškųjų vertybių raišką katalikiškųjų ir tradicinių bendrojo ugdymo mokyklų veiklos strategijose;
- 3) aptarti pradinių bei pagrindinių klasių mokinių psychosocialinės raidos bruožus;
- 4) atskleisti krikščioniškųjų vertybių suvoktį muzikinio ugdymo realybėje;
- 5) atlikti pradinių ir pagrindinių klasių vadovėlių turinio analizę krikščioniškųjų vertybių raiškos kontekste.

Tyrimo metodologija.

Siekiant atskleisti krikščioniškųjų vertybių raišką 1–8 klasių muzikos vadovėlių turinyje, buvo atliktas empirinis (kokybinis) tyrimas, kuris buvo suskirstytas į etapus: 1) teorinis tyrimo idėjos pagrindimas; 2) kokybinio tyrimo planavimas; 3) tyrimo duomenų analizės procesas.

Tyrimo duomenys buvo renkami pasitelkus *kontent* (turinio) analizės metodą, siekiant išsamiai išnagrinėti skirtingų autorių 1–8 klasių muzikos vadovėlių turinį, siekiant identifikuoti ir atskleisti krikščioniškųjų vertybių raiškos aspektus.

Tyrimo metodai:

- teorinė pedagoginės, psichologinės, teologinės, metodinės literatūros bei švietimo dokumentų analizė;
- kokybinis tyrimas, 1–8 klasių muzikos vadovėlių *kontent* (turinio) analizė.

Tyrimo imtis ir atranka. Tyrimui buvo imta 20 skirtingų autorių muzikos vadovėlių, *kontent* (turinio) analizės pagrindu buvo nagrinėtos 1057 skirtingos muzikos vadovėliuose pateiktos temos, kurios sudarė 2650 puslapių.

Tyrimo etapai ir organizavimas.

1. 2021–2023 m. – vyko metodologinis pasirengimas tyrimui, ieškomi skirtingų autorių muzikos vadovėliai;
2. 2022 m. spalio mėn.–2023 m. sausio mėn. – atlikta mokslinės bei metodinės literatūros šaltinių analizė, taip pat parengta teorinė magistro darbo dalis.
3. 2023 m. sausio mėn.–2023 m. gegužės mėn. – surinkti kokybinio turinio analizės tyrimo duomenys, atlikta tyrimo duomenų analizė, suformuluotos bei parengtos empirinio tyrimo išvados.

Darbo naujumas, teorinis ir praktinis reikšmingumas. Magistro darbo pagrindinis siekis – išanalizuoti skirtingų autorių muzikos vadovėlius krikščioniškųjų vertybių kontekste. Ugdymo tema aktuali, nes pedagogams nuolat kyla klausimų, kas lemia ugdymo(si) sėkmę, kokie mokymo(si) aspektai padeda ugdyti įvairialypį žmogų. Reikšminga tai, kad nuo pat mažų dienų ugdant mokinį reikia ne tik mokyti tolerancijos, pagarbos šeimai, visuomenei, organizacijoms, valstybei ir kt., bet ir ugdyti bei puoselėti skirtingas žmogiškąsias bei dvasines vertybes. Šis

kokybinis turinio analizės tyrimas leis pedagogui suprasti ir pasirinkti, kurie vadovėliai atitinka jų keliamus lūkesčius siekiant, kad mokinys būtų mokomas pasaulietiško bei būtų puoselėjamas vaiko vertybinis pagrindas.

Darbo struktūra – magistro darbą sudaro santrauka lietuvių ir užsienio kalba, įvadas, 3 skyriai, literatūros sąrašas (90). Darbe pateiktos 6 lentelės.

Darbo aprobacija:

1. Kauneckas K. (2022 m. balandžio 20–21 d.). Dalyvavimas tarptautinėje mokslinėje konferencijoje „Muzikos ir mokslo labirintais“, pažymėjimas Nr. MVG-VUŠA-2022-585;
2. Kauneckas K. (2022 m. gegužės 11 d.). Jaunųjų tyrėjų tarptautinė mokslinė konferencija „Tyrėjas išmaniajai visuomenei“. Skaitytas pranešimas „Krikščioniškųjų vertybių puoselėjimas pradinių klasių muzikos pamokose“, pažymėjimas Nr. MVG-VUŠA-2022-498 (4.16-E) 8500000 V-268.
<https://www.sa.vu.lt/renginiai/892-jaunuju-tyreju-tarptautine-moksline-konferencija-jaunasis-tyrejas-ismaniajai-visuomenei-2>;
3. Kauneckas K. (2022 m. gegužės 20–21 d.). Nacionalinė mokslinė metodinė konferencija filosofui pedagogui prof. Stasiui Šalkauskiui atminti „Gyvenimo ir ugdymo idėjų dermė“. Skaitytas pranešimas „Krikščioniškųjų vertybių raiška muzikos pamokose: 1–4 klasių vadovėlių analizė“, pažymėjimas Nr. MVG-VUŠA-2022-900. <https://www.sa.vu.lt/naujienos/890-vu-siauliu-akademija-kviecia-i-renginiu-cikla-prof-stasiui-salkauskiui-atminti>;
4. Kauneckas K. (2022 m.). Krikščioniškųjų vertybių raiška muzikos pamokose: 1–4 klasių vadovėlių analizė // Jaunųjų mokslininkų darbai. Vilniaus universitetas Šiaulių akademija (Priimta spaudai, mokslo žurnalo JMD vyr. redaktoriaus pažyma „Dėl straipsnio pateikimo“ 2022 m. spalio 31 d.).
<https://www.zurnalai.vu.lt/jaunuju-mokslininku-darbai/issue/view/1961>;
5. Kauneckas K. (2023 m. gegužės 11 d.). Jaunųjų tyrėjų tarptautinė mokslinė konferencija „Jaunasis tyrėjas išmaniajai visuomenei“. Skaitytas pranešimas „Muzikos pamokų turinys krikščioniškųjų vertybių kontekste“, pažymėjimas Nr. MVG-VUŠA-2023-710 (4.16-E) 8500000 V-137
<https://www.sa.vu.lt/renginiai/1391-jaunuju-tyreju-tarptautine-moksline-konferencija-jaunasis-tyrejas-ismaniajai-visuomenei-2023>.

1. KRIKŠČIONIŠKŲJŲ VERTYBIŲ SAMPRATOS TEORINIS ASPEKTAS

Žmogaus vertybių puoselėjimas yra vienas iš esminių asmenybės formavimosi elementų. Vertybes galima apibūdinti kaip žmogaus specifiškumą, kuris padeda suprasti pasaulio objektų ir reikšmių charakteristiką. Jos yra nuo visuomenės priklausomi objektai ir reiškiniai, kurie patenkina poreikius bei interesus ir turi teigiamą reikšmę žmogaus gyvenimui. Vertybės žmogui padeda adaptuotis aplinkoje, pasirinkti svarbiausius kultūrinio, socialinio, ekonominio, gyvenimo aspektus (Kaupys, 2015). Pirmiausia vaikus vaikystėje ugdo tėvai – jie drąsiai pasitikėdami savimi ugdo svarbiausias žmogaus vertybes. Vaikai, kurie yra lydimi tvirto įsitikinimo, kad žmogaus vertė yra didesnė dėl to, kas jis yra, negu dėl to, ką jis turi (Katalikų Bažnyčios katekizmas, 2015), auga neprisirišdami prie materialinių gėrybių. Siekiant, kad valstybė išugdytų brandžias bei visapusiškas asmenybes, reikėtų atkreipti dėmesį į krikščioniškųjų vertybių formavimą, o tai puikiai galima daryti ugdymo procese. Šventasis Jonas Paulius II (1981) pabrėžia, jog jaunimo asmenybių formavimui įtakos turi krikščioniškosios vertybės, todėl didelę ugdymo dalį turėtų užimti krikščioniškasis ugdymas ir į šį procesą turėtų būti įtrauktas Katalikų bažnyčios mokymas. Norint pradėti kalbėti apie krikščioniškąsias vertybes, vertėtų susipažinti su jų kilme. Religijos pagrindas bei mokymas susideda iš prisikėlusio Jėzaus darbų, o didžiausia vertybe tampa Kristus. Viso to pagrindu tampa Jėzaus Kristaus kvietimas atsiliesti į Dievo šaukimą ir dieviškosios dorybės, dėl kurių žmogus gali atrasti tikrąją tiesą ir atpažinęs Dievo kvietimą pradėti vadovautis dieviškųjų vertybių pagrindu (Katalikų Bažnyčios katekizmas, 2015).

1.1. Krikščioniškųjų vertybių apibrėžtis ir istorinė raida

Krikščioniškojo švietimo tikslas – padėti žmonėms atrasti savo tapatumą nepasiduodant abejonėms bei „netikrai“ aplinkai. Kalbant apie šią aplinkos ir pasaulietiško problemą galima teigti, jog šiuolaikinė mada praeina, o tai, kas tikra bei gilus – išlieka (Katalikų Bažnyčios katekizmas Mt 56, 2015). Manoma, kad jaunimas galėtų būti ugdomas visapusiškai brandžiomis ir nepasiduodančiomis mados įtakai asmenybėmis, lavinimo centre galėtų būti krikščioniškųjų vertybių mokymas, paremtas Magisteriumu (Katalikų bažnyčios tikėjimo ir dorovės autentiškas mokymas), nes krikščioniškųjų vertybių šaknys glūdi dieviškosiose dorybėse (Katalikų Bažnyčios katekizmas, 2015). Vienos iš svarbiausių tikėjimo dorybių yra tikėjimas, viltis bei meilė, kurios padeda ne tik pažinti Dievo valią, bet ir ją vykdyti. Šios trys vertybės ugdo visas žmogaus moralines dorybes. Krikščioniškųjų vertybių tikslas – padėti žmogui atrasti amžinąjį gyvenimą bei sekti Dievo Sūnų į pažadėtąją Žemę: „Kas išpažins mane žmonių akivaizdoje, ir aš jį išpažinsiu

savo dangiškojo Tėvo akivaizdoje. O kas išsigins manęs žmonių akivaizdoje, ir aš jo išsiginsiu savo dangiškojo Tėvo akivaizdoje“ (Katalikų Bažnyčios katekizmas, 2015, p. 10).

Žmogus yra linkęs į egocentiškumą ir, pasak Paškaus (1998), pratinasi statyti save į šių dienų aktualijų centrą bei tampa labiau nepriklausomas. Taip augindamas savo egoizmui naudingas vertybes renkasi sau palankesnius principus ir įsitikinimus. Dabartinis pasaulis bei pasaulėžiūra žmogų skatina pirmiausia pamatyti save ir remtis į save, tačiau bažnyčios mokymas ir visos jos vertybės yra išstumiamos iš kultūrinių ir visuomeninių sričių. Žmogus turi ne tik kūnišką, bet ir dvasinę būtį. Asmenybės formavimuisi būtinas augimas, savęs švietimas, bendravimas ir vadovavimasis tam tikromis dorybėmis. Pasak Maslow (1994), žmogus, kuris laikosi tam tikrų vertybių ir normų, geba pasiekti visišką pilnatvę. Dalis jų yra šios: gėris, grožis, tiesa, vienatvė, vidinė nepriklausomybė, meilė, gyvybingumas, individualumas, dviprasmiškumo peržengimas, tobulumas, tvarka, lengvumas, paprastumas. Šios vertybės vadinamos meta-poreikiais. Vadovaudamasis būtent šiomis vertybėmis-poreikiais žmogus tampa visaverte asmenybe (Lukošienė, 2007).

Krikščioniškosios vertybės yra vienas iš prigimtinių žmogaus elgesio modelių, kurie leidžia vienaip ar kitaip jaustis atlikus tam tikrus veiksmus. Jos yra neatsiejamos nuo aplinkos veiksmų, darančių įtaką jų formavimuisi. Jeigu nebus tinkamo vertybių ugdymo, gali atsirasti praraja tarp vidinio ir išorinio žmogaus pasaulio, o žmogus gali prarasti savo tikrąją prigimtį. Pasak Šulcienės (2007), žmogus visada balansuoja tarp proto ir emocijų, bet pastebėta, kad neužtenka tik šių dviejų dalykų, reikia ir dorovinio-dvasinio mąstymo. Žmogus dėl šių trijų skirtingų reiškinių, kurie gali padėti vadovautis gyvenime, susiduria su tam tikromis problemomis. Gyvenime kyla įtampa ir prieštaravimai tarp geismų ir proto bei polinkių ir pareigų. Šios grėsmės gali kelti pavojų, nes galima nukrypti nuo dorovinių asmenybės įsitikinimų. Protas visada reikalauja ir primena žmogui, kad jo negali valdyti emocijos ir įnoriai. Tokiais atvejais didelę pagalbą suteikia ugdymas, kuris padeda suvaldyti ir apriboti emocijų išraiškumą, brandinant nuovoką ir kultūringumą. Pabrėžiama, jog ugdant jaunąją kartą yra svarbu neleisti jai pasinerti į jausmų ir laukinės prigimties būtį. Kad taip nenutiktų, kiekvienam jaunam žmogui reikalinga pedagogo pagalba, kuri padėtų asmeniui augti ir tobulėti iki visavertės, savo tikrosios prigimties. Tokiu atveju ugdymas tampa žmogiškosios prigimties raidos dalimi (Šulcienė, 2007).

Vienas pagrindinių būdų, kaip padėti jaunam žmogui, tai mokymas(is) pažinti ir suprasti save, t. y. suvokti asmenybės ūgtį, padedant vaikui atrasti savo tikrąjį gyvenimo pašaukimą. Kitaip tariant, pastūmėti vaiką eiti tinkamu keliu. Galima teigti, kad ugdymas formuoja visuomenės sampratą, kuri daro įtaką brandžiai asmenybei ir padeda prisiimti atsakomybę už save bei savo artimą. Apie ugdymą ir jo reikšmę žmogui yra rašęs Šalkauskis (1992). Pasak jo, ugdymas yra

privalomas ne tik kūnui, bet ir protui, o šie du elementai sudaro žmogaus visumą, kurią būtina lavinti (Šalkauskis, 1992).

Jovaiša (2000) pastebi, kad žmogaus prasmė susideda į žmogaus poreikių tenkinimo problemą. Tačiau žmogų apima ne vien poreikių tenkinimo problemos. Kaip teigia Leiter, Zisler, Fink ir kt. (1996), žmogaus galimybės priklauso nuo santykio su Dievu ir tai padeda gerokai prasiplėsti visoms galimybėms. Autorių nuomone, šie dalykai yra įdiegti į žmogaus prigimtį. Dėl šios priežasties kiekvienas žmogus yra susijęs su religija: „Nes niekas negali būti be kokių nors orientyrų ar objektų, kuriems galėtų aukotis“ (Leiter ir kt., 1996, p. 12). Tačiau kai kurie žmonės sąmoningai atmeta religiją ir jos mokymus, taip suformuodami vakuumą, kurio žmogus negali laikyti tuščio, nes stengiasi jį užpildyti įvairiais pakaitalais. Iš to akivaizdu, kad žmogus iš prigimties religinės būties turi semtis iš paties žmogaus Kūrėjo. Tik atsisukęs į Dievą žmogus nustoja klaidžioti ieškodamas atsakymų ir įprasmina savo būtį. Religijoje žmogus pastebi savo ribotumą ir tai įgauna prasmę, kai žmogus yra santykyje su Dievu (Leiter ir kt., 1996).

Žmogui, kuris nori pasinerti į krikščioniškųjų vertybių esmę, reikalingas tikėjimas. Tai gana tiksliai yra apibūdinęs liuteronų teologas Bultmann (2007), teigdamas, kad būtent tikėjimas yra prasmingas egzistencinis pasirinkimas. Krikščioniškojo tikėjimo pagrindą sudaro dviejų žmonių susitikimas bendrystėje (Dievo ir žmogaus). Pasak Paškaus (1998), remiantis fenomenologiniu mąstymu, „subjektų susitikimas meilėje“ gali būti pavadinamas dviejų mylimųjų susitikimu. Galima daryti prielaidą, kad, kai susitinka du mylintys asmenys, dieviškasis (Kristus) ir žemiškasis (žmogus), tai ir yra katalikiškųjų vertybių pagrindas bei katalikiškojo tikėjimo esmė (Bartkus, 2011).

Šventajame Rašte yra rašoma, jog pagrindinis Dievo įsakymas moko: „Pirmas yra šis: Klausykis, Izraeli, – Viešpats mūsų Dievas yra vienintelis Viešpats; tad mylėk Viešpatį savo Dievą visa širdimi, visa siela, visu protu ir visomis jėgomis. Antrasis: mylėk savo artimą, kaip save patį. Nėra įsakymo didesnio už šiuodu“ (Katalikų Bažnyčios katekizmas, 2015, p. 12). Šie Jėzaus žodžiai leidžia suprasti krikščioniškųjų vertybių pagrindą, kuris atrodo labai paprastas, tačiau pradėjus gilintis pastebima, kad be Dievo malonės žmonės nepajėgūs to padaryti. Dievas yra meilė, kurią galima traktuoti kaip krikščioniškųjų vertybių pagrindą. Tai leidžia suprasti, kad meilė yra visa ko pagrindas. Didysis krikščionių mokytojas šv. Augustinas iš Hipono (354–450) mokė, jog pirmiausia reikia mylėti, o tuomet jau daryti tai, kas žmogui teikia malonumą.

Maceina (2002) savo darbuose atskleidžia pamatines ugdymo idėjas ir parodo, kurios ugdymo funkcijos yra svarbiausios. Pagrindines funkcijas sudaro ugdymas ir auklėjimas. Kaip teigia Maceina (2002), ugdymo srityje yra visos asmens vidinės savybės, o kiekviena iš jų yra atskleidžiama skirtingai. Ugdytojas bando tiesiogiai atsiverti ugdytiniam ir per bendrystę skatina pažinti žmogaus prigimtines vertybes. Taigi, galima teigti, kad krikščioniškųjų vertybių ugdymas

ir jo uždaviniai yra padėti jaunam žmogui. Ypač svarbu tai pradėti nuo ankstyvo (jauno) amžiaus: padėti atrasti tvirtus vertybinius pagrindus, išmokyti bendrauti, bendradarbiauti bei pažinti save ir kitus teisingame santykiyje su Dievu (Martišauskienė, 2008).

Martišauskienė (2008), cituodama Maceinos raštus, kaip pagrindines ugdymo idėjas, kurios yra aktualios ir šiandienei mokyklai, pažymi, kad ugdomoji įtaka yra ypač naudinga, kai ji siejasi su meile ugdytiniui, nes tokiu būdu sužadinamas ugdytinio atsakingumas. Kaip pažymi Maceina (2002), ugdoma ne tik patarimais, pamokymais ar skatinimais, bet ir „nesąmoninga įtaka“, kuri plaukia iš ugdytojo žodžių, iš jo balso, gestų, iš viso jo privataus ir kasdienio gyvenimo. Be to, objektas ir subjektas susilieja į visumą, nes ugdymo procese dalyvauja abi pusės (Martišauskienė, 2008).

Manoma, kad ugdymo sąvokos apimtis yra didelė. Ją sudaro augimas, švietimas, mokymas, ugdymas, auklėjimas bei bendras pasaulėžiūros formavimas. Pats ugdymo procesas yra socialinis reiškinys, kuris žmogų nuo vaikystės kuria kaip individualią asmenybę. Jo bendrą pasaulėjautą ugdo per sąveiką su aplinka ir kultūrinėmis vertybėmis. Ugdymas – veikla, kuri vyksta dabartyje, o ugdymo tikslai yra orientuoti į ateitį. Kad žmogus tinkamai save ugdytų, šalia visų ugdymo procesų turi lygiagrečiai su juo keliauti ir Katalikų bažnyčios mokymas, kuris yra paremtas dvasiniu mokymu.

Armanavičiūtė (2005) pastebi, jog jaunas žmogus, ugdomas be krikščioniškųjų vertybių puoselėjimo, negeba gyventi laisvėje. Viena iš svarbiausių ugdymo siekiamybių – padėti jaunam žmogui pajusti ir gyventi vidinėje laisvėje. Tačiau galima pastebėti, kad nėra laisvės be atsakomybės ir kitų dorinių, moralinių ir dvasinių vertybių. Būtent tokia laisvės samprata gali padėti žmogui atrasti gyvenimo prasmę ir esmę, o tai reikia daryti kuo anksčiau, nes susiformavus žmogaus asmenybei yra sunku ją keisti ir bandyti atvesti į doros kelią. Kalbant apie krikščioniškąsias vertybes ugdyme pastebima, kad joms palikta mažai vietos, o kai kuriose mokymo įstaigose jų visai nėra. Sunkiai pripažįstama, kad svarbiausias ugdymo tikslas yra padėti rasti tikrąsias vertybes, gyvenimo ir buvimo jame prasmę bei susidaryti teisingą nuomonę (Amonašvilis, 2004).

Pasak Švetkausko (2010), ugdymo tikslas – ne žinios, o brandi asmenybė. Ugdymo sėkmė priklauso nuo ugdytinių ir ugdytojų dvasinio nusiteikimo. Turėtų būti siekiama, kad santykiai ir nusiteikimas būtų empatiškai pozityvūs ir leistų išugdyti visapusišką asmenybę. Jovaiša (1993) mano, kad ugdymas turi turėti galutinį tikslą, kuris padėtų atsiskleisti žmogaus asmenybei. Kitaip sakant, remiantis vertybėmis reikia padėti jaunam žmogui išvystyti prigimties duomenų visumą, kad jis galėtų kūrybiškai, protingai bei dorai gyventi ir siekti pastovaus žmogaus tobulėjimo, pasitelkdamas aplinką bei nugalėdamas neigiamų reiškinių įtaką. Be Katalikų bažnyčios mokymo žmogaus ugdymas tampa neveiksnus, neapima visų svarbių galimybių formuojant brandžią

asmenybę, o asmenį veda į destrukciją. Labai svarbu ugdymo metu nustatyti, kokiomis vertybėmis bus vadovaujama ir kokių būdu bus pasiekiami tikslai. Pasak Šalkauskio (1998), ugdymui galima naudoti penkias siekiamąsias gėrybes, kurios gali tapti tam tikrais tikslais: fizinė gėrybė, gėris, tiesa, grožis ir Dievybė. Tikslas yra tai, dėl ko yra kas nors daroma, uždavinys – ką privalu daryti, norint pasiekti tikslą (Švetkauskas, 2010).

Apibendrinant galima teigti, kad krikščioniškosios vertybės apibūdina žmogaus specifiškumą, kuris padeda suprasti pasaulio objektų ir reikšmių charakteristiką. Jos yra nuo visuomenės priklausomi objektai ir reiškiniai, kurie patenkina poreikius bei interesus ir turi teigiamą reikšmę žmogaus gyvenimui. Žmogus visada siekė tobulumo, grožio bei harmonijos, įprasmindamas savo gražiausius asmenybės bruožus puoselėjamosiose krikščioniškosiose vertybėse. Vertybės žmogui padeda adaptuotis aplinkoje, pasirinkti svarbiausius kultūrinio, socialinio, ekonominio gyvenimo aspektus. Žmogaus krikščioniškųjų vertybių puoselėjimas yra vienas iš esminių asmenybės formavimosi elementų. Pagrindinės krikščioniškosios vertybės yra tikėjimas, viltis ir meilė. Būtent šios trys vertybės padeda ugdyti visas žmogaus moralines dorybes. Jei žmogus vadovaujasi tam tikrais meta-poreikiais, t. y. būties vertybėmis, tokiomis kaip: grožis, gėris, tiesa, vidinė nepriklausomybė, individualumas, meilė, tvarka ir kt., tuomet jis geba atrasti ir pajusti visišką pilnatvę.

1.2. Žmogaus ūgtis krikščioniškųjų vertybių kontekste

Kalbant apie žmogaus ūgtį krikščioniškųjų vertybių ugdymo kontekste, būtina aptarti vaikystei, paauglystei ir jaunystei būdingas charakterio savybes. Vaikai augdami išmoksta vaikščioti, kalbėti, vaikystėje – žaisti, vėliau – draugauti bei sėkmingai siekti savo užsibrėžtų tikslų. Žmogus kiekviename brandimo etape mokosi atlikti konkrečias užduotis, kurios padeda augti bei formuoti visavertišką asmenybę. Sunkumai, su kuriais susiduria besivystanti asmenybė, yra brandimo (vystymosi) etapų krizės, kurias sėkmingai įveikus pereinama į kitą etapą. Neįveikus krizės, pėdsakas lieka visą tolimesnį vystymosi etapą, todėl būtina atkreipti dėmesį į tai, kad mokinys gautų visavertišką ugdymą(si) bendrojo lavinimo mokyklose, nes ne tik tėvai, bet ir pedagogai padeda formuoti vaiko pasaulėjautą ir pasaulėžiūrą (Remouchamps, 2020).

Vaiko raida, anot Žukauskienės (2012), gali būti skirstoma į tris pagrindines sferas: fizinę, apimančią kūno pasikeitimus, motorinius sugebėjimus; pažintinę, apimančią mąstymą ir kalbą, suvokimą, atmintį, vaizduotę, dėmesį, valią; psichosocialinę, apimančią emocijas, asmenybę bei tarpusavio ryšius su kitais žmonėmis. Fizinė raida. Fizinę vaiko raidą galima susieti su sveikatos saugojimo kompetencija, kurią sudaro: judesių raida, fizinės skaitymo ir rašymo prielaidos, rūpinimasis savo sveikata, domėjimasis savo kūnu, asmens higienos laikymasis. Šių sričių susiformavimas priklauso nuo fizinės vaiko brandos.

Pažintinė raida. Pažinimo plėtotei ypač svarbi vaiko socialinė aplinka, t. y. socialinės kompetencijos formavimasis. Socialinis pasaulis yra visų jo sąvokų, minčių, mokėjimų, teiginių ir nuostatų šaltinis. Gage ir Berliner (1994) atkreipia dėmesį į tai, kad visi individualūs psichiniai procesai prasideda kaip socialiniai procesai tarp žmonių, dažniausiai tarp suaugusiųjų ir vaikų. Kalba ir mąstymas. Priešmokyklinio amžiaus vaikui vis dar būdinga egocentrinė kalba. Vaikai, būdami kartu, dažnai kalba, tačiau jie reiškia tik savo mintis, nereaguodami į tai, ką sako kiti vaikai. Priešmokykliniais metais nuo egocentrinės kalbos pamažu pereinama prie socializuotos. Egocentrizmas silpnėja, kai vaikas pradeda suprasti, kad kiti žmonės turi kitokią patirtį, nuomonę ir požiūrį į jam rūpimus dalykus, kitaip suvokia pasaulį. Šešerių metų vaikas moka nuo 8000 iki 14000 žodžių. Vaiko žodynas priklauso nuo to, kokius žodžius jis girdi savo aplinkoje. Šio amžiaus vaikas vis dar gali žodžius suprasti tiesiogiai, t. y. sutelkia dėmesį į vieną žodžio reikšmę ir negali pereiti prie kitos. Pradinių klasių mokiniai geba kalbėti gramatiškai taisyklinga kalba. Gučas (1990) rašė, kad sudėtingesnes gramatines formas vaikas įsisavina ir įsisąmonina kartodamas suaugusiojo posakius. Tokiu būdu vaikas išplečia savo lingvistinę kompetenciją ir pasirengia žodžiu išreikšti sudėtingesnes mintis. Su vaiko kalbos tobulėjimu glaudžiai siejasi jo mąstymo raida. Vaikų iki 8 m. mąstymas vadinamas ikioperaciniu. Ikioperaciniu mąstymu vaikas pasirengia pereiti į mąstymą konkrečiomis operacijomis. Ikioperacinio mąstymo bruožai: konservavimas, centracija, transformacija. Kaip rašė Gučas (1990), objektų ir jo savybių konservavimas būdingas jau 6–8 metų vaiko suvokimui ir mąstymui. Šio amžiaus vaikui išlieka būdinga centracija – dėmesio sutelkimas tik į vieną situacijos bruožą. Vaikas fiksuoja vieną savybę ir nesugeba įvertinti visos situacijos. Kaip rašo Žukauskienė (2012), iki septynerių metų vaiką galima išmokyti, kad jis yra lietuvis, berniukas, sūnus, anūkas ir kt., bet paprastai, specialiai nemokytas, jis save apibūdina vienu požymiu. Ikioperaciniu laikotarpiu vaikas suvokia būvius, o ne transformacijas, pasaulį supranta tik remdamasis savo patirties požiūriu. Žukauskienė teigia, kad žaisdamas vaikas dažnai pastebi, jog vaiko patirtis ir požiūriai į įvairius dalykus skiriasi nuo kitų vaikų, bet kol dar nėra pasiekęs priešoperacinės mąstymo raidos stadijos nesuvokia, kad žaidžiant su kitais būtina mažinti egocentriškumą. Vaikas dėl mąstymo egocentrizmo jaučiasi esąs pasaulio centre, todėl lengvai mokosi lyginimo kontrasto principu. Vaiko susidarytas pasaulio vaizdas yra sinkretiškas, visuminis. Dėl mąstymo sinkretiškumo ir priežastingumo vaikas suvokia ryšius, procesus, ritmus, vaizdžius modelius, ekosistemas, laiko tėkmę, jei jie pateikiami akivaizdžia forma. Vaiko suvokimas visuminis. Jis gerai atpažįsta ir suvokia daiktus, jų atvaizdus. Gerai skiria atskirus prasminius kalbos vienetus. Tačiau, kaip rašė Adleris (2003), vaikas savo aplinkoje irgi suvokia tik tai, kas dėl vienokių ar kitokių priežasčių dera su jo anksčiau susiformavusiu savitumu. Anot psichologo, jeigu labiau išlavinta vaiko rega, jo suvokimas bus vizualaus pobūdžio. Kitų vaikų pasaulėvaizdyje vyrauja klausos įspūdžiai. Pradinių klasių amžiaus

vaikai tampa dėmesingesni. Jei jiems įdomu, dėmesį gali išlaikyti apie 10–20 min. Kai kurie vaikai dėmesį geba išlaikyti ir iki 30–40 min. Anot Adlerio (2003), labiausiai dėmesį skatina motyvuotas susidomėjimas. Visiems šio amžiaus vaikams būdingas dėmesio svyravimas – vienų dėmesys svyruoja kas 1–3 min., kitų – kas 3–5 arba 5–7 min. Dažni atvejai, kai atsipalaidavimo minutę atitrūkusį dėmesį patraukia kas nors įdomaus, ir vaikas keičia veiklą. Vaikas aplinką tyrinėja nesistemiškai, nenuosekliai ir yra netolygiai susikaupęs. Valingas dėmesys formuojasi tada, kai suaugusieji įtraukia vaiką į jam naują veiklą ir tam tikromis priemonėmis kreipia, organizuoja jo dėmesį. Valia, kaip sąmoningas savo elgesio, vidinių ir išorinių veiksmų valdymas, atsiranda ikimokykliniame amžiuje. Ugdymo procese suaugusiųjų ir bendraamžių veikiamas vaikas stengiasi pajungti savo veiksmus tam tikram uždaviniui, siekia tikslo, įveikdamas iškylančius sunkumus. Pradinėse klasėse atsiranda ir vystosi valingi veiksmai, tačiau jų pritaikymas ir vaidmuo elgesyje dar ribotas. Vaiko gyvenime vaizduotė atlieka svarbų vaidmenį, pasireiškia dažnai ir lengvai atitrūksta nuo tikrovės, nepaisydama gyvenimo dėsnių. Pradinėse klasėse taip pat vystosi psichosocialinė raida. Mokinys reiškia jausmus nevalingai, nuoširdžiai, audringiau nei suaugęs žmogus. Jo jausmai greitai bei stipriai įsiliepsnoja ir taip pat greitai užgęsta. Svarbiausias ir stipriausias vaiko jausmų šaltinis – jo tarpusavio santykiai su kitais žmonėmis. Kai aplinkiniai švelniai elgiasi su vaiku, pripažįsta jo teises, skiria jam dėmesio, jis „patiria emocinę gerovę – pasitiki savimi, jaučiasi saugiai“. Emocinė gerovė padeda ugdyti vaiko asmenybę, skiepyti teigiamus bruožus, palankų požiūrį į kitus žmones. Aplinkinių elgesys su vaiku jam sukelia įvairių jausmų: džiaugsmą, pasididžiavimą, meilę, švelnumą, užuojautą, nuoskaudą, baimę, pyktį ir kt. 1–4 klasių vaiko jausmai trunka ilgiau. Vaikas jau moka nuolatos draugauti su vienmečiais, nors dar dažnokai draugai keičiami. Įsisavindamas elgesio normas, taisykles, mokydamasis vertinti save, pradeda džiaugtis, didžiulis, jei šių normų laikosi. Jei jų vykdyti nepavyksta, sielvartauja, gėdijasi net tuomet, kai apie jo poelgį niekas nežino. Pasikeičia ir vaiko jausmų išorinė raiška. Taip pat jis įvaldo jausmų „kalbą“: visuomenėje įsigaliojusias subtiliausių išgyvenimų išraiškos formas – žvilgsnį, šypseną, mimiką, gestus, pozas, balso intonaciją. Vėliau vaikas išmoksta juos valdyti ir ne tik slopinti, bet ir sąmoningai panaudoti, informuodamas aplinkinius apie savo išgyvenimus (Vitkus, 2004).

Paauglystė – individo amžiaus tarpsnis tarp vaikystės ir suaugusio žmogaus amžiaus. Trunka nuo fizinio lytinio brendimo pradžios ir tęsiasi iki pasiekiamos savarankiškos socialinės padėties. Šį gyvenimo etapą kiekvienas žmogus praeina individualiai. Manoma, kad paauglystė trunka nuo 12 iki 18 metų ir yra skirstoma į ankstyvąją (12–14 metai), pereinamąją (15 metų) ir vėlyvąją paauglystę (16–18 metai), o jauno suaugusio žmogaus amžius, anot Pikūno (2005), trunka iki 30-ies metų. Manoma, jog paauglystės laikotarpiu vystosi trys pagrindinės sritys: fizinė, pažintinė (mąstymas) bei socialinė raida. Pikūnas ir kt. (2005) teigia, jog jaunimui svarbu:

- vertybės bei įsitikinimai, kurie skatina asmeninį tapatumą;
- požiūris į jauno žmogaus socializaciją, kuri sudaro visuomenės ir bendraamžių puoselėjamos kultūrinės vertybės bei jų skirtumai;
- tinkamos profesijos pasirinkimas bei gyvenimo partnerio ieškojimas.

Dažnai jauną žmogų lydi nepasitikėjimas savimi, vienatvės apmąstymai bei minčių ir prioritetų susipriešinimas. Dvasinio pasaulio susipriešinimas su realistiniu pasauliu gali sukelti žmogui tuštybės pojūtį, o tai skatina bėgimą nuo savęs. Jauni žmonės išgyvena daug sunkių išbandymų, kurie gali pažeisti tiek fizinę, tiek dvasinę būtį, ir žmogus gali tapti niūrus, šiurkštus ar net agresyvus. Tokį neįprastą jauno žmogaus elgesį gali išspręsti ne tik būties vidiniai konfliktai, bet ir santykis su visuomene (Pikūnas, 2005).

Branda – jauno žmogaus raidos etapas, kai asmuo geba psichiškai bei emociškai elgtis kaip suaugęs ir fiziškai išsivystęs žmogus (HarperCollins, 2019). Subrendusi asmenybė geba adekvačiai veikti, kurti ryšį bei sąveikauti su kitais. Jaunas ir psichologiškai suaugęs asmuo pasižymi brandžiu mąstymu, socialiniu bei emociniu brandumu. Maslow (1994) teigė, kad jauna subrendusi asmenybė pasižymi tokiais bruožais: geba pažinti ir priimti tikrovę; tampa visapusiškai atsakinga už savo veiksmus; elgiasi etiškai; mėgsta spontaniškumą; jaučiasi ir yra laisva bei nevaržoma tam tikrų visuomenės standartų. Roberts ir Wood (2006) teigimu, subrendęs žmogus yra tas, kuris yra emociškai stabilus, sąmoningas bei gebantis palaikyti gerus santykius su aplinka. Jeigu žmogus turi šiuos gebėjimus, tikėtina, kad jis tinkamai įsilieja į socialinį gyvenimą. Manoma, kad žmogus pradeda elgtis netinkamai dėl kognityvinių įgūdžių trūkumo. Pasak Inkrataitės (2020), kognityviniai įgūdžiai – pažinimo gebėjimų visuma (t. y. dėmesys, atmintis, mąstymas ir kt.). Taip pat socialiniai ir emociniai veiksniai, pavyzdžiui, aplinkos įtaka ir impulsyvumas skatina netinkamą elgseną kitų žmonių atžvilgiu. Žukauskienės (2012) teigimu, brandus asmuo pasižymi metakognicija – gebėjimu galvoti apie mąstymo procesus. Tai apibrėžiama kaip žmogaus gebėjimų analizė bei valdymas. Šie gebėjimai asmenybei leidžia kontroliuoti save bei efektyviai mokytis. Pasupathi ir kt. (2001) mano, kad išmintis ir kiti gebėjimai yra vystomi per įvairias patirtis. Ieškodamas iškilusių problemų sprendimų jaunas žmogus bando panaudoti sukauptas žinias, patirtis, supratimą, atsargumą bei išmintį. Pirmieji tokio pobūdžio sugebėjimai yra pastebimi tarp 14–25 metų ir vystosi visą likusį gyvenimą.

Pastebima, kad jaunas žmogus retai pastebi individualumo bei asmeninio tapatumo jausmus. Paaugliai kartais neranda tinkamo atsakymo į pagrindinius identiteto klausimus, tokius kaip: „Kas aš?“, „Kodėl aš toks, koks esu?“, „Kokiu aš noriu būti?“. Žmogaus tapatumas nėra siejamas su brendimo fenomenu, nes jį galima išsiugdyti tik asmeninėmis pastangomis. Marcia (1980) teigimu, asmenybės identiteto susiformavimas turi tiesioginę įtaką įsipareigojimui laikytis ideologinių tikslų ir vertybių, atsižvelgiant į tarpasmeninius visapusiškus santykius. Vertingiausias

šio periodo pasiekimas yra išvystytas žmogaus pasitikėjimas savimi. Ištikimybė sau bei vidinio pasaulio vertybių puoselėjimas padeda ugdyti jauno žmogaus tapatumą (Žukauskienė, 2012).

Krikščioniškasis tikėjimas savo mokymuose pabrėžia žmogiškųjų vertybių bei normų ugdymą. Sociokultūriniai visuomenės pokyčiai skatina atkreipti dėmesį į krikščioniškasias vertybes, kurių puoselėjimas gali išsaugoti žmogaus savigarbą bei orumą. Vartotojiškumo požiūris sumenkina žmogaus būtį ir jo vertę, nes dažniausiai jis vertinamas už atliktus darbus, nuopelnus, o ne už savo asmens orumą. Taigi, kuriant ateitį jaunesnėms kartoms, dėmesio centre turi būti žmogus, kuris būtų su dvasingomis, moralinėmis, socialinėmis bei kultūrinėmis vertybėmis.

Šių dienų žmogus yra varžomas įvairių stereotipų bei standartų. Apie jauno žmogaus išgyvenimus ir būtį popiežius Jonas Paulius II yra sakęs taip: „Tai ne tik tam tikras gyvenimo tarpsnis, bet ir laikas, duotas kiekvienam žmogui paties Dievo ir užduotas kaip užduotis. Tuo laiku mes ieškome atsakymų į pagrindinius gyvenimo klausimus, ne tik jo prasmės, bet ir konkretaus projekto, pagal kurį tą savo gyvenimą turi pradėti kurti“ (Jonas Paulius II, 1995, p. 105). Būtent tai sudaro esminį jaunystės bruožą. Paškus pažymi, jog žmogus iš nepastovaus vaikystės pasaulio pereina į nekintantį suaugusiojo pasaulį, tokiu būdu sudarydamas sąlygas puoselėti ir nepamiršti vaikystėje įdiegtų dvasinių vertybių. Paškus (2002) teigia, kad šio laikotarpio žmogui svarbiausia įdėti kuo daugiau pastangų įsigyjant ir išgryninant savąją tapatybę.

Žmogaus antropologinis požiūris yra sudarytas iš materialaus kūno ir dvasinio prado (sielos). Jeigu kas nors nutinka kūnui, reaguoja ir siela, arba atvirkščiai – jeigu kas nors nutinka sielai, reaguoja ir kūnas. Šiuolaikinio jaunimo problema, kad asmenį kankina „egzistencinė tuštuma“, kuri dažnai kyla iš nihilizmo – neigimo, jog žmogaus būtis turi kokią nors prasmę ir reikšmę. Dėl šios priežasties ši tuštuma neretai pasireiškia įvairiais pavidalais – egocentriškumu, individualizmu, susvetimėjimu, banalybėmis ir kt. Šie dalykai parodo visuomenės vertybių susipriešinimą. Dažnai nutinka taip, jog žmogus, praradęs dvasinio gyvenimo tiesas, kultūrinės bei religijos sąsajas, praranda prasmingų atsakymų ieškojimą ir pasiduoda kitų žmonių įtakai. Filosofijos požiūriu, šiandienis jaunas žmogus remiasi pozityvumu-pragmatizmu, tokiu būdu sudarydamas sąlygas vulgariems malonumams bei pinigų ir daiktų sužmoginimui. Tikėjimo kontekste loginis protavimas yra nereikalingas, nes norint paneigti Dievo veikimą yra nebūtina Jo įrodinėti, užtenka tikėjimą pašiepti kaip nemadingą veikalą. Kultūra, žmogus, mokslas ir Dievas yra pagrindinės jėgos, kurios kuria jauno žmogaus gyvenimą ir suteikia jam pavidalą. Gyvenimo centre stovi žmogus, kaip tikrasis veikėjas, kuris veikia, remdamasis mokslu, kultūra ir tikėjimu. Šie veiksniai teikia jaunimui pagrindą puoselėti psichofizinę sveikatą (Paškus, 2002).

Galima teigti, jog pagal tai, kokius prioritetus savo gyvenime išsigrynins bei nusistatys jaunas žmogus, tokiais prioritetais gyvens ir visa visuomenė. Deja, šiuolaikinėje visuomenėje prioritetu dažnai tampa materialinės vertybės, kurios nustumia į šoną dvasinių vertybių ugdymą.

Neužtenka vien empirinio tiesos pažinimo. Šiuolaikiniam jaunimui būtina ir dvasinė terpė, kurioje bręstų teisingi pasirinkimai bei augtų atlaidi asmenybė. Tikėtina, jog pagrindinė priežastis, kodėl jaunimas neturi svarių, aiškių ir įtikinamų motyvų gyventi, yra ta, kad nėra tinkamo dvasinio ugdymo. Tada, kai nėra tinkamų orientyrų ir trūksta vertybinio pagrindo, žmogus įtikina save, jog niekas neturi prasmės ir gyventi nėra verta. Manoma, kad puoselėjant dvasinį žmogaus pasaulį sumažėtų nusikaltimų skaičius, narkotikus vartojančių ir juos platinančių asmenų, gatvėse būtų mažiau alkoholiu apsvaigusiu asmenų, o žmogus turėtų tvirtą moralinį ir dorovinį pagrindą. Sėkmingas moralinis ir dorovinis ugdymas tvirtins esamas ir būsimas šeimas, mažins skyrybų skaičių bei padės šeimoms jaustis laimingesnėmis (Prakapas, 2008).

Priklausomybių turinčių žmonių fenomeno priežastis yra vienatvė bei nekomunikabilumo jausena. Tikėjimo bei artumo su Dievu stygius skatina griebtis psichoaktyviųjų medžiagų taip pradedant kelionę, iš kurios nebegrįžtama, nes yra siekiama užsimiršti, nebesusivokti bei išsisukti iš nepakeliamos padėties. Priklausomybės turi būti vertinamos kaip nesėkmingo gyvenimo išraiška, kuri pasireiškia dėl vietos visuomenėje neradimo, baimės dėl ateities bei bėgimo siekiant pimiršti gyvenimo problemas. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo augimas rodo, jog žmogus gyvena pasaulyje, kuris stokoja vilties bei neturi stiprių dvasinių pamatų. Pastovus ir pagrindinis šių medžiagų vartojimo motyvas yra moralinių vertybių ir asmens vidinės harmonijos stoka. Tam pagrindą sudaro nepakankamas auklėjimas, kai visuomenei ir šeimai nepavyksta perteikti vertybių. Tokiu atveju turėtų padėti bažnyčia ir jos mokymas. Žmogus, atradęs paguodą bei įsiliejęs į tam tikrą visuomenės dalį (bendruomenę), gali pasidalyti savo patirtimis, išgyvenimais ir atrasti žmogiškąjį ryšį su kitais, kurie galbūt turi tokių pat problemų. Bažnyčia savo ruožtu padeda suprasti save, siūlydama įvairius išsilaisvinimo užsiėmimus: nuo chorinio dainavimo iki anoniminių alkoholikų ar narkomanų susitikimų (Jonas Paulius II, 2016).

Galima teigti, jog tai daro tiesioginę įtaką žmogaus dvasiniam gyvenimui ir sveikatai: tiek psichinei, tiek fizinei. Sparti informacinių technologijų plėtra lemia vidinį virtualaus bei papildomo pasaulio efektą, t. y. kai žmogus susikuria papildomą, išgalvotą pasaulį, kuriame gali būti tuo, kuo nori būti. Virtualus pasaulis nėra gera terpė puoselėti dvasinį pasaulį, nes jame neišmokstama gyvai bendrauti, aukotis, mokytis bei ugdytis krikščioniškąsias vertybes. Jaunimas siekia kurti ir gyventi virtualiame iliuzijų pasaulyje, nes realus pasaulis dažnai būna per daug sudėtingas ir nepakeliamas. Biblijoje aprašomas blogis, kuris įvardijamas kaip „tamsus pasaulis“, itin lengvai paveikia žmogaus dvasinį pasaulį. Šiandien tamsos pasaulis yra pilnas įtampos, jame dominuoja baimė, chaosas, nerimas bei neviltis. Dvasinės žmogaus vertybės nepriklauso nuo jokių išorinių dirgiklių ir teikia ramybę, džiaugsmą, laimę bei visas kitas teigiamas emocijas. Popiežius Jonas Paulius II pabrėžia, kad jaunų žmonių gyvasties džiaugsmas kyla iš Dievo, kai Jis kūrė žmogiškąją būtį (Jonas Paulius II, 1995).

Žmoguje neturėtų būti dvasinės tuštumos, kuri yra apibūdinama kaip žmogaus būtis, kurioje jaučiamas liūdesys, atitolimo, empatijos nebuvimo jausmas, kuris gali išsivystyti į depresiją, vienišumą ir psichinius sutrikimus. Dažniausiai jaunam žmogui dėl dvasinės tuštumos išsivysto ribinis asmenybės sutrikimas. Ribinis asmenybės sutrikimas – psichikos sutrikimas, kuriuo sergantys žmonės sunkiai kontroliuoja savo emocijas, turi iškreiptą savęs suvokimą ir negali palaikyti stabilių socialinių santykių (Barkauskienė, 2019). Pametęs dvasingumą žmogus neišvengiamai praranda savo egzistencinę būtį. Jeigu jaunas žmogus gebės įvardyti puolusio pasaulio požymius – nesantaiką, ašaras, keiksmus, pyktį, pavydą, aimaną, kerštą – ir gebės jiems atsispirti bei supras atpirktojo dvasinio pasaulio požymius – džiaugsmą, taiką, ramybę, pagarbą, užuojautą, viltį – turės galimybę būti laimingas. Teologiškai kalbant, taps Dangaus karalystės dailininkais ir paveldėtojais (Paškus, 2002).

Pasak Oakley (2019), šių dienų pagrindinės jaunimo krikščioniškojo religinio ugdymo perspektyvos būtų tokios:

1. Krikščionybė ir jos mokymas kviečia atsigręžti į patį žmogų, kaip į didžiulę vertybę Dievo akyse, nes kiekvienas žmogus turi savyje Dievo atvaizdą. Susiformavus krikščioniškajai kultūrai ir jos puoselėjimui, asmens sąvoka bus neatsiejama nuo orumo bei žmogaus kilnumo. Šių dienų pasaulyje itin svarbu atrasti būdą kurti nesavanaudišką, humanišką žinių visuomenę, kuriai etika būtų svarbesnė už techniką, asmuo už daiktą, o dvasiniai principai taptų svarbesni nei materialūs poreikiai. Dvasingumas yra siejamas su tuo, kaip individas ar grupė priima savo religinę bei visuomeninę konkreto laikotarpio dvasią.

2. Puoselėti jaunimo naująją evangelizaciją. Bažnyčios uždavinys išlieka ne tik saugoti ir puoselėti savas vertybes, bet ir suvokti bei tinkamai interpretuoti naujas realijas, kad būtų lengviau, ypač jaunimui, skelbti Evangelijos tiesą. Bažnyčia teigia, jog žmogus yra tikrasis kultūros veikėjas. Jis apdovanotas protu, todėl yra aukštesnės dvasinės prigimties, kuriai būdingos atitinkamos savybės, lemiančios jo charakterį. Svarbiausios jauno žmogaus savybės – elgesio laisvė, susivaldymas bei veikimas, atsižvelgiant į proto ir sielos motyvus.

3. Ugdyti realų bendruomeniškumo jausmą – gebėjimą gyvai bendrauti. Bendruomenės gyvenimas bet kuriame lygmenyje pasireiškia visur, kur tinkamai parodomas humanizmas, gerbiantis asmens, sutverto pagal Dievo paveikslą ir panašumą, garbę bei orumą. Postmodernioje visuomenėje, kurioje akcentuojamas individualizmas, buvimas tam tikros bendruomenės dalimi tampa svarbiu siekiu, norit išsiaiškinti savo, kaip žmonijos šeimos atstovų, teises ir įsipareigojimus. Pasidalijimas savo išgyvenimais, remiantis krikščioniškosios moralės principais, žmogų priartina prie savęs, kaip Dievo kūrinio (vaiko), supratimo ir kartu atveria „kelią“ į kitų širdis. Sielovada yra orientuota į žmones, kurie pateko į sunkias / ribines situacijas.

4. Svarbūs išlieka socialiniai aspektai: jauni žmonės turėtų suvokti asmens garbės ir orumo svarbą, būtinybę ginti ir saugoti silpnesniųjų teises bei prisiimti atsakomybę už savo vienokius ar kitokius veiksmus / sprendimus.

5. Taip pat itin svarbu išsirinkti tinkamą lyderį, nes nuo jo priklauso, kokia bus visuomenė bei kokias dvasines vertybes puoselės jis ir visa bendruomenė. Krikščioniškas vadovas remiasi meilės tarnyste, kuri padeda kitiems pakilti iš nevilties, netikrumo, atsikratyti nesaugumo jausmo.

6. Universitetas, kaip ir kitos visuomenės institucijos, patiria nemažai įvairių šių laikų išbandymų. Vis dėlto jis įneša nepamainomą indėlį į kultūrą. Jei nepraranda savo pirminės paskirties būti institucija, kuri atlieka mokslinius tyrimus, kartu ugdo žmogaus asmenybę, puoselėja jo dvasingumą. Taip pat universitete ar bet kurioje aukštojoje mokykloje prioritetinėje vietoje turėtų būti ne tik studentai, bet ir dėstytojai, kurie yra tikrieji universitetų „gyventojai“.

7. Sociokultūrinių interesų erdvėje žmogus turi reikštis kaip protinga, laisva, sąmoninga būtybė ir įgyvendinti tiesos, gėrio bei grožio tikslus. Sociokultūrinė erdvė gali padėti žmogui tapti doram prigimtinė šio žodžio prasme. Visuomenė yra pajėgi sukurti tik formalią žmonijos gyvenimo vienybę ir solidarumą; tikėjimas žada organišką žmonijos ir pasaulio vienybę, pagrįstą šventumu. Dvasingumas veda asmenį iš prigimtinės žmogiškosios plotmės į antgamtinę sritį, nes žmogus kultūroje to pasiekti negali.

8. Auklėjant jaunąją kartą šiandien dažnai akcentuojama gerovė, gebėjimas prisitaikyti visuomenėje ir lengvas trokštamo rezultato pasiekimas, tačiau dažnai užmirštami įsipareigojimai, atsakomybė, pareiga dirbti. Tokias vertybes puoselėjantis jaunas subrendęs žmogus pirmiausia ieškos naudos, saugumo, patogumo ir tik tada – dvasinės pilnatvės. Neteisinga nuostata ugdyti jauną žmogų kalbant tik apie gyvenimo grožį ir nutylint pastangas, kurias būtina dėti, kol tai yra pasiekama. Neverta apgaudinėti teigiant, kad gyvenimas yra džiugus, sėkmingas, lengvas ir t. t., nutylint, jog džiaugsmas bei sėkmė yra sunkaus ir nuolatinio darbo rezultatas (Oakley, 2019).

Apibendrinant galima teigti, kad jauno žmogaus psichosocialinė ūgtis priklauso nuo jo pasaulėjautos ir pasaulėžiūros. Svarbu, kad jis suprastų, kokias vertybes reikia puoselėti, jog taptų visaverte bei atsakinga asmenybe. Jaunuolis turėtų tapti išmintingas, kad galėtų skirti gėrį nuo blogio, malonę nuo nuodėmės, tiesą nuo melo. Žmogus, pametęs dvasingumą, neišvengiamai praranda savo egzistencinę būtį. Jaunam žmogui turi būti ugdomi šie dalykai: orumas bei kilnumas. Bažnyčia turi skatinti jaunąją kartą domėtis evangelijos mokymu ir liturgija bei padėti suvokti ir tinkamai interpretuoti šiuolaikiniam jaunimui naujas realijas. Taip pat itin svarbu atkreipti dėmesį į žmogaus socialumą ir bendruomeniškumą.

1.3. Krikščioniškųjų vertybių raiška katalikiškojo ugdymo mokyklos veiklos strategijose

Nuo pat Lietuvos krikšto žmonės pamažu įsileisdavo į savo gyvenimą Jėzų, jo mokymus ir kitokį – krikščionišką – gyvenimo būdą. Toks gyvenimo būdas būdingas ir šių dienų žmogui. Visuomenėje nusikaltimų nemažėja, tad švietimo dorovinės problemos tampa vis aktualesnės. Valstybės švietimo sistemai būtina susirūpinti dėl žmogaus dorinės sąžinės ugdymo. Bažnyčia ir Lietuvos valstybė gali sėkmingai bendradarbiauti doros ugdymo srityje. Juolab kad šio bendradarbiavimo aspektas įrašytas į Lietuvos Konstituciją, minimas valstybės įstatymuose ir susitarimuose tarp Lietuvos Respublikos ir Vatikano. Norint įtvirtinti šį valstybei būtiną bendradarbiavimą mokyklų lygmeniu, tėvų pageidavimu pradėtos steigti naujos valstybės išlaikomos mokyklos, kurios yra skirtos ugdyti mokinius pagal katalikiškumo sampratą. Įsteigus katalikiškas mokyklas, manoma, kad miestuose sumažės nusikaltimų skaičius, narkotikus vartojančių ir juos platinančių asmenų, gatvėse matysis mažiau alkoholiu apsvaigusių asmenų, žmogus turės tvirtą moralinį ir dorovinį pagrindą. Šiuo metu Lietuvos Respublikoje yra įsteigtos 27 katalikiškos mokyklos. Sėkmingas moralinis ir dorovinis ugdymas tvirtins esamas ir būsimas šeimas, mažins skyrybų skaičių ir padės šeimoms jaustis laimingesnėms (NKMA, 2012).

Bendrojo ugdymo mokyklos vizijas ir misijas pasirenka pačios. Jų vadovai numato, į kurią pusę mokyklos koncepcija kryps ir kokius uždavinius išsikels, kad pasiektų tam tikrų tikslų. Katalikiškų mokyklų vizijos ir misijos, turinčios bendrus tikslus ir uždavinius, skiriasi nuo bendrojo ugdymo mokyklų. Tokius sprendimus priima Nacionalinė katalikiškų mokyklų asociacija (toliau – NKMA, arba Asociacija) vadovų konferencijų metu. Išnagrinėjus katalikiškų mokyklų vizijas ir misijas pastebėta, kad jų siekiai yra tokie patys. Katalikiškų mokyklų vizija – ne tik moderni, atvira kaitai mokykla, puoselėjanti asmens dvasines ir fizines galias, tautos tradicijas bei kultūrą, ugdanti intelektinę ir praktinę vaizduotę, laisvę, pilietiškumą, kūrybiškumą ir atsakingą asmenį, bet ir puoselėjanti katalikų tikėjimą, pagrįstą krikščioniškosiomis vertybėmis. Katalikiškų mokyklų misijose išryškinamas asmenybės ugdymas (jo ar jos fizinių, psichinių, intelektinių, dvasinių, socialinių poreikių ir galių plėtojimas bei augimas), ne tik bendrųjų ir dalykinių kompetencijų įgijimas, taip pat individualių vaiko gebėjimų atskleidimas, kuriantis atvirą, kūrybišką, socialiai saugią bendruomenę (NKMA, 2019).

Pagal NKMA (2019) konferencijos duomenis, suformuluoti trys pagrindiniai siekiai, kurie padėtų ne tik ugdyti visavertiškai brandžią asmenybę, bet ir suprasti šio pasaulio vargus: vienyti, atstovauti bei padėti. Šie duomenys leidžia mokytojams kryptingai dirbti bei bendradarbiauti su visų katalikiškų mokyklų bendruomenėmis (žr. lentelę 1).

1 lentelė Nacionalinės katalikiškų mokyklų asociacijos uždaviniai

Siekiai	Uždaviniai
Vienyti – vienyti Lietuvos katalikiškojo ugdymo įstaigas, skatinant tarpusavio bendravimą ir bendradarbiavimą bei gerosios patirties sklaidą.	• skatinti Asociacijos narių bendradarbiavimą, siekti užtikrinti katalikiškojo ugdymo plėtrą ir sklaidą; • analizuoti, apibendrinti ir skleisti Lietuvos katalikiškųjų ugdymo įstaigų darbo patirtį; • rengti, leisti ir platinti dokumentus, reglamentuojančius katalikiškųjų ugdymo įstaigų ugdomąją, metodinę, mokslinę ir kt. veiklą.
Atstovauti – atstovauti ir ginti Lietuvos katalikiškųjų ugdymo įstaigų interesus bažnytiniu, nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu.	• rinkti ir kaupti Asociacijos nariams aktualios praktinės veiklos duomenų bazę, ieškoti būdų, kaip geriau pasitarnauti visuomenei ir Bažnyčiai; • rengti ir teikti siūlymus Lietuvos Vyskupų Konferencijai, valstybės ir savivaldos institucijoms bei dalyvauti formuojant švietimo, ypač susijusio su katalikiškuoju ugdymu, politiką; • bendradarbiauti su valstybės ir savivaldybės institucijomis, taip pat Lietuvos ir tarptautinėmis organizacijomis ir įstaigomis, visais Asociacijos narius dominančiais klausimais, formuoti ir skleisti palankią visuomenei nuomonę apie katalikiškojo ugdymo vertybinį pagrindą ir jo svarbą.
Padėti – puoselėjant evangelines vertybes padėti Lietuvos katalikiškojo ugdymo įstaigoms stiprinti savo identitetą.	• organizuoti profesinio ir dvasinio tobulėjimo konferencijas, seminarus, mokymus ir kt. renginius; • organizuoti / inicijuoti vidaus įsivertinimų, stebėsenos analizę, siekiant katalikiškųjų ugdymo įstaigų kokybiškos veiklos; • teikti mokslinę, metodinę ir kt. pagalbą bei konsultacijas Asociacijos nariams.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis NKMA (2019).

Katalikiškųjų ir bendrojo ugdymo mokyklų ugdymo tikslai ir metodai nesiskiria. Mokyklos ugdo mokinių vertybinę nuovoką bei dorinius pagrindus, brandina sugebėjimą spręsti, plėtoti intelektinius gebėjimus, padeda atpažinti tam tikras kultūrinės savybes bei ruošia savarankiškam gyvenimui. Taip pat padeda kurti draugiškus santykius tarp skirtingus gebėjimus turinčių mokinių. Krikščioniškoji ugdymo filosofija ir antropologija padeda mokiniui atskleisti žmogiškumo gelmes ir slėpinį: žmogus yra tobuliausias Dievo kūrinys (kūrinijos viršūnė), sukurtas pagal Dievo paveikslą ir panašumą, pakeltas į Dievo vaiko didingumą. Todėl katalikiškoje mokykloje darniai funkcionuoja ugdymo visuma, kuri yra sudaryta iš bendražmogiškųjų, kultūrinių ir krikščioniškųjų pagrindų. Katalikiškos mokyklos tikslas – suteikti valstybės nustatytą išsilavinimą ir išugdyti

kūrybingą, intelektualią, darnią, savarankišką, laisvą ir atsakingą asmenybę, kuri įsisąmonintų krikščioniškas vertybes, gebėtų rinktis prasmingus gyvenimo bei veiklos tikslus ir siektų socialinio teisingumo (Norcross, 2014).

Kad tikslas ir siekiai būtų tinkamai įgyvendinti, kiekvienoje mokykloje turi būti išskelti tikslūs uždaviniai. Tokiu atveju mokykla kryptingai sieks savo užsibrėžtų tikslų. Žemiau pateikti katalikiškos mokyklos uždaviniai, dėl kurių mokykla ir jos bendruomenė augina visavertę asmenybę:

- užtikrinti, kad mokyklos tikslas atspindėtų mokyklos struktūrą, valdymą, kasdienį gyvenimą, o jos aplinka sudarytų darnią visumą;
- asmenų ugdymo procesą grįsti krikščioniškosiomis vertybėmis, Dekalogo nuostatomis, o svarbiausia – krikščioniška meile;
- mokinius ir mokyklos bendruomenę supažindinti su Katalikų bažnyčios tikėjimo tradicijomis, sudaryti sąlygas įgyti asmeninei patirčiai;
- stengtis ugdyti ir stiprinti mokinių pagarbą valstybei ir įstatymams;
- skatinti mokinių savarankiškumo ugdymą ir padėti plėtoti kūrybines galias;
- skatinti ugdyti mokinių bendravimo, bendradarbiavimo ir komandinio darbo įgūdžius;
- skatinti siekti individualių ugdymosi pasiekimų, įgyjant žinių, gebėti išugdyti bendrąsias ir dalykines kompetencijas;
- lavinti mokinių įgūdžius, reikalingus visavertei įtraukčiai į šiuolaikinę visuomenę ir jos gyvenimą, rengti mokinius tapti suaugusios ir brandžios visuomenės dalimi;
- stengtis ugdyti norą „atsiliepti“ į Bažnyčios kvietimą siekti taikos, teisingumo, laisvės, visų tautų pažangos, padėti vargstantiems kraštams (NKMA, 2019).

Katalikiškoje mokykloje tikslai ir uždaviniai pereina į ugdymą ir jo turinį, kuris grindžiamas bendrojo ugdymo bendrosiomis programomis, Katalikų bažnyčios mokymu ir vertybinio ugdymo programa. Kaip jau buvo minėta, ugdymas bendrojo ugdymo įstaigose ir katalikiškose mokyklose turi kelis svarbius skirtumus. Pavyzdžiui, dėl ugdymo specifikos ir intensyvumo ugdymo turinys ir planai gali skirtis iki 25 procentų nuo bendrojo ugdymo programų bendruosiuose ugdymo planuose. Atsižvelgiant į mokinių poreikius, katalikiškų mokyklų specifiškumą, mokytojai gali dirbti pailgintomis darbo dienomis, paisant mokyklų higienos normų. Taip pat pastebėta, kad katalikiškos mokyklos šalia tradicinių ugdymo būdų renkasi papildomas ugdymo veiklas, tokias kaip meninės raiškos projektai, dalykinės stovyklos, moksliniai ir kūrybiniai praktikumai bei edukacinės programos (NKMA, 2019).

Katalikiškoje mokykloje ypač akcentuojamas vertybinis ugdymas. Toks ugdymas sudaro pagrindą visam mokymui, taip padėdamas pagrindus ne tik katalikiškoms vertybėms, bet ir visapusiškos asmenybės augimui. Vertybinio ugdymo pagrindinis tikslas – sąmoninga asmenybė,

gebanti atsakingai ir kūrybiškai priimti iššūkius, aktyviai kurianti savąjį pasaulį ir siekianti gėrio bendruomenėje. Vertybinio ugdymo programa – dvasinio ir moralinio ugdymo, socialinės veiklos ir kitų programų visuma. Norint pasiekti ugdymo sėkmę, akcentuojamas aktyvus katalikiškųjų vertybių ugdymo proceso veikėjų – mokinių, mokytojų ir tėvų (globėjų, rūpintojų) – bendradarbiavimas. Taip atskleidžiamas bendruomenės savitumas bei tradicijos katalikiškose mokyklose (O'Harae, 2010).

Vertybinio ugdymo programa rengiama atsižvelgiant į liturginių metų tematiką, kuri integruojama į ugdymo programą. Planavimas ir vykdymas apima ugdymosi konteksto pažinimą bei susipažinimą su mokinio pasauliu: jo šeima, bendraamžiais, draugais, papročiais, mokyklos gyvenimu, šeimoje praktikuojama religija, aplinkoje vertinamu menu, muzika bei literatūra. Kontekstinis pažinimas – kokybiško ugdymo proceso organizavimo sąlyga. Visa tai leidžia atsakyti į išylančius klausimus: kas formuoja mokinio vertybes, kaip gyvenimo patirtis veikia mokinio ugdymosi procesą, formuojantį jo mąstymą bei veiklos pagrindus. Mokytojas, motyvuodamas mokinį, skatina jo norą domėtis bei augti kaip asmenybei. Kiekviena motyvuota veikla išplaukia iš jau turimos patirties ir kartojama tiek kartų, kol mokiniui susiformuos natūralūs įgūdžiai / gebėjimai. Siekiama pripažinti tobulėjimo faktą ir poreikį, taip pat iškelti naujus ugdymosi iššūkius, kurie mokiniui padėtų dar geriau pažinti savo emocijas, aplinką, kultūrinius bruožus, save bei vertybinius pagrindus (Beresnevičius, 1995).

Vertybinio ugdymo programa, grindžiama atitinkamo mokinio amžiaus tarpsnio poreikiais, praplečia pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo, profesinio mokymo, ikimokyklinio ugdymo, priešmokyklinio ugdymo ir kito neformaliojo švietimo programas. Vertybinio ugdymo programa įgyvendinama rengiantis užsiėmimams, ugdomajai veiklai, planuojant veiklas mokiniams, jų tėvams (globėjams, rūpintojams) ar kolegoms. Taip pat integruojant naują medžiagą į jau turimas žinias ir gebėjimus, suasmeninant ugdymą(si), ugdant socialumą per dalijimąsi patirtimi, yra skatinamas mokinių iniciatyvumas. Tai teikia galimybių mokytojui kurti ugdomąją aplinką, skatinančią sėkmės pajautimą, parenkant individualias užduotis ir įsivertinimą, kurie leidžia mokiniams atskleisti gebėjimus bei kelti sau naujus ugdymosi ir tobulėjimo iššūkius (O'Harae, 2010).

Katalikiškos mokyklos parengta vertybinio ugdymo programa derinama su Nacionaline katalikiškųjų mokyklų asociacijos taryba, ją tvirtina vietos vyskupija. Vertybinio ugdymo programose akcentuojami keli pagrindiniai ugdymo aspektai, kurie padeda auginti visavertę asmenybę: ugdymo turinys, socialinis emocinis ugdymas, gebėjimas mokytis, stengtis sugyventi su kitais, imtis iniciatyvos, konstruktyviai bendradarbiauti, užmegzti draugiškus ir teikiančius pasitenkinimą bei sėkmingus ilgalaikius tarpasmeninius ryšius, kurie atsiskleidžia per savanorišką ir nesavanaudišką tarnystę kitiems ir bendruomenei. Moralinis ugdymas aprėpia gebėjimą

apsispręsti ir priimti konkrečius sprendimus, remiantis sąžinės principais, o dvasinis ugdymas apima religinį ugdymą ir sielovadą. Tai padeda plėtoti asmeninį ryšį su Kūrėju, atskleisti kiekvieną asmens religinę patirtį tiek individualiai, tiek bendruomenėje. Protinių galių ugdymas aprėpia akademinės pažangos siekimą vadovaujantis pasaulio bei asmens vertingumo ir išskirtinumo principu (NKMA, 2019).

Apibendrinant galima teigti, kad katalikiškos mokyklos buvo įsteigtos ugdyti mokinius pagal katalikiškumo sampratą. Katalikiškų mokyklų vizija – ne tik moderni, atvira kaitai mokykla, puoselėjanti asmens dvasines ir fizines galias, tautos tradicijas bei kultūrą, ugdati intelektinę ir praktinę vaizduotę, laisvę, pilietiškumą, kūrybiškumą ir atsakingą asmenį, bet ir puoselėjanti katalikų tikėjimą, pagrįstą krikščioniškosiomis vertybėmis. Katalikiškų mokyklų misijoje išryškinamas asmenybės ugdymas (jo ar jos fizinių, psichinių, intelektinių, dvasinių, socialinių poreikių ir galių plėtojimas bei augimas), ne tik bendrųjų ir dalykinių kompetencijų įgijimas. Manoma, kad tokiu būdu mažėtų nusikaltimų skaičius, narkotikus vartojančių ir juos platinančių asmenų, gatvėse matytųsi mažiau alkoholiu apsvaigusiu asmenų bei žmogus turėtų tvirtą moralinį ir dorovinį pagrindą. Katalikiškoje mokykloje ypač akcentuojamas vertybinis ugdymas, kuris sudaro pagrindą visam mokymui, taip padėdamas pagrindus ne tik katalikiškoms vertybėms, bet ir visapusiškos asmenybės augimui.

2. KRIKŠČIONIŠKOJO IR TRADICINIO UGDYMO DERMĖ BENDROJO UGDYMO MOKYKLŲ MUZIKOS PAMOKOSE

1.1. Krikščioniškųjų vertybių suvoktis muzikinio ugdymo realybėje

Pirmosios nepriklausomos Lietuvos muzikos pamokų ugdymo programos, kurios buvo skirtos pedagogams, pasirodė 1919–1921 m. Ugdymo programose atsispindėjo siekis ugdyti mokinių pomėgį muzikai, liaudies kūrybai bei muzikos klausymuisi. 1923 m. Žilevičiaus paskelbtoje muzikinio ugdymo programoje buvo skiriamas dėmesys muzikos teorijai, formoms bei žanrams (Daugaravičius, 2004). Švedas patobulino esamas programas ir 1936 m. į jas įtraukė skudučiavimą, kankliavimą bei chorinį dainavimą. Pokario metais muzikos ugdymo programas, kurias sudarė muzikos raštas, teorijos pagrindai ir dainavimas, rengė pedagogai ir darbo grupės. 1996 m. kartu su bendrojo ugdymo mokyklos struktūros pertvarka prasidėjo ir muzikos pamokų bei ugdymo programų pertvarkos. Tam turėjo įtakos muzikos pedagogikos mokslo pakilimas, tyrimai, eksperimentai mokyklose bei apgintos disertacijos šioje srityje. Muzikos mokymo tobulinimui pasirengę specialistai, remdamiesi ne tik Lietuvos, bet ir pasaulio ugdymo patirtimi, ėmė kurti nacionalinę kompleksinę muzikinio ugdymo sistemą. Nuo 1974 m. sistema (autorius Balčytis) sėkmingai diegiama muzikos vadovėliuose, pakoregavus turinį, 1995 m. buvo išleistos Bendrojo lavinimo mokyklos programos (Balčytis, 1995). Ugdymo programos kito bei buvo koreguojamos kiekvienais metais. Šių dienų mokykla vadovaujasi Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos sudarytomis Bendrojo ugdymo programomis (2008) bei ruošiamasi naujoms Bendrojo ugdymo programoms, kurios sudarytos 2022 metais.

Bendrojo ugdymo programos principai ir sandara tinka visų Lietuvoje gyvenančių tautų mokykloms, nes jose laikomasi tos pačios sistemos, bet koreguojamas tik turinys. Muzikinio ugdymo kryptis, formos ir turinį reglamentuoja Lietuvos švietimo ir mokslo ministerijos aprobuotos Bendrojo ugdymo bendrosios programos (2022), Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2022), Lietuvos švietimo koncepcija (2002) ir kiti Vyriausybės dokumentai. Bendrosios programos nubrėžia ugdymo kryptis, turinio principus, nurodo gaires, pagal kurias turėtų būti kuriamos individualios programos, vadovėliai, mokymo priemonės ir kt. „Mokyklos samprata“ ir „Bendrosios programos“ – tai du bendrųjų programų skyriai. Pirmajame programų skyriuje nurodoma bendrojo ugdymo mokyklos paskirtis, ugdymo tikslai, uždaviniai, principai, metodai, mokymo planai, antrajame – bendrojo ugdymo mokyklos dalykų bendrosios programos.

Išskirtinos svarbiausios nuostatos: standartai supažindina visuomenę su vaikų ir jaunimo muzikinio ugdymo siekiais, turiniu; siekia ugdyti muzikos požiūriu išprususį jaunimą; muzikos ugdymo tikslus rekomenduoja visų pakopų muzikos pedagogams. Standartų kūrėjų grupė

muzikinio ugdymo sėkmei numato būtinas prielaidas: muzikos pedagogo dalykinę metodinę bei pedagoginę ir psichologinę kompetenciją, ugdymo proceso ir turinio nuoseklumą, būtiną mokyklos muzikos kabineto techninę bazę, gerą pedagogų mikroklimatą, pakankamą muzikos dalyko pamokų skaičių. Standartai grupuojami pagal veiksenas: muzikavimą (dainavimą, grojimą), muzikos kūrimą, improvizavimą, komponavimą, aranžavimą, muzikinės kalbos suvokimą ir praktiką, klausomos bei atliekamos muzikos apibūdinimą, vertinimą, muzikinę raišką socialinėje kultūrinėje aplinkoje. Šios veiksena tarpusavyje turėtų koreliuoti, sietis, ugdymo procesą darydamos kompleksišku ir integraliu, pavyzdžiui: nuo klausymosi – į dainavimą, nuo klausymosi – į grojimą, nuo muzikos atlikimo – į kūrinio klausymąsi ir t. t.

Muzikinio ugdymo tikslas, uždaviniai ir principai nurodo kryptis, kur link orientuoti ugdymo turinį, metodus, formas, taip pat ir patį ugdytinį. Lietuvos mokyklų mokytojai vadovaujasi harmoningos asmenybės ugdymo idealais. Ugdymo tikslas taip pat priklauso nuo visuomenės poreikių. Apibrėžiant bendruosius ugdymo tikslus, svarbu juos kildinti ne tik iš žmogaus ar jo asmenybės sampratos, socialinių doktrinų, kultūros filosofijos, bet ir iš integracinio požiūrio į tikrovę, į ugdymo procesą. Į asmenybės vertybines orientacijas įauga šios sąvokos: „tiesa“ ir „teisingumas“, „laisvė“ ir „atsakomybė“, „stropumas“ ir „darbštumas“, „dvasingumas“, „tautiškumas“, „universalumas“. Šių ir kitų vertybių praktinės išraiškos laipsnis apibūdina asmenybės dvasinio tobulumo lygį. Brandi ir darni asmenybė – galutinis ugdymo tikslas. Bendrosiose programose išskirtinos ugdymo pastangos suvokti ir suprasti žmogų bei pasaulį, sudarant mokiniui sąlygas pačiam patirti, pačiam kurti savo projektus ir įgyvendinti, savo asmenybę puoselėti, pačiam dalyvauti visuomenės ir pasaulio kaitoje (Bendrosios ugdymo programos, 2008).

Mokiniam „ugdyti dvasines, kūrybines ir fizines mokinių išgales, padėti įgyti bendrąją meninę kompetenciją, reikalingą savarankiškai ir aktyviai dalyvauti meninėje kūryboje ir šiuolaikiniame kultūriniame gyvenime“ – tai muzikos dalyko pagrindinėje mokykloje tikslas (Bendrosios ugdymo programos, 2008, p. 1074). Muzikinės raiškos ir muzikinės kultūros pažinimo pagrindai, muzikinių gebėjimų lavinimas, muzikinių poreikių puoselėjimas – tam būtina sąlyga. Kasdieniame žmogaus gyvenime reikalingas muzikinis išsilavinimas – tai minimalus muzikinių žinių ir įgūdžių kiekis dainavimo, grojimo, muzikos klausymosi srityse, orientavimasis jose, nepriklausomai nuo asmens profesijos. Taip pat svarbu įgyti tokį muzikos pažinimo lygį, kad galėtų realizuotis auklėjamosios ir lavinamosios muzikos reikšmės.

Viduriniųjų klasių muzikiniame ugdyme rekomenduojama pakartoti pradinėse klasėse įgytas žinias bei mokinio kompetencijas, t. y. pakartoti išmoktas sąvokas ir jas giliau įtvirtinti, vartojant jas tinkamose situacijose ir kontekstuose. Taip pat rekomenduojama išmokti arba pakartoti šias sąvokas: nata ir gaida, melodija ir dermė (mažoras, minoras, pentatonika), ritmas ir

metras (dvejiniai ir trejiniai, paprastieji ir sudėtiniai, mišrieji metrai). Muzikos formos: dviejų ir trijų dalių, rondo, variacijos, kanonas ir burdonas. Opera, arija, uvertiūra, duetas, trio, ansamblis; operos solistų balsai (sopranas, mecosopranas, kontraltas; tenoras, baritonas, bosas). Septintoje ir aštuntoje klasėse, atsižvelgiant į šio amžiaus tarpsnio psichologinės raidos ypatumus, poreikį ieškoti savosios muzikinės tapatybės, ypač rekomenduojama mokinius supažindinti su įvairių populiariosios muzikos žanrų, stilių bei subkultūrų muzikai būdingomis sąvokomis (Bendroji ugdymo programa, 2022).

Ugdant mokinį, svarbu turėti galutinio rezultato perspektyvą. Sėkmę pedagoginiame procese lemia tikslingas bei apgalvotas muzikinės veiklos rūšių, ugdomosios medžiagos atrinkimas, ugdymo kryptių numatymas. Svarbiausios muzikinio ugdymo bendrojo ugdymo mokykloje kryptys yra šios: per etninę pasaulėjautą – į pasaulinę kultūrą, per savo tautos – į kitų šalių muzikos pažinimą, nuo muzikos pažinimo ir muzikinių vaizdinių formavimosi per aktyvų atlikimą – į vis didesnę bei geresnę įsijautimą ir visumos suvokimą klausantis, nuo detalaus žodinio aiškinimo, programiškumo ir vaizdumo – į vis abstraktesnę, vis mažiau komentarų reikalaujantį muzikos suvokimą, nuo detalių, pavienes pamokas ar jų dalis apimančių užduočių – į plačias ištisa trimestrą ar mokslo metus apimančias temas, nuo laipsniško patirties kaupimo – į apibendrinimus ir tolesnę žinių plėtojimą jau aukštesniu lygiu, nuo žemesnio – į aukštesnio lygio žinių ir įgūdžių pakopas (Balčytis, 1995). Svarbiausiais muzikinio ugdymo bendrojo ugdymo mokykloje principais laikytini: kompleksškumo, etninių ištakų, veiklos rūšių pasirinkimo laisvės, meniškumo, kūrybiškumo, atlikimo ir klausymo vienovės, nuoseklumo bei koncentriškumo ir kt. Kompleksiškumo principas arba muzikinės veiklos rūšių lygiareikšmiškumo principas remiasi ne kuria nors viena, bet visu kompleksu muzikinės veiklos formų – dainavimu, grojimu mokykliniais instrumentais, muzikos klausymusi, solfedžiavimu, ritmika. Kiekviena šių muzikinių veiksenų yra svarbi ir turi savo specifinių pranašumų, formuojančių įvairias muzikines žinias bei įgūdžius. Visos šios veiksenos turi glaudų tarpusavio ryšį. Tai sudaro bendrą muzikos mokymo ir auklėjimo sistemą. Kompleksiškumas sudaro terpę atsikleisti įvairiems mokinių gebėjimams ir polinkiams, lemia tolygų, įvairiapusį muzikinį ugdymą, muzikos atlikimo ir suvokimo ugdymą. Kompleksiškumas leidžia diferencijuoti ir individualizuoti darbą pagal mokinių muzikinius gabumus ir polinkius (Bendrojo ugdymo programos, 2022).

Ugdymas apibrėžiamas kaip kalbėjimas ar rašymas norint perimti ar kažką pakeisti. Kiekvienas muzikos pedagogas turi būti tvirtas nuoseklių ir ilgalaikių muzikos programų, skirtų visiems mokiniams, šalininkas (Advocacy and the Music Educator, 2020). Platonas teigė, kad muzikinis išsilavinimas turėtų būti pati aukščiausia žmogaus siekiamybė, nes ritmas ir harmonija labiau nei bet kas kitas randa kelią į giliausią sielą ir tvirčiausiai joje įsitvirtina, atsinešdamas ir suteikdamas malonę (Foss, 2020). Mason (1838) manymu, reikia integruoti menus į ugdymosi

sistemą ir pradėti finansuoti meninį ugdymą valstybinėse mokyklose. Per amžius muzikos mokymas suteikė vaikams muzikinės raiškos įgūdžių ir žinių apie jų kultūros paveldą. Nepaisant visuomenės pokyčių, muzikinio išsilavinimo poreikis išlieka. Muzika yra priemonė pažinti per suvokiamą klausymąsi, atlikimą ir kūrybinius kompozicijos bei improvizacijos procesus „aš“ ir „kitą“ – pasaulį ir jo sudedamąsias dalis (Cambell, 2014). Kitaip tariant, muzika yra būdas, per kurį mokiniai įvairiais metodais sužino daugiau apie savo kultūrą ir kitus juos supančius fenomenus. Susipažinus su kitų kultūrų muzikine veikla ir vertybėmis, mokomasi ir kito gyvenimo būdo, tradicijų, apeiginių ar religinių praktikų.

Muzikos pamokos taip pat ugdo žmogų atpažinti įvairius istorinius įvykius, supažindinant jį su muzikos stiliais bei žanrais. Tai svarbu, nes vertybių ir įsitikinimų supratimas, suvokiant muziką, geriau paruoš mokinius ieškoti prasmingų būdų ir atsakymų į iškylančias egzistencijos priešpriešas (Sandra Yang, 2012). Muzika ugdo asmenis istoriškai, kultūriškai, geografiškai ir estetiškai. Muzikinis mokymas suteikia mokiniams galimybę įvertinti ir patirti tikrąjį grožį arba tai, ką vadiname estetika. Estetinės tobulybės siekimas kasdieniame gyvenime yra visų žmonių prigimtinis tikslas (Sandra Yang, 2012). Ši potekstė puikiai dera su biblinėmis tiesomis, kad:

- 1) Dievas yra galutinis Kūrėjas;
- 2) Jis yra kurianti būtybė;
- 3) Dievas sukūrė mus pagal savo paveikslą;
- 4) Mums taip pat buvo suteikta galimybė kurti.

Muzikinis ugdymas taip pat yra glaudžiai susijęs su gamtos mokslais ir matematika. Šį ryšį galima apibendrinti trimis žodžiais: modeliai, intervalai ir atkarpos. Nors astronomija yra skaičių erdvėje ir laike tyrimas, muzika yra skaičių tyrimas laike. Natų ir pauzių ritminės figūros susideda iš trukmės, lygios tam tikram skaičiui. Ritminės figūros turi būti suskirstytos į taktus, kuriuose kiekvienas taktas turi turėti vienodą natų skaičių. Muzika yra viena iš nedaugelio veiklų, kurios metu naudojama ir dešinė, ir kairė smegenų pusės. Muzikos klausymasis yra dešiniojo smegenų pusrutulio veikla, o atliekant muziką, kuriant ar ją analizuojant įtraukiama kairioji pusė (Kavanaugh, 1995).

Senajame Testamente Jericho trimitininkams reikėjo muzikinio mokymo, kad galėtų tinkamai žygiuoti aplink Jericho sienas ir galiausiai įvykdyti Dievo misiją. Muziką taip pat galima integruoti tikėjimo mokymui, taip ugdant visavertišką asmenybę, formuoti žmogaus charakterį bei discipliną. Martynas Liuteris išvelgė muzikos svarbą ugdymo(si) procese ir buvo įsitikinęs, kad, jeigu žmogus išmano muzikos meną, jam bus nesunku įsilieti į bet kokios šalies kultūrinį gyvenimą (Hasker, 2005). Visi krikščionys turėtų rūpintis, kad kiekvienas asmuo gautų gerą išsilavinimą, patrauklų visam asmeniui. Muzika kreipiasi į visą asmenį, nes yra durys į individo širdį ir protą (Gaebelein, 1962). Galima teigti, kad muzikinis ugdymas stiprina vaikų perspektyvas ir leidžia

pažinti kitoniško pasaulio idiles. Vaikai gimsta turėdami ritmo pojūtį, tai pasireiškia per šokį bei gebėjimą muzikuoti įvairiais daiktais (Campbell, 2016).

Muzikos, kaip universalios kalbos, statusas yra puiki priemonė bet kokiai žinia, ypač amžinosios Evangelijos, perduoti. Foss (2020) teigia, kad ši universali kalba pirmiausia yra skirta emocijų raiškai, o tik tada žmogaus intelekto ugdymui. Krikščioniškas ugdymas turi būti susijęs su viso žmogaus ugdymu apimant žmogaus dvasinį ir kūnišką tobulėjimą. Muzika yra viena stipriausių bei paveikiausių mokymosi veiklų, kurioje vyksta dialogas tarp žmogaus emocijų bei proto arba tarp atlikėjo ir klausytojo. Foss (2020) teigia, kad vienas didžiausių muzikos laimėjimų yra jos sugebėjimas peržengti amžiaus barjerus ir įveikti tariamą kartų skirtumą. Susitikimas per šias kliūtis yra kūrybinis pasiekimas, ugdantis abu dialogo dalyvius. Pedagogas turėtų skatinti ir nukreipti mokinį į galimybę patirti ne tik dainavimo, bet ir klausymosi, kūrimo, ritminio ir instrumentinio dalyvavimo bei muzikos skaitymo patirtį. Bažnytinio muzikinio ugdymo užduotis yra labiau klausymosi procesas, o ne mokymasis klausytis. Pedagogas kartu su žodiniu mokymu gali perteikti Evangeliją ir teologiją pasitelkiant muzikines raiškos priemones. Krikščioniška muzika yra muzika su žinute.

Apibendrinant galima teigti, kad mokytojo darbo sėkmė priklauso nuo kryptingo, nuoseklaus tam tikrų dėsningumų laikymosi. Žinios plėtojamos laipsniškai, vis aukštesniu lygiu ir vėl grįžtant prie esminių ištakų. Ugdymo procese turi būti siekiama meniškumo, o pamokoje dominuoja grožis. Apie mokinio meninio skonio ugdymąsi sprendžiama iš jo daromos pažangos lygio. Mokytojas pamokoje turėtų siekti meninės kokybės ir estetinio pasigėrėjimo kulminacijų. Kūrybiškai organizuojamas mokymo procesas, pačių mokinių kūrybinis mąstymas – tai kūrybiškumas. Šis principas įpareigoja mokytoją kūrybiškai reikštis: planuoti pamokas, parinkti mokomąją medžiagą, spręsti per pamoką iškilusias metodines, psichologines problemas. Vadovaujantis muzikinio ugdymo tikslais, uždaviniais ir principais, muzika mokiniai yra mokomi dvasinio susikaupimo, dorovinio tvirtumo, meilės ir pagarbos tėvams, tėvynei, gamtai, gyvūnijai. Muzikos pamokos gali labai prisidėti prie mokinių meninio skonio, tikros meninės kultūros ugdymo, savęs bei pasaulio pažinimo.

1.2. 1-8 klasių muzikinio ugdymo turinio analizė

Ugdymo tikslai nurodo kryptis, kurios nusako, kokia linkme yra orientuotas ugdymo(si) procesas, turinys, metodai, formos bei pats ugdytinis. Lietuvos mokyklų pedagogai turėtų vadovautis harmoningos asmenybės ugdymo idealais. Ugdymo tikslas priklauso nuo visuomenės poreikių. Apibrėžiant bendruosius ugdymo(si) tikslus, svarbu, jog jie ne tik būtų kildinami iš žmogiškųjų poreikių, bet ir sietųsi su socialinėmis doktrinomis, kultūros filosofija, taip pat būtų integruojamas požiūris į tikrovę. Asmenybės formavimuisi itin svarbu ugdyti vertybes, tokias kaip:

teisingumas, laisvė, atsakomybė, stropumas, darbštumas, dvasingumas, tautiškumas, universalumas. Šių ir kitų vertybių išraiškos laipsnis apibūdina asmenybės dvasinio tobulėjimo lygį. Darni bei brandi asmenybė – galutinis ugdymo(si) tikslas. Bendrojoje ugdymo programoje (2008) teigiama, jog ugdytinis turi stengtis suvokti bei suprasti žmogų ir jį supantį pasaulį, sudarant mokiniui sąlygas tirti ir patirti, kurti ir įgyvendinti savo sugalvotas idėjas bei projektus. Dalyvauti visuomenės ir pasaulio kaitoje puoselėjant asmeninę ūgtį.

Pedagogų tikslas, kad mokiniams būtų ugdomos ne tik muzikės kompetencijos, bet ir socialiniai bei kultūriniai pagrindai, ugdoma kūrybiška, emocionali, estetiškai ir kultūrai atvira mokinio asmenybė, gebanti įprasinti savo dalyvavimą aplinkoje. Muzikinės kultūros pažinimo pagrindai, muzikinė raiška, muzikinių gebėjimų lavinimas bei muzikinių poreikių tenkinimas yra svarbiausi Bendrosios ugdymo programos tikslai. Bendrojo ugdymo programose muzikinio ugdymo(si) tikslas: mokiniui būtina suteikti bendrą, kasdieniam gyvenimui reikalingą muzikinį išsilavinimą, išmokyti elementariai, tačiau skoningai dainuoti, klausytis ir prasmingai, estetiškai suvokti muziką, skatinti muzikuoti, ugdyti liaudies bei aukštos meninės vertės profesionaliosios muzikos poreikį bei aukštos estetiškos ir dvasinės kultūros žmogų (Balčytis, 1995).

Kasdieniam žmogaus gyvenime būtinas muzikinis išsilavinimas – minimalus žinių ir įgūdžių kiekis: dainavimo, grojimo, muzikos klausymo(si), orientavimasis epochose bei muzikos kūriniuose, nepriklausomai nuo asmens profesijos. Mokykloje svarbu mokiniui išugdyti tam tikras muzikines kompetencijas, kurios suteiktų galimybę komunikuoti su kitais, leistų atpažinti muzikos įvairovę realiame gyvenime bei savo žinias plėtoti ir tobulinti tolimesniuose gyvenimo tarpsniuose. Taip pat itin svarbu, jog mokinys įgytų tokį muzikos pažinimo lygį, kad ne tik galėtų realizuoti save, bet ir padėtų ugdyti savo aplinką. Kalbant apie muzikinį ugdymą, pirmiausia reikėtų galvoti apie prasmingą, šimtmečius nugludintą, liaudies bei pasaulio kūrėjų sukurtą muziką, kuri padeda ugdyti aukštas pamatines, dorovines žmogaus vertybes (Balčytis, 2002). Pasak Rinkevičiaus (1993), svarbiausias muzikos ugdymo(si) tikslas yra kultūra, kurios pagrindą sudaro muzikos pažinimas ir muzikinio mąstymo pagrindai. Kiekvienas ugdymo(si) tikslas kelia konkrečius uždavinius, kurie nurodo kelią, kaip tą tikslą įgyvendinti, pasirinkti tinkamas veiklos formas. Muzikiniame ugdyme tikslai yra įgyvendinami per įvairias muzikines veiksenas – dainavimą, solfedžiavimą, muzikos klausymąsi, ritmiką bei grojimą. Pradinio bei pagrindinio muzikinio ugdymo uždaviniai yra šie:

Pradinio ugdymosi programos tikslai ir uždaviniai meninėje raiškoje:

Tikslas: puoselėti prigimtinių vaiko muzikalumą, ugdyti kūrybinius ir atlikimo gebėjimus, estetinę nuovoką, plėtoti emocijų ir jausmų sritis, intelektą.

Uždaviniai:

- lavinti muzikos atlikimo įgūdžius ir mokėti naudotis muzikos kalbos priemonėmis;

- ugdyti kūrybinius gebėjimus, vaizduotę, juos pritaikyti ne tik muzikos, bet ir kitų dalykų pamokose;
- mokyti įsiklausyti, suvokti ir pajauti muzikos kūrinio keliamas emocijas;
- dalyvauti muzikiniame, klasės, mokyklos gyvenime;
- gerbti savo šalies ir kitų tautų muzikinę kultūrą (Pradinio ugdymo bendroji programa 2008).

Pagrindinio ugdymo programos tikslai ir uždaviniai meninėje raiškoje:

Tikslas: puoselėti savarankišką, kūrybingą ir kritiškai mąstančią, muzikinei kultūrinei patirčiai atvirą bei empatišką asmenybę ir puoselėti ugdytinių estetinę patirtį, sukurti sąlygas besimokantiems tapti sąmoningais muzikinės kultūros dalyviais ir kūrėjais.

Uždaviniai:

- išgyventų muzikavimo džiaugsmą ir kūrybinį pasitenkinimą, dalyvaudami muzikos kūrimo, atlikimo, suvokimo procesuose, puoselėtų bendravimo ir bendradarbiavimo gebėjimus;
- plėtotų savo asmeninę bei kultūrinę tapatybę, sąmoningai bei argumentuotai rinkęsi atliekamą bei klausomą muziką;
- per muzikavimo, kūrybos ir muzikos klausymosi praktiką plėtotų savo muzikinę patirtį bei mokytųsi muzikos kalbos bei ugdytų jos supratimą;
- ugdytųsi gebėjimą kritiškai vertinti muzikinę kultūrą, atsižvelgdami į meno kūrinių socialinį, kultūrinį, istorinį kontekstą;
- pažintų kūrinių žanrų ir stiliaus bruožus;
- puoselėtų pagarbą savo šalies muzikinės kultūros tradicijoms;
- plėtotų savo muzikinę kultūrą, ugdytųsi pagarbą ir empatiškumą kitų kultūrų (subkultūrų) muzikai;
- sąmoningai ir atsakingai dalyvautų klasės ir mokyklos, bendruomenės, šalies muzikiniame gyvenime (Pagrindinio ugdymo bendroji programa, 2022).

Ugdant mokinį, svarbu numatyti galutinio rezultato perspektyvą. Sėkmę ugdymo procese lemia apgalvotas ir tikslingas muzikinės veiklos rūšių, ugdymo(si) medžiagos parinkimas bei skirtingų krypčių numatymas. Svarbiausios muzikinio ugdymo kryptys yra šios: etninė pasaulėjauta – į pasaulinę kultūrą, per savo tautos prizmę – į kitų šalių muzikos pažinimą per muzikinių vaizdinių formavimą. Per aktyvų atlikimą – į vis didesnę ir geresnę pajautimą bei įsijautimą, visumos suvokimą klausantis, nuo detalaus žodinio aiškinimo, vaizdumo – į vis abstraktesnę, vis mažiau komentarų reikalaujantį muzikos suvokimą, nuo detalių – į visus mokslo metus apimančias temas, nuo laipsniškumo iki patirties kaupimo – į tolimesnį žinių plėtojimą jau

aukštesniu lygiu arba nuo žemesnio į aukštesnio lygio žinių ir įgūdžių pakopas (Balčytis, 1995).

Svarbiausiais muzikinio ugdymo(si) bendrojo ugdymo mokykloje principais laikomi šie:

- kompleksiskumas;
- etninės ištakos;
- veiklos sričių pasirinkimo laisvė;
- meniškumas;
- kūrybiškumas;
- atlikimas ir klausymas;
- nuoseklumas ir koncentriškumas.

Kompleksiškumo principas arba muzikinės veiklos rūšių principas remiasi visomis muzikinėmis veiklos formomis: dainavimu, grojimu, muzikos klausymusi, solfedžiavimu bei ritmika. Šios muzikinės veiklos yra svarbios, turi savo specifinių pranašumų, formuojančių įvairias muzikines žinias ir įgūdžius, jos visos glaudžiai susijusios ir tai sudaro bendrą muzikos mokymo ir auklėjimo sistemą. Ypač Bendrojo ugdymo programose (2022) išsiskiria meninio dainavimo ir prasmingo muzikos klausymo(si), suvokimo svarba. To siekiant, ugdoma mokinių muzikinė klausa, balsas, intonacinė vaizduotė, atmintis, atitinkami muzikos girdėjimo, atlikimo bei suvokimo aspektai. Šiems veiksniams padeda solfedžiavimas, grojimas bei ritmika. Dainavimas yra būtiniausia bendravimo su muzika forma, kuri padeda ugdyti visavertišką bet kokios šalies pilietį, nes dainų tekstai gali ugdyti įvairų vertybinį pagrindą. Dainuojant ugdoma muzikinė klausa, balsas, atmintis bei estetiški jausmai. Muzikos klausymasis moko suprasti muzikinių kūrinių struktūrą, moko vidinio dvasinio susikaupimo bei meninės visumos. Solfedžio – efektyviausias ir trumpiausias būdas mokinio intonacinės klausos, natų pažinimo bei dainavimo iš pateiktų natų įgūdžiams ugdyti. Ši pamokos veikla ugdo balso galimybes, moko taisyklingai dainuoti, įgalina pedagogą ugdyti muzikos atlikimo ir suvokimo meniškumą. Ritmika – ritminės klausos, garsų trukmės girdėjimo bei ritmo skaitymo iš natų mokymo būdas. Grojimas taip pat lavina muzikinę klausą, padeda ugdyti daugiaplanį orkestrinį mąstymą. Grojimui galima pritaikyti įvairius muzikos rašto, solfedžio bei ritmo pratimus, taip apjungiant visas aktyvias veiklos formas į vieną muzikinės išraiškos visumą (Bendroji ugdymo programa, 2022).

Vadovaujantis muzikinio ugdymo tikslais bei uždaviniais, muzika mokinius moko dvasinio susikaupimo, dorovinio tvirtumo, meilės ir pagarbos tėvams, tėvynei, gamtai bei gyvūnijai. Muzikos pamokos turi padėti išugdyti meninį skonį, pažinti save ir pasaulį. Pasak Congdon (2021), būtent muzikos pamokos idealiausiai tinka krikščioniškųjų vertybių ugdymui ir jų puoselėjimui. Skirtingos muzikos pamokų struktūrinės dalys leidžia apčiuopti ir pažinti įvairias krikščioniškųjų vertybių formas. Muzikos klausymosi metu galima ne tik klausyti, bet ir pajusti pakylėjimą bei dvasingumą. Galima ne tik dainuoti popkultūrinius kūrinius, bet ir sieti su tam

tikros šalies kultūra, tikėjimu ar liaudies muzika. Ritmikai, solfedžiavimui galima imti kūrinčius, grįstus krikščioniškųjų vertybių pagrindu. Taip pat muzikos pamokos teorinėje dalyje pedagogas turi laisvę teorinius pagrindus interpretuoti savitai įtraukiant šalies tradicijų, kultūros aspektus, remtis tikėjimo pagrindu. Eigel (2022) išskyrė svarbiausius muzikinio mokymo privalumus, kurie skatina visapusišką mokinio ūgtį:

- **Daugiafunkciškumas.** Dainavimas lavina ne tik muzikinius, bet ir socialinius vaiko bendravimo su aplinka gebėjimus. Gebėjimas vienu metu skaityti ir išmokti natų tekstą gerina kompleksinius multisensorinius mokinio gebėjimus;
- **Koordinacijos ir judesių motorikos gerinimas.** Mokantis groti naudojama smulkioji rankų motorika, taip pat ugdoma tikslesnė judesių koordinacija;
- **Atminties lavinimas.** Mokantis natų teksto ugdomi įsiminimo gebėjimai, lengviau įsisavinama naujai pateikiama informacija;
- **Matematiniai bei intelektiniai gebėjimai.** Muzikos menas turi aiškią struktūrinę ženklų sistemą, artimą matematikai. Mokantis muzikos, veikiamos smegenų sensorinės dalys, atsakingos už matematinius įgūdžius;
- **Savidisciplina.** Mokantis groti ar dainuoti ugdomas mokinio atidumas, kruopštumas, gebėjimas pradėti ir atlikti užduotis;
- **Muzikinis lavinimas glaudžiai susijęs su lingvistiniais gebėjimais.** Ankstyvas muzikinis ugdymas teigiamai veikia smegenų centrus, atsakingus už kalbinės raiškos vystymąsi bei skaitymo gebėjimus;
- **Gerina socialinius įgūdžius.** Dainavimas chore ar mokinių orkestre gerina vaikų gebėjimus rasti ne tik bendrą kalbą su bendraamžiais, bet ir bendrų pomėgių bei interesų;
- **Gerina emocinę pusiausvyrą.** Muzikavimas padeda išvengti ar palengvinti stresines situacijas, emociškai pailsėti, atsipalaiduoti nuo galimų kasdienių problemų, išvengti galimos depresijos bei veikia gydomai;
- **Kūrybiškumo bei fantazijos ugdymas.** Muzikos pasaulis įvairus ir turtingas. Muzikuojujantis mokiniai greičiau lavina savo vaizduotę bei kūrybinius gebėjimus;
- **Dvasinis bei dorovinis ugdymas.** Muzikoje daug įvairialypių prizmių, kuriose mokinys gali ugdyti savo individualias vertybes (Eigel, 2022, p. 95).

Pasak Mirshahzadeh (2020), muzikinis ugdymas yra neatsiejamas nuo žmogaus individualių poreikių formavimosi. Tai padeda tobulėti, įsilieti į kultūrinį šalies gyvenimą, suprasti kylančias emocijas, poreikius. Muzikinis ugdymas gali padėti išvengti psichologinių ligų ar traumų, taip pat išugdyti intelektualų žmogų, kuris turi tvirtą vertybinį pagrindą, kultūrinius bei socialinius įgūdžius, pažįsta save ir aplinką.

Apibendrinant galima teigti, kad Bendrojo ugdymo programose (2022) tiek pradinųjų, tiek pagrindinių klasių tikslai yra panašūs: skatina mokinių muzikinį tobulėjimą, ugdo mokinių kūrybiškumą, savarankiškumą bei įvairialypes vaiko vertybes. Pedagogams yra pateikiami uždaviniai, kurie padeda pasiekti užsibrėžtų tikslų. Bendrojo ugdymo programose (2022) pateikiamos veiklos, kurios yra suskirstytos pagal vaikų amžiaus tarpsnį bei turimas ir norimas įgyti muzikines kompetencijas. Muzikos pedagogų tikslas – ugdyti visapusiškas, kūrybiškas, emocionalias, estetiškas ir kultūrai atviras asmenybes, kurios turėtų muzikinių kompetencijų ir gebėtų įprasinti savo dalyvavimą aplinkoje.

2.2.1. Pradinių klasių muzikos pamokų turinio apžvalga

Pradinių klasių bendrosios programos (2008) – dokumentas, kuris yra skirtas pedagogams, jame yra pateikiamos programos visoms ugdymo sritims: meniniam ugdymui, lietuvių kalbai, doriniam ugdymui, matematikai, gamtamoksliniam ugdymui, socialiniam ugdymui, bendrųjų kompetencijų, gyvenimo įgūdžių ugdymui ir kt. Šiame dokumente pateikti reikalavimai skirtingoms ugdymo sritims, nurodomi bendri viso ugdymo tikslai, uždaviniai, struktūra bei didaktiniai reikalavimai. Pradinio ugdymo bendrosios programos nuosekliai plėtoja ankstesnių metų bendrosiose programose suformuotus ugdymo turinio pagrindus. Programose siekiama įgyvendinti naujus švietimo iššūkius ir švietimo naujoves. Pradinio ugdymo bendrosiose programose (2008) meninio ugdymo srityje siekiama, jog mokiniai gebėtų kūrybingai, meninės raiškos priemonėmis, suprasti ir vertinti savo pačių bei kitų meninę kūrybą. Mokiniai, išsiugdę meninę kompetenciją, turėtų gebėti savarankiškai ir pagrįstai rinktis asmenines meninės kūrybos ir kultūros galimybes bei prisitaikyti prie darbo ir užimtumo pokyčių šiuolaikiniame gyvenime.

Pradinių klasių bendrosiose programose (2008) ne tik keliama tikslai, uždaviniai, išskiriami elementai, į ką turi būti orientuotas pradinis ugdymas, bet ir pateikiama pradinių klasių meninio ugdymo paskirtis. Meninį ugdymą sudaro: muzika, šokis, teatras, dailė. Meninis ugdymas daro įtaką emocinei, dvasinei, intelektinei, fizinei mokinių brandai. Meninė mokinių kūryba ir meno suvokimas atspindi dvasinį mokinių pasaulį – patyrimus, nuostatas, jausmus. Mokinių meninės kūrybos gebėjimai ir menine kūryba perteikiamas turinys turėtų būti vertinami kaip lygiaverčiai. Tik tokiu atveju galima tikėtis, kad meninio ugdymo rezultatai apims ne tik kūrinius, bet ir mokinių elgesį, bendravimą, kasdienio gyvenimo stilių. Šiuo požiūriu pačių mokinių meninė raiška yra svarbi veikla, nes ji – tarsi atspindys, į kurį žvelgdami mokiniai gali pažinti save, savo vidinį pasaulį ir jį keisti.

Pradinio ugdymo bendrosiose programose išskiriama, kad muzikos pamoka yra priskiriama prie meninio ugdymo. Programoje nurodyta muzikinio ugdymo struktūra, vertinimo aprašai, turinio apimtis ir pasiekimai yra parengti taip, kad ugdyme būtų išlaikyta dermė su kitais meninio ugdymo dalykais. Programoje pabrėžiama, kad remiantis naujausiomis pedagoginėmis

teorijomis buvo parengta pradinių klasių muzikinio ugdymo programa, kurios tikslas – „puoselėti prigimtinių vaiko muzikalumą, ugdyti kūrybinius ir atlikimo gebėjimus, estetinę nuovoką, plėtoti emocijų ir jausmų sritis, intelektą“ (Pradinių klasių bendrosios programos 2008, p. 287). Kad muzikinio ugdymo tikslas būtų įgyvendintas, programoje keliami uždaviniai:

1. ugdytis muzikos atlikimo įgūdžius, naudotis muzikos kalbos priemonėmis;
2. ugdytis kūrybinius gebėjimus, vaizduotę, pasinaudoti jais tiek muzikos, tiek kitų dalykų pamokose;
3. mokytis įsiklausyti, suvokti ir (arba) pajauti muzikos kūrinio keliamas menines emocijas;
4. dalyvauti muzikiniame šeimos, klasės, mokyklos gyvenime;
5. gerbti savo šalies ir kitų tautų muzikinę kultūrą.

Pateikti uždaviniai padeda nuosekliai ugdyti mokinius ir siekti, kad programoje keliamas tikslas būtų efektyviai įgyvendintas. Pagal Pradinių klasių bendrąsias programas (2008), muzikinio ugdymo programoje yra siekiama, kad muzikinio ugdymo procesas būtų aktyvus, o mokinys įvairiapuse veikla plėtotų savo estetinę patirtį, specialiuosius ir bendruosius gebėjimus, įgytų išsilavinusiam žmogui būtiną muzikinę kompetenciją. Pradinės mokyklos laikotarpis ypač palankus mokinių muzikiniams gebėjimams ugdyti, todėl svarbu sukurti darnų, nuoseklų ir kryptingą muzikinio ugdymo procesą, daugiausia dėmesio skiriant vokalinei ir vidinei klausai ugdyti. Pradinių klasių mokytojui svarbu kurti klasėje muzikalią aplinką pasirenkant geriausius muzikos kūrinius, atkreipiant mokinių dėmesį į neigiamą triukšmo poveikį, pabrėžiant estetinio dainavimo svarbą. Įgūdžių lavinimas, muzikos kalbos žinių perėmimas padeda ugdyti vis gilesnį ir prasmingesnį mokinių santykį su muzika, nes muzikos dalykas remiasi įvairiais patyrimais, tarp jų – psichomotoriniais įgūdžiais ir estetiniu santykiu su muzika. Svarbu kryptingai ugdyti kiekvieno mokinio domėjimąsi muzika, skatinant išsakyti savo nuomonę apie muzikos kūrinius, vertinant savo ir draugų muzikavimą, profesionalius pasirodymus.

Apibendrinant galima teigti, kad muzikos pamokos padeda formuoti mokinio vidinį pasaulį ir skatina kūrybiškai žvelgti į aplinkos įvairovę. Muzika yra meninio ugdymo dalis, kuria siekiama, kad muzikinio ugdymo procesas būtų aktyvus, o mokiniai įvairiapuse veikla plėtotų savo estetinę patirtį, specialiuosius ir bendruosius gebėjimus, įgytų išsilavinusiam žmogui būtiną muzikinę kompetenciją. Pradinio ugdymo laikotarpiu muzikiniai gebėjimai yra ugdomi per įvairias muzikines veiklų sritis: dainavimą, grojimą, kūrybą, žaidimus, ritmavimą, solfedžiavimo užduotis ir muzikos klausymą. Pastebėta, kad Pradinio ugdymo bendrosiose programose (2008), muzikos dalyke, mažai kalbama arba išvis nekalbama apie katalikiškų vertybių sampratą ir puoselėjimą.

2.2.2. Viduriniųjų klasių muzikinio ugdymo planų apžvalga

Bendrojo ugdymo programose (2022) teigiama, jog 5–6 klasių mokinių muzikinio ugdymo(si) pagrindinis tikslas yra muzikos įvairovės suvokimas bei muzikinių sąvokų įsisavinimas. Šio amžiaus tarpsnio mokiniai mokosi taisyklingai įvardyti bei įsisavinti muzikoje naudojamas sąvokas, nuolat apmąstant ir vertinant savo muzikinę veiklą. Pedagogas pagal Bendrąsias ugdymosi programas (2022) turėtų skatinti mokinių pasaulėžiūrą puoselėjant emocinę raišką muzikuojant muzikos pamokose. Taip pat nurodyti įvairių muzikinių kūrinų ypatumus, skirtumus bei bendruosius bruožus.

Bendrojo ugdymo programose (2022) pateikiamos atliekamo ir rekomenduojamo klausymo repertuaro gairės. 5–6 klasių ugdytiniams rekomenduojama dainuoti lietuvių liaudies dainas, žaidimus, sutartines bei kanonus. Taip pat patariama atlikti įvairių stilių bei nuotaikų muzikinius kūrinius. Dainos turėtų būti dvibalsės ir turinčios mažai disonansų. 5–6 klasių mokiniams grojimo veikloje rekomenduojami mažos apimties kūriniai. Vaikai turėtų gebėti mintinai ir savarankiškai atlikti vieną (arba daugiau) sudėtingo pobūdžio instrumentinį kūrinį. Pedagogui rekomenduojama šio amžiaus tarpsnio mokiniams pamokų metu nuolat groti nesudėtingus, pagrindinių harmonijos funkcijų, daugiabalsius (3–4 balsų) mažos apimties kūrinius, pvz.: T–D–T arba T–S–D–T bei ritminius dainelių akompanimentus.

Muzikos klausymo(si) veikloje yra rekomenduojama parinkti tokį repertuarą, kuris leistų mokiniui pajauti ir išjausti skirtingų muzikos stilių bei žanrų kūrinius (dainos, maršai, pjesės, šokiai, skirtingos stilistikos, laikotarpių ir kultūrų muzikos pavyzdžiai). Tai turėtų padėti ne tik ugdyti pasaulėjautą bei skirtingą pasaulėžiūrą, bet ir įsisavinti muzikos kalbos sąvokas bei jų bruožus.

Bendrojo ugdymo programos (2022) nurodo, kad, jeigu užduočių tam pačiam klausomam kūriniiui yra daugiau nei viena, jo reikėtų klausytis daugiau nei vieną kartą, jog mokiniai spėtų suprasti ir įsisavintų gaunamą informaciją. Klausomo repertuaro apimtis priklauso nuo klasės bei individualių mokinio gebėjimų ir pasiekimų. Muzikos kalbos veikla yra neatsiejama nuo klausymo, todėl ji lavina mokinių ritmo pojūtį, melodijos suvokimą bei muzikos estetinius bruožus. Muzikos kalba yra skirstoma į ritmiką bei melodiją. Melodijos suvokimas ugdo garso aukščio skirtumus ir melodikos pojūtį, t. y. mokiniams yra mokomas nustatyti ir iliustruoti melodijos judėjimo kryptį. Taip pat 5–6 klasių ugdytiniai yra supažindinami su mažorine ir minorine dermėmis, alteracijos ženklais, laipsniais bei instrumentinio ir vokalinio tipo melodijomis. Per ritmiką yra ugdoma muzikinių garsų trukmė bei pulsacijos pojūtis. Tai reiškia, jog šio amžiaus tarpsnio mokiniai klausydamiesi muzikos mokosi pajusti jos pulsą, pademonstruoti jį plojant, trepsint ir kitaip judant. Taip pat muzikos pedagogas, naudodamas kūno perkusijos ritmo pratimus, per ritmiką gali padėti ugdyti mokinių koordinaciją.

Mokydamiesi išraiškos elementų (tempas, artikuliacija, dinamika, harmonija, instrumentuotė), mokiniai pakartoja, papildo ir įtvirtina jau išmoktas sąvokas. 5–6 klasių ugdytiniai turėtų būti supažindinami su tokiomis muzikos formomis: periodo, paprastoji ir sudėtinė dviejų, trijų dalių, rondo, variacija, kanonas ir kt. Aiškinantis šiuos muzikos elementus rekomenduoja atlikti įvairias kūrybines užduotis bei pasitelkiant įvairias muzikines koncepcijas pabandyti improvizuoti pagal tam tikrą nurodytą muzikinę formą, nes, pasak Girdzijauskienės (2004), mokiniai mokosi naudotis nauja muzikine medžiaga, pratinasi naudoti tai, kas išmokta, o improvizuojant tenkinamas įgimtas vaikų noras atrasti ir sužinoti naujus muzikinius gebėjimus. Bendrojo ugdymo programoje (2008) taip pat daug aprašyta apie dramaturginių kūrinių suvoktį bei pateikimą: pradžia, vystymas, pabaiga, įtampa ir atoslūgis. Taip pat analizuojant dainų rūšis, šokius, maršus bei jiems būdingus bruožus mokiniai ugdomi suprasti bei atskirti skirtingus muzikinius žanrus ir priskirti skirtingoms istorinėms epochoms. Kalbama apie koncertinius ir sceninius žanrus, tokius kaip simfonija, koncertas, opera, baletas ir kt. 5–6 klasių mokiniai muzikos pamokų metu turėtų būti supažindinami su populiariausiais Lietuvos etniniais instrumentais – kanklėmis, lamzdeliu, skudučiais ir kt.; analizuojami būdingiausi kitų tautų kultūriniai instrumentai – afrikietiški būgnai, tambūras, Kinijos gongai, liutnios ir kt. Šio amžiaus tarpsnio mokinių kūrinių atlikimui turėtų būti formuojami orkestrai, vokaliniai ansambliai arba chorai.

Bendrojo ugdymo programose (2022) teigiama, kad 7–8 klasių muzikos pamokų turinio formavimo pagrindas yra populiariosios ir akademinės muzikos sąsajų paieška. Akcentuoti vertybiniai pasirinkimo aspektai, muzikos svarba konstruojant savąją kultūrinę tapatybę, įtaka kasdienio gyvenimo kokybei. Mokiniai susipažįsta su populiariosios, džiaz, roko, elektroninės muzikos stilių įvairove, šios muzikos socialiniais kontekstais. Visose pamokų veiklos srityse yra aprašytas turinio kiekis, kiek ir kokių muzikinių kompetencijų mokinys turėtų įsisavinti ir suprasti. Pirmiausia pateikiamos atliekamų ir klausomų kūrinių repertuaro parinkimo gairės. Pedagogas turėtų atlikimo menui parinkti kuo įvairesnius populiarių ir akademinų kūrinių. Taip pat turėtų nepamiršti į programą įtraukti lietuvių liaudies muzikos elementų, kartu su mokiniais ieškoti sąsajų su kitų tautų folklorine muzika. Dėl repertuaro pedagogas turėtų diskutuoti su ugdytiniais, išklausti ir įsiklausti į jų nuomonę bei skatinti mokinių realizacijos galimybes. Bendrojo ugdymo programose (2022) yra užsimenama apie mutaciją, o tai yra labai svarbus aspektas dainavimo veikloje paauglystės laikotarpiu. Paauglystės tarpsnyje rekomenduojama daugiau dėmesio skirti ritmikos ugdymui bei raiškiajam skaitymui (dainų tekstų deklamavimas mintinai). Grojimo veikloje rekomenduojama mokiniams parinkti įvairaus sudėtingumo melodinių bei perkusinių instrumentų kūrinius ir skatinti pačių mokinių muzikinę kūrybą. Anot Rinkevičiaus (2002), muzikos klausymasis efektyviai plėtoja žmogaus muzikinę patirtį. Mokiniai,

klausydamiesi muzikos, įgyja platų muzikinį akiratį, kuris padeda giliau (asmenybės dvasinės būties) pažinti žmonių, epochos kultūrą, istoriją, suprasti šiandienos kultūros įvairovę bei sudėtingumą. Taigi, šio amžiaus tarpsnio mokiniai klausymosi veikloje klausosi įvairių kultūrų bei stilistikos kūrinių, kurie iliustruoja muzikos kalbos skirtumus ir įvairovę. Gilinamasi, kurie bruožai skiria vienos kultūros ar stiliaus kūrinius nuo kitų. Mokinys turėtų gebėti minimaliai apibūdinti kūrinio tipą, pobūdį, išgirsti ir nurodyti pagrindinius muzikos kūrinio elementus (tempą, dermę ir faktūrą).

Muzikos kalbos veikseną kaip ir 5–6 klasėse skirstoma į dvi dalis – meliką ir ritmiką. Ugdant ritmiką, ugdytiniai turėtų nuolat atlikti koordinaciją lavinančias užduotis bei kūno perkusijos pratimus. Įtvirtina, kuriuos išmoko žemesnėse klasėse, ir mokosi sudėtingesnių ritmo derinių. Turėtų būti ugdomi minimalūs *ostinato* deriniai bei iš klausos arba iš natų atliekama 19 nesudėtingų ritminių pratimų. Mokydamiesi muzikinių melodijų, 7–8 klasių mokiniai analizuoja gamos (garsaeilio) sudarymo principus ir pagrindinio tono paskirtį, išsiaiškina pagrindines harmonijos funkcijas (T–S–D–T) bei akompanavimo melodijai principus. Bendrosiose ugdymo programose (2008) išryškėja improvizacija pagal mokytojo pateikiamą melodiją. Minimalaus turinio įsisavinimui mokinys turėtų pakartoti motyvą iš girdėtų kūrinių ir grafiškai arba judesiu parodyti melodijos judėjimo kryptį. Besimokant išraiškos elementų, 7–8 klasių mokinys turėtų gebėti taisyklingai vartoti muzikines sąvokas kūrinio tempui, harmonijai, dinamikai, faktūrai apibūdinti, atpažinti natose muzikos išraiškos elementus žyminčius ženklus ir pagal juos atlikti kūrinį.

Bendrojo ugdymo programose (2022) teigiama, kad 7–8 klasių mokiniai, kalbėdami apie formas, stilius ir žanrus muzikos pamokose, turėtų išmokti džiaz kompozicijų formas bei kontrasto ir pasikartojimo principus. Taip pat ugdytiniai turėtų įgyti žinių apie pjesę, bliuzą, svingą, roko operą, miuziklą ir kt. Mokiniai turėtų būti supažindinami su stilistinėmis džiaz ir populiariosios muzikos kryptimis, minimaliam turinio išpildymui turėtų gebėti atpažinti bei paaiškinti kupletinio kūrinio formą, svarbiausias populiariosios muzikos kryptis ir skirti džiazą nuo populiariosios muzikos. 7–8 klasių mokiniai yra supažindinami su elektorinės muzikos instrumentais, popmuzikos ansamblių bei džiaz orkestrų rūšimis.

Naujausiose bendrojo ugdymo programose yra pabrėžiama nuotolinio ugdymo(si) galimybė. Tačiau dėl asinchroniškumo, t. y. įvairių interneto vėlavimų, visavertė muzikos pamoka internetu vis dėlto yra ribotų galimybių ir kontaktinę pamoką gali pakeisti tik iš dalies. Bendro muzikavimo stygių iš dalies galima kompensuoti, kai visi vaizdo konferencijos dalyviai, išskyrus mokytoją, muzikuoja išjungę savo mikrofonus: kiekvienas mokinys girdi tik mokytojo balsą (instrumentą) ir gali prie jo prisiderinti. Tačiau tuomet mokytojas neturi atgalinio garsinio ryšio. Toks ryšys įmanomas tik muzikuojant po vieną. Per vaizdo konferencijas galima mokytis

improvizuoti, tačiau tik naudojant muzikinio pokalbio metodą (kai mokytojas improvizuoja frazę-klausimą, o vienas iš mokinių – frazę-atsakymą). Šio metodo galimybės taip pat ribotos:

1) muzikinis pokalbis gali vykti tik tarp dviejų iš anksto pasirinktų dalyvių, kitiems pasyviai klausant;

2) improvizuojant ritmo darinius dėl signalo vėlavimo iškyla problemų. Mokiniai per vaizdo konferenciją gali demonstruoti ilgesnės apimties improvizacijas, su klasės draugais jas aptarti. Platesnės galimybės atsiveria per vaizdo konferencijas organizuojant muzikos įrašų klausymąsi ir jų aptarimą, nagrinėjimą (Bendrojo ugdymo programa, 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad pagal Bendrojo ugdymo programą (2022) 5–6 klasių muzikinio ugdymo turinio sudarymo pagrindinis tikslas – muzikos įvairovės suvokimas ir sąvokų įsisavinimas bei tinkamas jų vartojimas, o 7–8 klasėse – populiariosios ir akademinės muzikos sąsajų paieška bei populiariosios muzikos fenomenas. Ugdymo(si) turinys yra suskirstytas pagal veiklas, kuriose yra pateikiamos gairės, kuriomis pedagogas gali remtis ir organizuoti tinkamą muzikos ugdymo procesą. Atsižvelgiant į mokinių amžiaus tarpsnį, užduotys yra sunkinamos, o jų kiekis didinamas, tačiau yra nurodyta ir minimali turinio apimtis, kad pedagogas galėtų lengviau orientuotis, kokias užduotis reikėtų skirti mokiniams, kurių gebėjimai yra silpnesni nei kitų.

3. 1–8 KLASIŲ MUZIKOS VADOVĖLIŲ TURINIO ANALIZĖ KRIKŠČIONIŠKŲJŲ VERTYBIŲ KONTEKSTE

Muzikinis ugdymas remiasi psichologiniais, filosofiniais, muzikiniais pagrindais, kurie padeda mokiniui suvokti, kas sudaro muzikos pamoką. Muzika (lot. *musica* – mūzų menas) – garsų menas, vienas iš žmogaus bei žmonių grupių estetinės saviraiškos ir savivokos būdų. Visuomenėje funkcionuoja trijų grandžių – kūrėjo, atlikėjo, suvokėjo (klausojo) – sistema, kurios tarpusavyje gali suartėti arba susitapatinti. Muzika sujungia judesį ir mąstymą, komunikuodama išreiškia dvasinę būseną ir teikia pramogų, vienija klausančių arba atliekančių dalyvių grupes, atspindėdama bei perteikdama už muzikos ribų esančias idėjas (Muzikos enciklopedija, 2003, p. 495). Muzika atskleidžia ir ugdo gebėjimus, gerina nuotaiką bei padeda susitelkti. Tai – viena iš sudedamųjų auklėjimo dalių, kuri yra ypač svarbi formuojant dvasinę kultūrą ir asmenybę. Muziką galima pajusti per atlikėjo emocijas, todėl muzikiniai kūriniai padeda ugdyti jausmus. Mokiniai ne tik klausydami, bet ir atlikdami kūriniai, kurie yra pateikiami vadovėlyje, įgyja žinių apie muziką, ugdo meninį skonį, labiau ją pamilsta. Vadovėlis yra viena iš ugdymo(si) priemonių, kuri padeda mokytojui formuoti mokinio pasaulietiškumą bei pasaulėžiūrą ir suteikia pedagogui galimybę kryptingai ugdyti mokinio nuostatas, vertybes, pojūčius, žinias, gebėjimus ir kompetencijas (Backer, 2014).

1.3. LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos reikalavimai vadovėlių turinio sudarymui

Vadovėlis – viena iš mokymo priemonių, kuri yra skirta mokymo procesui. Jame sistemingai bei suprantamai, pagal didaktikos principus ir metodus dėstomi kurios nors mokslo ar praktinės veiklos srities žinių pagrindai. XVII a. čekų pedagogas Komenskis (1658) pirmasis nusakė vadovėlio paskirtį – būti masine mokymo priemone – ir pats parašė pirmąjį vadovėlį „Juntamųjų daiktų pasaulis paveikslais“, kuris buvo išleistas lotynų kalba (Jukes, 2019).

Vadovėliai yra sudaromi pagal tam tikrus specifinius principus, kuriuos nustato LR Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos patvirtinti reikalavimai bendrojo ugdymo dalyko vadovėliui (2022):

- ugdytinio, kaip absoliučios vertybės, integravimas į įvairias kultūras;
- atsižvelgimas į mokinio amžių, jo mąstymo bei pažinimo ypatumus ir mokymosi specifiką;
- informacijos integravimo ir diferencijavimo vientisumas.

Vadovėlis, kaip mokymo priemonė, turėtų atlikti informacijos teikimo, sisteminimo, įtvirtinimo bei auklėjamąją funkcijas.

Vadovėlis turėtų būti:

- atitinkantis dalyko bendrojoje programoje nustatytus tikslus ir uždavinius;
- atitinkantis dalyko bendrojoje programoje aprašytą mokymosi turinį;
- struktūruotas taip, kad atskiros dalys logiškai derėtų tarpusavyje, atsižvelgiant į dalyko didaktiką;
- vaizdinė medžiaga turi būti pateikiama taip, kad tikslingai derėtų su kitais vadovėlio turinio elementais, atsižvelgiant į mokinių amžiaus tarpsnio ir skirtingų kognityvinių gebėjimų ypatumus;
- kiekvienoje temoje turėtų būti skirtingo sudėtingumo užduočių, atitinkančių dalyko bendrojoje programoje apibrėžtus pasiekimų lygių požymius (Bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių ir mokymo priemonių atitikties teisės aktams įvertinimo ir aprūpinimo jais tvarkos aprašymas. Įsakymas Nr. V-836, 2022).

Vadovėlis yra viena iš mokymo(si) sudedamųjų dalių. Visas mokymosi turinys susideda iš vadovėlių ir pratybų sąsiuvinių bei mokytojo knygos, garso arba vaizdo įrašų ir kt. Iš vadovėlio mokomasi ir mokoma, jis padeda įgyti žinių, įgūdžių ir visa tai įtvirtina. Lietuvos bendrojo ugdymo mokyklos bendrosiose programose (2022) akcentuojama, kad, kuriant turinį, pasitelkiami įvairūs turinio šaltiniai. Vadovėlis, kaip vienas iš formaliųjų šaltinių, yra mokomoji priemonė, kuri gali būti veiksminga tik mąstančio, kūrybiško mokytojo rankose.

Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija kelia tokius reikalavimus vadovėliams:

- mokymo priemonėje pateikti užduočių rinkiniai atitinka dalyko bendrojoje programoje nustatytus tikslus ir uždavinius, padeda įgyvendinti mokymo(si) turinį, ugdytis dalyko bendrojoje programoje apibrėžtas kompetencijas;
- mokymo priemonėje pateikta skirtingo sudėtingumo užduočių, atitinkančių dalyko bendrojoje programoje apibrėžtus pasiekimų lygių požymius ir mokinių amžiaus tarpsnio ypatumus;
- mokymo priemonės, kuri papildo konkretų vadovėlį, turinys glaudžiai siejamas su vadovėlio medžiaga, jį papildo ir konkretizuoja, atskleidžia naujus nagrinėjamų temų aspektus, padeda mokiniams mokytis.

Lietuvos Respublikoje leidžiamas vadovėlis, skirtas specialiųjų ugdymo(si) poreikių turintiems mokiniams, turėtų atitikti šiuos nustatytus specialiuosius reikalavimus:

- vadovėlio turinys parengtas atsižvelgiant į konkrečius mokinius, turinčius specialiųjų ugdymo(si) poreikių, grupės pažinimo, informacijos priėmimo ir jos supratimo ypatumus, jame turi būti išlaikyta vaizdo, spalvų, teksto, šrifto dermė;

- mokiniam, kurie turi regos negalią, vadovėlio turinys pateikiamas Brailio raštu – reljefiniu taškų raštu akliesiems ir silpnaregiams;
- mokiniam, turintiems klausos negalią, vadovėlyje turi būti naudojami QR kodai su teksto arba kitos informacijos vertimu į lietuvių gestų kalbą;
- vadovėlio vaizdinė medžiaga atitinka specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių pažinimo ypatumus, iliustracijos neperkrautos detalėmis, papildančiais vaizdais, medžiaga pateikiama išryškinant tam tikrus specifinius objektus, reiškinių dalis arba savybes, parenkant spalvų dermę ir jų kontrastus;
- vadovėlio kalbos stilius ir sudėtingumas atitinka specialiųjų ugdymo(si) poreikių turinčių mokinių gebėjimus ir ypatumus, mokymosi sunkumų priežastį, pavyzdžiui, rečiau vartojami žodžiai, sąvokos, terminai yra kartojami bei įtvirtinami;

Taip pat LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija yra numačiusi, koks turėtų būti skaitmeninis vadovėlis ir skaitmeninė mokymo priemonė:

- skaitmeninis vadovėlis bei skaitmeninė mokymo priemonė turėtų atitikti oficialius W3C standartus, tekstai parengti naudojant „Unicode“ standarto UTF-8 koduotę;
- skaitmeninio vadovėlio dalys tikslingai dera tarpusavyje ir pritaikytos dalyko mokymo didaktikai;
- skaitmeninio vadovėlio ir skaitmeninės mokymo priemonės turinys yra interaktyvus, įtraukiantis mokinius bei skatinantis jų mąstymą ir aktyvią veiklą;
- medžiagai perteikti turėtų būti naudojama tikslinga animacija, vaizdo įrašai, tekstai, teksto įgarsinimas bei iliustracijos;
- užduočių turinys turėtų atitikti šiuolaikinį kontekstą ir būti orientuotas į problemų sprendimą, skatinantis pedagogus ieškoti labiau tinkamų ugdymo(si) metodų;
- pritaikyti mokytis tiek savarankiškai, tiek grupėse;
- jei užduočiai atlikti reikia kelių žingsnių, reikėtų pateikti paaiškinimą;
- skaitmeniniame vadovėlyje įdiegti įsivertinimo, skatinimo mokytis ir pagalbos įrankiai;
- skaitmeninio vadovėlio bei skaitmeninės mokymo priemonės naudotojo vadovas yra išsamus, parengtas lietuvių kalba ir pritaikytas pagal mokinių amžiaus tarpsnio ypatumus;
- skaitmeniniame vadovėlyje yra ir tinkamai veikia informacijos paieškos sistema, turinys, rodyklė, raktinių žodžių paieška, taip pat gali būti anotacija, skirtukai, išskyrimo įrankis, interaktyvus veiklų planavimas ir kt.;

- skaitmeniniame vadovėlyje ir skaitmeninėje mokymo priemonėje yra nurodyti techninės pagalbos kontaktai ir veikianti pagalbos sistema, kuri užtikrintų kylančių problemų sprendimą per trumpiausią laiką (Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2022).

Rengiant bei vertinant vadovėlius ir jų turinį turi būti atsižvelgiama į tai, kaip laikomasi pagrindinių vadovėlio metodinių principų: integralumo – konkretaus vadovėlio medžiaga derinama su to paties dalyko, ugdymo srities, kitų klasių, amžiaus grupių (vertikali integracija) vadovėliais; sistemingumo – vadovėlis sudaromas remiantis pasirinktais aiškiais didaktiniais principais, turi aiškia loginę sistemą, pateikiama medžiaga ir siūlomi metodai remiasi mokinių anksčiau įgyta patirtimi bei žiniomis; kontekstualumo – vadovėlyje atsižvelgiama į daugialypį jo naudojimo kontekstą: asmeninį – medžiaga turėtų būti aktuali, kai ji susijusi su mokinio patirtimi ir interesais, jo aplinka, jau pažįstamais reiškiniais; sociokultūrinį – medžiaga aktuali, kai mokinyms ugdomas apie savo tautos ir valstybės, kartu įvesdinamas į civilizacijų, kultūrų kontekstą, atskleidžiant vertybinius pagrindus. Įgyvendinant šiuos principus svarbu pateikti kylančius probleminius klausimus, realių gyvenimo situacijų, skatinančių mokinius kūrybiškai mąstyti, sudarymas; prieinamumo – atsižvelgiama į mokinių amžių, ankstesnę pasirengimą, mokymo(si) stilių bei specialiuosius ugdymosi poreikius; aiškumo – vadovėlio žodinis tekstas yra aiškus, tikslus, glaustas ir logiškas, atitinka taisyklingos kalbos reikalavimus ir pagrindinius terminologijos principus (Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2022).

Vadovėlyje turėtų būti tikslingai derinama žodinė ir vaizdinė (paveikslėliai, reprodukcijos, nuotraukos, lentelės, žemėlapiai ir t. t.) informacija. Žodinis tekstas vaizdu pratęsimas ir plėtojamas. Kartais, atsižvelgiant į mokinių amžių ar vadovėlio paskirtį, iliustracija gali būti pagrindinis informacijos šaltinis. Taip pat turėtų būti atsižvelgiama į lygias galimybes, siektina nešališkumo asmens lyties, amžiaus, specialiųjų poreikių (negalios), socialinės padėties, rasės ar etninės priklausomybės, religijos ar įsitikinimų atžvilgiu.

Vadovėlis turėtų būti paremtas įvairia metodika, o renkantis leidinį turėtų būti keliami šie klausimai: Ar siūloma metodika atitinka mokytojo požiūrį ir mokinių poreikius?; Ar ugdomoji medžiaga skatina aktyvų mokymąsi, ar užtenka komunikacinės veiklos, ar skatina įsitraukti į projektus, spręsti problemas, mokytis bendradarbiaujant ir pan.; Ar vadovėlis teikia galimybių diferencijuoti darbą?; Ar didelė užduočių įvairovė, ar yra visokių užduočių tipų, kurie nurodyti egzamino programoje?; Kas sudaro vadovėlių komplektą?; Ar yra tos dalys, kurių reikėtų atsižvelgiant į mokykloje naudojamas komunikacines technologijas?; Ar mokytojo knyga atitinka mokytojo metodines nuostatas?; Ar mokytojui reikalingi detalūs patarimai, užduočių atsakymai, ar tik bendros nuorodos?; Ar naujas vadovėlis dera prie vadovėlio, kuris jau baigtas?; Ar baigsis serija baigiant pradinę, pagrindinę ir vidurinę mokyklą?; Ar užteks tik vadovėlio, ar reikės

papildomos medžiagos?; Ar mokyklos (miesto ir rajono) mokytojai aptaria bendrus vadovėlių pasirinkimo klausimus, ar derina tarpusavyje vadovėlių pasirinkimą, ar dalijasi patirtimi dirbdami su tais pačiais ar kitais vadovėliais, ar bendrai rūpinasi naujų vadovėlių įsigijimu?; Ar įsigydami vadovėlius atsižvelgia į vadovėlio leidybos metus, nes nusprendus įsigyti ne naują vadovėlį gali kilti problemų vėliau įsigyti kitas vadovėlių serijos dalis; Tiek pedagogas, tiek ugdymo įstaiga turėtų įsivertinti ugdymo(si) galimybes ir numatyti mokinių mokymosi tempą bei galutinį proceso tikslą (Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija, 2022).

Apibendrinant galima teigti, kad dalyko vadovėliai turi atitikti Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos keliamus reikalavimus: atitikti dalyko bendrojoje programoje nustatytus tikslus ir uždavinius; vadovėlis turėtų būti struktūruotas taip, kad atskiros dalys logiškai derėtų tarpusavyje, atsižvelgiant į dalyko didaktiką, paisant mokinių amžiaus tarpsnio ir skirtingų kognityvinių gebėjimų ypatumų; kiekvienoje temoje turėtų būti skirtingo sudėtingumo užduočių, atitinkančių dalyko bendrojoje programoje apibrėžtus pasiekimų lygių požymius. Vadovėlyje reikia atsižvelgti ir į tai, ar jame yra visa, kas būtina, kad mokymas būtų visavertis ir leistų ne tik pedagogui, bet ir mokiniui pasiekti sau keliamus tikslus.

1.4. Tyrimo metodologija ir edukacinės idėjos pagrindimas

Siekiant atskleisti krikščioniškųjų vertybių raišką 1–8 klasių muzikos vadovėlių turinyje, buvo atliktas empirinis tyrimas, kurio metu pasirinkta kokybinio tyrimo strategija, leidžianti holistiškai pažvelgti į analizuojamą reiškinį. Pasak Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017), būtent kokybinių tyrimų metodai dažniausiai pasitelkiami siekiant atskleisti analizuojamo reiškinio prielaidas, dėmesį telkiant į pagrįstumo sąvoką analizuojamo reiškinio aspektu. Kokybinis tyrimas yra autentiška, unikali, subjektyvi tyrėjo interpretacija, jo metu išgaunami ne faktai ar statistika (Gaižauskienė, 2016).

Kokybinis tyrimas buvo suskirstytas į etapus: 1) teorinis tyrimo idėjos pagrindimas; 2) kokybinio tyrimo planavimas; 3) tyrimo duomenų analizės procesas.

Tyrimo duomenys buvo renkami pasitelkus *kontent* (turinio) analizės metodą. Šis tyrimo metodas yra socialinės informacijos turinio kiekybinė analizė. *Kontent* (turinio) analizė yra technika, leidžianti objektyviai bei sistemingai išnagrinėti teksto ypatybes tam tikrame kontekste (Tidikis, 2003).

Naudojant *kontent* (turinio) analizės metodą buvo siekiama išsamiai išnagrinėti skirtingų autorių muzikos vadovėlių turinį, siekiant identifikuoti ir atskleisti krikščioniškųjų vertybių raiškos aspektus.

Siekiant tyrimo nuoseklumo, buvo sudaryta tyrimo organizavimo eiga:

1) peržiūrėti visi 1–8 klasių muzikos vadovėliai;

- 2) atliekamas *kontent* (turinio) analizės metodu grindžiamas kokybinis tyrimas;
- 3) tyrimo rezultatų susistemėjimas ir jų analizė;
- 4) išvados.

Tyrimo organizavimas

Siekiant išsiaiškinti krikščioniškųjų vertybių raiškos galimybes muzikos pamokose, buvo pasitelktas *kontent* (turinio) analizės metodas, kurio pagrindu analizuojamas pradinių bei viduriniųjų klasių muzikinio ugdymo turinys, t. y. išnagrinėti skirtingų autorių muzikos vadovėliai: Bertulienės, Girdzijauskienės, Valeikienės (2010) vadovėlis „Vieversys“, Krakauskaitės (2004) vadovėlis „Lakšutė“, Veličkos (2007) „Mano muzika“, Malikėnienės (2012) vadovėliai „Muzikos labirintai“ bei „Muzika“ (2010) ir Balčyčio (2007) „Muzika“.

Pasak Kardelio (2017), *kontent* (turinio) analizės metodas yra patogus įvertinti tam tikras turinio charakteristikas, nes šio metodo esmė – išskirti dokumento tekste tam tikrus prasminius vienetus, tada skaičiuoti jų vartojimo dažnį, tirti įvairių teksto elementų ryšius tiek vieno su kitu, tiek su visa informacijos apimtimi. Krikščioniškojo pobūdžio temų pasikartojimas muzikos vadovėliuose parodė analizuojamo reiškinių reikšmingumą. *Kontent* (turinio) analizės pagrindu buvo nagrinėtos 1057 skirtingos temos, kurios sudarė 2650 puslapių.

1.5. Tyrimo rezultatai

Magistro darbo tyrimo tikslas – atskleisti krikščioniškųjų vertybių raiškos aspektus 1–8 klasių muzikos pamokose. Analizės metu buvo vadovaujama tik vienu kriterijumi – kiek ir kokia medžiaga apie krikščioniškąsias vertybes pateikta 1–8 klasių muzikos vadovėliuose.

Tyrimo metu buvo analizuota dvidešimt skirtingų autorių vadovėlių:

- Veličkos (2012) vadovėliai „Mano muzika“ 1–4 klasėms;
- Krasauskaitės vadovėliai „Lakšutė“;
- Bertulienės, Girdzijauskienės, Vildžiūnienės vadovėliai „Vieversys“;
- Malikėnienės (2012) vadovėliai „Muzikos labirintai“ bei „Muzika“ 5–8 klasėms;
- Balčyčio (2007) vadovėliai „Muzika“ 5–8 klasėms.

Tyrimo pradžioje buvo analizuoti 2010 m. išleisti 1–4 klasių muzikos vadovėliai „Vieversys“. Vadovėlio autoriai: Bertulienė, Girdzijauskienė, Valeikienė (Kaunas: „Šviesa“).

2 lentelė. Vadovėlio „Vieversys“ 1–4 klasių turinys krikščioniškųjų vertybių kontekste

1 klasės muzikos vadovėlis	Pastebėta, kad pirmos klasės vadovėlyje apie krikščioniškąsias vertybes nekalbama. Žiemos tematikoje atsispindi šv. Kalėdų laukimas ir kalbama apie Kalėdų Senelį („Vieversys“, 1 klasė, p. 38). Kelis kartus vadovėlyje yra paminėta bažnyčia. Galima daryti prielaidą, kad šiame vadovėlyje krikščioniškųjų vertybių konteksto nerasta. Kita vertus, vadovėlyje, pavyzdžiui, šv. Kalėdų tematikoje, yra palikta vietos mokytojui pačiam nuspręsti, ar reikia papasakoti apie krikščioniškąsias vertybes ir atskleisti tikrąją šv. Kalėdų prasmę.
2 klasės muzikos vadovėlis	Šiame vadovėlyje pirmiausia aptariami advento vakarai. Pastebėta, kad mokiniams nėra pasakoma tikroji advento priežastis. Paminėta, kad „negalima dirbti triukšmingų darbų, šokti trankių šokių. Dainos ir žaidimai neskubūs, orūs.“ („Vieversys“, 2 klasė, p. 36). Taip pat pasakoma, kad advento laikotarpiu reikia laukti sugrįžtančios saulės. Apie Kūčių vakarienę užsiminta tik tai, kad žmonės, pavalgę vakarienę, pradėdavo burti ir spėti, kokie bus ateinantys metai („Vieversys“, 2 klasė, p. 38). Pastebėta, kad antros klasės vadovėlyje „Vieversys“ šv. Kalėdų tematika taip pat kalbama tik apie Kalėdų Senelį, o tikroji šios dienos prasmė yra neatskleidžiama. Užsiminta, kad anksčiau žmonės švęsdavo tris dienas: pirmoji – rimties, visos kitos linksmybės. Taip pat palikta vieta pedagogui reikšti savo mintis ir nuspręsti, ar pamokos metu bus gilinamasi į krikščioniškąsias vertybes ir jų puoselėjimą („Vieversys“, 2 klasė, p. 40–41).
3 klasės muzikos vadovėlis	Šiame vadovėlyje išanalizavus kūrinius, kurie skirti šv. Kalėdų tematikai, pastebėta, kad visos dainos skirtos Kalėdų Seneliui arba yra apie tai, kaip patinka šv. Kalėdos. Kalbama apie Kalėdų tradicijas, kurios kiekvienoje šalyje skiriasi. Užsimenama, kad šv. Kalėdų laikotarpiu visa žmonija laukia stebuklo ir jų nuotaika džiugi. Šiame vadovėlyje taip pat palikta laisvė mokytojui rinktis, ar užsiminti apie krikščioniškąsias vertybes, ar ne („Vieversys“, 3 klasė, p. 40).
4 klasės muzikos vadovėlis	Šiame vadovėlyje šv. Kalėdų laikotarpio tema – stebuklas. Pateikiami pavyzdžiai, kaip skirtingai suvokiama Kalėdų laukimo prasmė. Pasakoma, kad Kūčių bei šv. Kalėdų naktis yra ypatinga dėl Kūdikėlio Jėzaus gimimo ir kaip šią dieną reikia švęsti. Pateikiami kūriniai, kurie atspindi šv. Kalėdų tematiką: „Žiba žiburėlis“; „Šią naktį gimė Jėzus Vaikelis“; „Didis džiaugsmas patekėjo“. Pradėjus analizuoti kūrinius galima pamatyti, kad yra keli žodžiai, kuriuos mokiniams reikia paaikškinti. Pradėta gilintis į krikščioniškąsias vertybes ir jų sampratą, tačiau paliekama teisė mokytojams patiems rinktis, kaip ir ką sakyti („Vieversys“, 4 klasė, p. 34–35).

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis „Vieversio“ muzikos vadovėliais 1–4 klasėms (2010).

Pradėjus analizuoti vadovėlius pastebėta, kad atkreipiamas dėmesys į šv. Kalėdų laukimą. Tai daroma per Kalėdų Senelio atėjimą. Kitų religinių temų, kuriose galėtų būti atskleistos krikščioniškosios vertybės, vadovėliuose nėra. Pirmos ir trečios klasės vadovėliuose yra labai mažai informacijos apie tikrąją Kalėdų prasmę. Kalbama labai atsargiai, kūriniai yra apie Kalėdas, sniegą, linksmybes ir pan. Trečios klasės vadovėlyje „Vieversys“ užsiminta apie stebuklo laukimą. Antros ir ketvirtos klasės vadovėliuose pastebima daugiau informacijos apie Kalėdas. Antros klasės vadovėlyje atsiranda Kūčių vakaro tradicijų puoselėjimo klausimai. Ketvirtos klasės „Vieversio“ vadovėlyje šv. Kalėdų laikotarpiu didesnis dėmesys skiriamas krikščionybei ir Jėzaus Kristaus gimimui. Galima teigti, kad Bertulienės, Girdzijauskienės ir Valeikienės 1–4 klasių vadovėliuose „Vieversys“ apie krikščioniškąsias vertybes ir jų puoselėjimą nekalbama, ši tema paliečiama tik 4 klasės vadovėlyje. Dirbdamas su šiais vadovėliais mokytojas turi didžiulę įtaką

mokinių vertybinio pasaulio kūrimui – tik nuo jo priklauso, ar bus kalbama apie krikščioniškąsias vertybes.

1–4 klasių muzikos vadovėlio „Lakštutė“ analizė.

Vadovėlio autorė: Krakauskaitė (2004). „Lakštutė“. Kaunas: „Šviesa“.

3 lentelė. **Vadovėlio „Lakštutė“ 1–4 klasių turinys krikščioniškųjų vertybių kontekste**

1 klasės muzikos vadovėlis	Analizuojant vadovėlį pirmai klasei pastebėta, kad turinį sudaro paveiksliukai ir minimalus tekstas. Šv. Kalėdų tematikai pateikti muzikiniai kūriniai: „Atkeliavo eglutė“; „Kalėdų daina“ ir „Kalėdų giesmė“. Šv. Kalėdų giesmė, t. y. „Sveikas, Jėzau, gimusis“, leidžia suprasti, kad mokytojui yra pateiktos gairės, kuriomis reikėtų vadovautis. Kitaip tariant, pirmoje klasėje mokiniai turėtų sužinoti, kas yra Jėzus Kristus. Pirmoje klasėje pradedamos formuoti krikščioniškosios vertybės („Lakštutė“, 1 klasė, p. 60–61). Šiame vadovėlyje taip pat atsiranda nauja liturginė šventė, kurios nebuvo vadovėlyje „Vieversys“ – šv. Velykos. Vadovėlyje kalbama apie kiaušinių marginimą. Mokytojui palikta teisė papasakoti ir atskleisti tikrąją šventės prasmę. Šv. Velykų tematika vadovėlyje yra pateikiamas ir muzikinis kūrinys „Velykų giesmė“ („Lakštutė“, 1 klasė, p. 112–113).
2 klasės muzikos vadovėlis	Šiame „Lakštutės“ vadovėlyje, skirtame antrai klasei, kai kuriuose ritminiuose ir vokaliniuose pratimuose galima išvelgti, kad yra kalbama apie žiemos laikotarpį. Taip pat kalbama apie Kalėdų Senelį ir eglutes. Mokytojui yra palikta laisvė, ar jis nori kalbėti apie vertybes, ar ne. Vadovėlio 69 puslapyje matoma Betliejaus prakartėlė ir pateikta Kalėdų giesmė („Lakštutė“, 2 klasė, p. 68–69). Šv. Velykų tematikoje atsiskleidžia džiaugsmas, kuris skamba amžinai. Šiai temai skirtas kūrinys „Aleliuja“. Mokytojas turi laisvę mokiniams diegti krikščioniškąsias vertybes per dvi itin svarbias šventes, t. y. šv. Kalėdas ir šv. Velykas („Lakštutė“, 2 klasė, p. 112–113).
3 klasės muzikos vadovėlis	Šiame Krakauskaitės V. vadovėlyje šv. Kalėdų tematikoje pateikta „Kalėdų giesmė“. Išigilinus į tekstą matoma, kad mokytojas privalo papasakoti apie krikščionybę, nes kitaip mokiniai nesupras, apie ką šis kūrinys („Lakštutė“, 3 klasė, p. 65).
4 klasės muzikos vadovėlis	Vadovėlyje pateikiama Betliejaus prakartėlė ir „Kalėdų giesmė“. Tai atspindi krikščioniškumo pagrindus, kuriuos reikia puoselėti, nes iš jų kyla krikščioniškosios vertybės, kurias mokiniai su mokytojo pagalba gali atrasti ir suprasti („Lakštutė“, 4 klasė, p. 63). Apie šv. Velykų laikotarpį pradedama kalbėti nuo vargonų, papasakojama jų istorija, kaip ir kur buvo grojama. Paminima, kad pritarti giesmėms yra naudojami vargonai. Per šiuos muzikinius kūrinius mokiniams galima padėti atpažinti tikrąją tiesą, padėti augti kaip visavertėms asmenybėms. Vadovėlyje pateikiama „Velykų giesmė“ („Lakštutė“, 4 klasė, p. 116–119).

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal „Lakštutės“ muzikos vadovėlius 1–4 klasėms (2004).

Pradėjus analizuoti „Lakštutės“ vadovėlius pastebėta, kad apie krikščioniškąsias vertybes mokytojas gali kalbėti nuo pat pirmos klasės. Pirmos klasės vadovėlyje matyti, kad apie krikščioniškąją religiją užsiminta šv. Kalėdų laikotarpiu. Vadovėliai labiau skirti ritmo pojūčio lavinimui. Taip pat į vadovėlius integruotas lietuvių kalbos mokymas. „Lakštutės“ autorė Krakauskaitė (2004) savo vadovėliuose palieka galimybę mokytojui improvizuoti. Vadovėlių turinį sudaro paveiksliukai ir labai minimalus tekstas. Tai leidžia mokytojui siekti tam tikrų tikslų. Vienas iš tokių galėtų būti krikščioniškųjų vertybių puoselėjimas. Mokytojas, besiruošdamas pamokoms, privalo apgalvoti, kokia pamokos tema ir ką apie ją galima papasakoti. Tokiu būdu pedagogui suteikiama laisvė puoselėti katalikiškąsias vertybes, kurios nuo mažų dienų padeda mokinius auginti kaip visavertes asmenybes. Autorė Krakauskaitė (2004) atkreipia dėmesį į dvi

katalikų tikėjimo šventes, leidžia mokytojams rinktis, apie ką jie nori kalbėti, suteikia galimybę kalbėti apie krikščioniškąsias vertybes, tačiau pedagogams reikia nuspręsti, ar tai, jų nuomone, reikalinga.

1–4 klasių muzikos vadovėlio „Mano muzika“ analizė.

Vadovėlio autorius: Velička (2007). „Mano muzika“. Kaunas: „Šviesa“.

4 lentelė. **Vadovėlio „Mano muzika“ 1–4 klasių turinys krikščioniškųjų vertybių kontekste**

1 klasės muzikos vadovėlis	• Šiame vadovėlyje nėra užsiminta apie katalikiškąsias vertybes ar religines šventes.
2 klasės muzikos vadovėlis	• Šiame vadovėlyje yra apibūdintas adventas. Papasakota, kiek jis trunka, kad jo metu nederėtų linksmintis bei šokti. Apie tikrąjį laukimą ir šventės prasmę neužsiminama („Mano muzika“, 2 klasė, p. 42). • Šv. Kalėdų tematikoje parašyta, kad šv. Kalėdos yra Viešpaties Jėzaus Kristaus gimimo diena, ir pridėtas kūrinys „Sveikas, Jėzau, gimusis“. Leidžiama mokytojui nuspręsti, ar mokiniams verta sužinoti daugiau ir įsigilinti į šios dienos prasmę, per kurią formuojamas krikščioniškųjų vertybių pagrindas („Mano muzika“, 2 klasė, p. 46). • „Velykos – graži pavasario šventė. Per Velykas krikščionys mini Viešpaties Jėzaus Kristaus prisikėlimą.“ („Mano muzika“, 2 klasė, p. 75). Pirmą kartą išnagrinėjus trijų skirtingų autorių vadovėlius paminėta tikroji šv. Velykų prasmė. Galima daryti prielaidą, kad vadovėlio autorius leidžia mokytojams plėtoti ir ugdyti krikščioniškąsias vertybes.
3 klasės muzikos vadovėlis	• Šv. Kalėdų tematikoje pateiktas tik muzikinis kūrinys „Tyliąją naktį“ („Mano muzika“, 3 klasė, p. 57). • Šv. Velykų laikotarpiu mokoma dviejų giesmių. Mokytojas gali rinktis, ar reikia kalbėti apie krikščionybės sampratą ir vertybes, ar ne. Giesmės – tai muzikinis kūrinys, kurio metu šlovinamas Viešpats. Tokiu atveju mokiniai turėtų suprasti, apie ką ir kam skirtas muzikinis kūrinys („Mano muzika“, 3 klasė, p. 80).
4 klasės muzikos vadovėlis	• Šv. Kalėdų tematikoje yra muzikinis kūrinys „Gul šiandieną“ („Mano muzika“, 4 klasė, p. 47). • Vadovėlyje yra kalbama apie Trijų Karalių apsilankymą. Mokytojui palikta laisvė, ar pasakoti mokiniams, kas yra tie Karaliai ir kokią krikščionišką svarbą jie turi („Mano muzika“, 4 klasė, p. 52).

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal muzikos vadovėlius „Mano muzika“ 1–4 klasėms (2007).

Velička¹ teigia, kad daugiau dėmesio skiria tautosakos ir daugiakultūriškumo puoselėjimui. Krikščioniškųjų vertybių puoselėjimui ir ugdymui yra paliktos tipinės metų laikų

¹ Iš asmeninio interviu su Velička 2020-05-09.

šventės, tokios kaip šv. Kalėdos ir šv. Velykos. „Prisirišimas prie krikščioniškos tematikos pernelyg susiaurintų turinį ir apribotų mokymosi medžiagą.“

5–8 klasių muzikos vadovėlių „Muzika“ ir „Muzikos labirintai“ analizė.

Vadovėlių autorė: Malikėnienė „Muzika“ (2010) ir „Muzikos labirintai“ (2014). Kaunas: „Šviesa“.

5 lentelė. **Vadovėlių „Muzika“ ir „Muzikos labirintai“ 5–8 klasių turinys krikščioniškųjų vertybių kontekste**

5 klasės muzikos vadovėlis	• Pastebėta, kad jau pirmuosiuose vadovėlio puslapiuose („Muzikos labirintai“, 5 klasė, p. 8) kalbama, jog muzika buvo laikoma Dievų menu, kuris stebuklingai veikia gamtą ir žmogų. Pedagogui paliekama vieta interpretuoti „Dievų“ sąvoką ir supažindinti mokinius su įvairių religijų (tikėjimų) Dievais. • Vadovėlyje „Muzikos labirintai“ (5 klasė, p. 13) kalbama apie klasikinę, bažnytinę muziką bei jos kompozitorius ir teigiama, kad „<...> muzika suteikia stiprumo, tvarkos ir saugumo jausmą“. • Temoje „Ar muzika visada buvo užrašoma?“ („Muzikos labirintai“, 5 klasė, p. 28) kalbama apie vienuolius, kurie užrašydavo natas ir iš jų giedodavo. • Vadovėlio 32 puslapyje kalbama apie grigališkąjį choralą. Pateikiami kūriniai bei natų pavyzdžiai. Mokytojas turi teisę mokiniams papasakoti apie krikščioniškąjį tikėjimą, ugdomas vertybes bei muzikos prasmę jose.
6 klasės muzikos vadovėlis	• Šiame vadovėlyje („Muzikos labirintai“, 6 klasė, p. 60) kalbama apie paslaptingas žiemos apeigas. Paminėta, jog Trys Karaliai atkeliauja į Betliejų, taip pat kalbama apie Kalėdų Senelį. Pedagogas pats gali nuspręsti, ar reikia gilintis į tikrąją šios šventės prasmę. • Vadovėlio 114 puslapyje prie pateiktų kūrinių galima rasti „Malimo malda“. Teksto analizė parodė, jog šis kūrinys – lyg malda prieš darbą. Pedagogas gali paaiškinti sudėtingesnius arba nežinomus žodžius mokiniams ir papasakoti, kas yra malda bei kam ji reikalinga.
7 klasės muzikos vadovėlis	• Išanalizavus vadovėlio turinį, pateiktas temas bei kūrinius, galima teigti, jog krikščioniškųjų vertybių kontekstui atskleisti yra skirtas tik vienas kūrinys „Kalėdų stebuklas“ („Muzika“, 7 klasė, p. 112). Mokytojas gali paaiškinti mokiniams, kas yra Kalėdų stebuklas bei kokia jo esmė šių dienų kontekste.
8 klasės muzikos vadovėlis	• Temoje „Apie rimtą ir nerimtą muziką“ („Muzika“, 8 klasė, p. 78) kalbama apie bažnytinę muziką bei jos kompozitorius. • Šv. Kalėdų laikotarpiui atskleisti („Muzika“, 8 klasė, p. 125–126) pateikti du muzikiniai kūriniai: „Gul šiandieną“ ir „Tyliąją naktį“. Pedagogas gali naudoti pateiktus kūrinius atskleidžiant krikščioniškojo tikėjimo tikrąją prasmę ir per kūrinius atskleisti krikščioniškųjų vertybių paradigmas.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus, remiantis vadovėliais „Muzika“ ir „Muzikos labirintai“ 5–8 klasėms (2010–2014).

Pradėjus analizuoti vadovėlius pastebėta, jog penktos klasės mokymo medžiagoje nuo pirmųjų puslapių galima atskleisti krikščioniškas vertybes. Tačiau tolimesnė analizė parodė, jog šie vadovėliai nekreipia dėmesio į šių vertybių ugdymą ir yra skirti ugdyti pasaulietiškumą, tautiškumą, dėmesys labiausiai kreipiamas į muzikos kaitą skirtingose epochose. Nėra pateikiama informacijos apie pagrindines krikščionių šventes (šv. Kalėdas bei šv. Velykas), išskyrus šeštos klasės vadovėlį, kur kalbama apie Kalėdų stebuklą. Penktos ir šeštos klasės muzikos vadovėliuose informacijos apie krikščioniškas šventes bei ugdomas vertybes yra daugiau nei septintos ir aštuntos. Daugiausia informacijos galima rasti papildomai pateiktuose kūrinų sąrašuose, kuriuose yra maldų ir giesmių. Galima teigti, kad Malikėnienės 5–8 klasių muzikos vadovėliuose „Muzika“ ir „Muzikos labirintai“ apie krikščioniškas vertybes bei jų ugdymą nekalbama arba tai daroma labai atsakingai, per pasaulietiškumo ugdymą pateikiant tik minimalų turinį. Pedagogas, dirbdamas su šios serijos muzikos vadovėliais, įgauna laisvę ir gali pats nuspręsti dėl mokinių vertybinio pasaulio kūrimo.

5–8 klasių muzikos vadovėlio „Muzika“ analizė.

Vadovėlio autorius: Balčytis „Muzika“ (2007). Kaunas: „Šviesa“.

6 lentelė. **Vadovėlių „Muzika“ 5–8 klasių turinys krikščioniškųjų vertybių kontekste**

5 klasės muzikos vadovėlis	Analizuojant vadovėlį penktai klasei pastebėta, kad vadovėlį sudaro daugiausia kūriniai ir minimalus teksto turinys. Vadovėlis suskirstytas pagal mėnesius, tai padeda pedagogui laikytis ugdymo plano. Prasidėjus gruodžio mėnesiui („Muzika“, 5 klasė, p. 80) mokiniams yra paaiškinama, kas yra adventas, Kūčios ir šv. Kalėdos. Šv. Kalėdų aprašyme dominuoja bažnyčios tematika: „<...> visi eidavo į bažnyčią, dalyvaudavo iškilmingose Kūdikėlio Kristaus gimimo mišiose <...>“. Tai leidžia susidaryti prielaidą, jog mokytojas privalo paaiškinti, kokia yra advento ir šių švenčių tikroji prasmė. Šio vadovėlio gruodžio mėnesio tematikoje yra pateiktos vien giesmės arba advento dainos. Pedagogas gali nulemti krikščioniškųjų vertybių puoselėjimą ir ugdymą, vadovėlio medžiaga leidžia atskleisti tikrąją prasmę. Pavasario tematikoje pabrėžiamas šv. Velykų terminas, tačiau pats pedagogas gali nuspręsti, ar reikia paaiškinti tikrąją šios šventės prasmę. Taip pat vadovėlyje yra pateikiamos įvairios lietuvių liaudies dainos ir giesmės.
6 klasės muzikos vadovėlis	Vadovėlyje „Muzika“, skirtame šeštai klasei, gruodžio mėnesį skiriamas dėmesys adventui bei šv. Kalėdoms – pateikiami žaidimai, dainos ir giesmės šiam laikotarpiui. Vadovėlyje yra pateikiama viena svarbiausių šv. Kalėdų giesmių „Gul Šiandieną“ („Muzika“, 6 klasė, p. 48). Vadovėlyje yra skirtas dėmesys Gruberio J. kūriniai „Tylią naktį“ („Muzika“, 6 klasė, p. 58). Medžiagoje yra apibūdinama, kas yra tyli naktis, kalbama ne tik apie prasmę, bet ir apie šio kūrinio kompozitoriaus kūrybą.

	• Pavasario cikle atsispindi šv. Velykų laukimas bei pateikiami du kūriniai: šv. Velykų giesmė „Linksma diena“ ir tradicinė velykinė grigališkojo choralo giesmė „Aleliuja“ („Muzika“, 6 klasė, p. 57–58). Pedagogas turėtų paaiškinti tikrąją šios šventės prasmę ir atkreipti dėmesį į grigališkosios muzikos bei terminų paaiškinimą.
7 klasės muzikos vadovėlis	• Šiame Balčyčio E. muzikos vadovėlyje šv. Kalėdų laikotarpis pradedamas kūriniais „Sveikas, Jėzau, gimusis“ („Muzika“, 7 klasė, p. 71). Pedagogui gruodžio mėnesio pamokų cikle yra paliekama laisvė, ar kalbėti apie krikščioniškąsias vertybes ir jų svarbą, ar ne. Šioje tematikoje pateikiama daug advento giesmių bei šv. Kalėdų dainų ir giesmių. • Vadovėlio „Muzika“ sausio mėnesio cikle 120 puslapyje pateikiama Naujaliao J. ir Baranausko A. giesmė „Sveika, Marija“. • Šv. Velykų tematikoje pateikti trys kūriniai bei autoriaus linkėjimas šventės proga. Pedagogas vėl gali puoselėti krikščioniškųjų vertybių reikšmę ir svarbą mokinių gyvenimuose.
8 klasės muzikos vadovėlis	• Vadovėlyje pateikiama nauja šventė – Vėlinės („Muzika“, 8 klasė, p. 56). Šioje temoje pateikiamas paaiškinimas ir kūriniai. • Šv. Kalėdų tematikoje gilinamos žinios apie adventą ir pačią svarbiausią metų šventę. Taip pat užsimenama apie Tris Karalius, kurie yra lyg simbolika šv. Kalėdų tematikoje. • Vadovėlio 109 puslapyje, temoje „Mišios“, galima rasti šios sąvokos paaiškinimą, kuris yra apibūdinamas krikščioniškojo tikėjimo aspektu, pateikiamos Mišių dalys ir giesmės: „Pulkim ant kelių“, „Viešpatie, pasigailėk“ ir kt. („Muzika“, 8 klasė, p. 111). • Šv. Velykų tematikoje kalbama apie etnografiją, Užgavėnes bei gavėnią. Visi terminai yra paaiškinti vadovėlyje, todėl pedagogui reikėtų mokiniams padėti suvokti ir įsisavinti reikiamą informaciją („Muzika“, 8 klasė, p. 126). • Prie šv. Velykų tematikos atsirado naujas terminas – velykavimas („Muzika“, 8 klasė, p. 153). • Vadovėlyje („Muzika“, 8 klasė, p. 173) pateikiamos dvi naujos krikščioniškos šventės ir jų paaiškinimas: Šeškinės ir Sekminės. Taip pat pateikiamas kūrinys „Šventoji Dvasia. Ateik“.

Šaltinis: sudaryta darbo autoriaus pagal muzikos vadovėlius „Muzika“ 5–8 klasėms (2007).

Pradėjus analizuoti vadovėlius „Muzika“ pastebėta, kad apie krikščioniškąsias vertybes mokytojas gali kalbėti nuo pat penktos klasės. Kiekvienos aukštesnės klasės muzikos vadovėliuose yra pateikiama vis daugiau informacijos šia tema. Penktos klasės vadovėlyje matyti, kad apie krikščioniškąjį tikėjimą užsimenama Advento, šv. Kalėdų ir šv. Velykų tematikose. Gausiai pateikiama muzikinių kūrinių bei reikalingos informacijos. Šeštos klasės vadovėlyje „Muzika“ pradedama analizuoti kompozitorių kūrybą – mokinių analizei pateikiamas kūrinys „Tylią naktį“. Septintos klasės vadovėlyje Balčytis suteikia galimybę pedagogui gilintis į krikščioniškąją religiją

pateikdamas muzikinį kūrinį „Sveika, Marija“. Aštuntos klasės muzikos vadovėlyje „Muzika“ gausu ne tik krikščioniškų kūrinių, bet ir švenčių. Šiame vadovėlyje atsirado naujų krikščioniškų švenčių: Vėlinės, Šeštinės ir Sekminės, aptariamoms Mišios ir jų dalys. Autorius pedagogą kryptingai nukreipia krikščioniškųjų vertybių ugdymui, nes su lyg kiekviena vyresne klase gausėja ne tik švenčių, bet ir teorijos šia tema. Vadovėlis „Muzika“ taip pat pasižymi kryptingu tautiškumo ir pasaulietiškumo ugdymu. Vadovėliuose gausu lietuvių liaudies dainų, ratelių, pasakų ir kt. Didelis dėmesys skiriamas skirtingų tautų, pasaulio bei lietuvių kompozitorių ir jų kūrybos pažinimui. Balčytis kryptingai nukreipia muzikiniame ugdyme ne tik mokinį, bet ir patį pedagogą.

Apibendrinant galima teigti, kad krikščioniškųjų vertybių puoselėjimo 1–8 klasių muzikos pamokose pasigendama. Išnagrinėjus skirtingų autorių vadovėlius galima teigti, kad visas dėmesys skiriamas kitiems dalykams: tautiškumo puoselėjimui, kitų tautų muzikos pažinimui, dalykiniam mokymui ir kt., o krikščioniškųjų vertybių puoselėjimui skiriama mažai dėmesio. Kita vertus, mokytojas pats renkasi, kokius vertybinius pagrindus diegti mokiniams. Vadovėlyje „Vieversys“ (2010) matoma, kad autorės, sudarydamos vadovėlių turinį, daugiau dėmesio skiria tautosakai, pasaulietiškumui bei kultūrai, o apie katalikų tikėjimą ir jo ugdomas vertybes kalba mažai. Krakauskaitės vadovėliuose „Lakštutė“ (2004) mokytojui duodama pasirinkimo laisvė. Atsiranda ne tik šv. Kalėdų, bet ir šv. Velykų tematika bei svarba. Veličkos vadovėliuose „Mano muzika“ (2007) krikščioniškąsias vertybes galima išvelgti daugiausia krikščioniškų švenčių tematikose. Matoma, kad į šį kontekstą įtrauktos ne tik šv. Kalėdų ir šv. Velykų šventės, kaip ir kitų autorių vadovėliuose, bet ir Trijų Karalių šventė. Autorius pirmos klasės vadovėlyje neužsimena apie jokią krikščionybės tematiką. 5–8 klasių Malikėnienės vadovėliuose „Muzika“ (2010) ir „Muzikos labirintai“ (2014) apie krikščioniškąsias vertybes ir jų puoselėjimą pateikiama minimali informacija. Galima daryti prielaidą, kad autorė didesnę dėmesį skiria ugdyti mokinių pasaulietiškumui bei muzikos suvokimui, jog muzika yra lyg skirtingų tautų atspindys, leidžiantis atpažinti tam tikras tautas vien iš jų muzikos. Taip pat vadovėliuose itin svarbų vaidmenį atlieka muzikos istorija, kuri atspindi muzikos kaitą. Balčyčio vadovėlių serija „Muzika“ (2007) labiausiai atspindi krikščioniškąjį tikėjimą, jo prasmę bei ugdomas vertybes. Šiuose vadovėliuose galima rasti daugiausia švenčių, dainų, giesmių bei teorijos šia tema. Visos krikščioniškosios šventės turi teorinį ir muzikinį pagrindą. „Muzika“ (2007) – vieni seniausių muzikos vadovėlių, kurie yra vis dar naudojami Lietuvos mokyklose, tačiau jie yra labiausiai atspindintys šalies tradicijas, kultūrą, tikėjimą, vertybes bei itin puoselėjantys lietuvių liaudies kūrybą. Apžvelgus 20 skirtingų autorių vadovėlių, galima daryti išvadą, kad krikščioniškosioms vertybėms ir jų puoselėjimui muzikiniame ugdyme yra skiriama labai mažai dėmesio, išskyrus Balčyčio vadovėlių ciklą „Muzika“ (2007), kuriame atsispindi krikščioniškųjų vertybių svarba jauno žmogaus ūgyje. Visgi pats pedagogas renkasi, ar reikia supažindinti mokinius su krikščioniškosiomis vertybėmis ir jų

samprata, formuoti vertybinius pagrindus, auginti visavertišką asmenybę nuo pat pirmųjų mokyklinių metų.

IŠVADOS

1. Vertybės apibūdinamos kaip žmogaus specifiškumas, padedantis suprasti pasaulio objektų ir reikšmių charakteristiką. Jos žmogui padeda adaptuotis aplinkoje, atsirinkti svarbiausius kultūrinio, socialinio, ekonominio, gyvenimo aspektus. Žmogaus vertybių puoselėjimas yra vienas esminių asmenybės formavimosi elementų. Pagrindinės krikščioniškojo tikėjimo vertybės yra tikėjimas, viltis ir meilė. Būtent šios trys vertybės padeda ugdyti žmogaus moralines dorybes. Krikščioniškosios vertybės yra neatsiejamos nuo aplinkos veiksnių, darančių įtaką jų formavimuisi.

2. Katalikiškos mokyklos įsteigtos ugdyti asmenį pagal krikščioniškumo sampratą. Manoma, kad įkūrus tokias mokyklas visuomenėje mažės nusikaltimų skaičius, narkotikus ir alkoholį vartojančių ir juos platinančių asmenų bei žmogus turės tvirtą moralinį ir dorovinį pagrindą. Katalikiškoje mokykloje ypač akcentuojamas vertybinis ugdymas, kuris yra mokymo pagrindas, taip sudaromos sąlygos ne tik krikščioniškųjų vertybių puoselėjimui, bet ir visapusiškos asmenybės augimui.

3. Žmogaus psichosocialinė ūgtis priklauso nuo jo pasaulėjautos ir pasaulėžiūros formavimo, kognityvinių įgūdžių ir siekio tapti visaverte bei atsakinga asmenybe. Svarbu, kad jis suprastų, kokias vertybes reikia puoselėti, jog taptų visaverte bei atsakinga asmenybe. Jaunuolis turėtų tapti išmintingas, kad galėtų skirti gerį nuo blogio, malonę nuo nuodėmės, tiesą nuo melo. Žmogus, pametęs dvasingumą, neišvengiamai praranda savo egzistencinę būtį. Jaunam žmogui turi būti ugdoma orumas bei kilnumas. Taip pat itin svarbu atkreipti dėmesį į žmogaus socialumą ir bendruomeniškumą. Ugdant jauną žmogų reikia neužmiršti akcentuoti gyvenime pasitaikančius sunkumus ir suteikti motyvacijos, kad žmogus ieškotų būdų, kaip tuos sunkumus įveikti.

4. Muzikos pamokos padeda formuoti mokinio vidinį pasaulį ir lavina vaizduotę. Muzikiniai gebėjimai yra ugdomi per įvairias muzikines veiklų sritis: dainavimą, grojimą, kūrybą, žaidimus, ritmavimą ir solfedžiavimo užduotis bei muzikos klausymąsi. Pastebėta, kad muzikos pamokoje mažai kalbama arba išvis nekalbama apie krikščioniškųjų vertybių sampratą ir puoselėjimą.

5. Rašant magistro darbą buvo nagrinėta 20 skirtingų autorių muzikos vadovėlių, kuriuos sudarė 1057 įvairios temos. Išanalizavus pradinėms bei pagrindinėms klasėms sudarytus skirtingų autorių muzikos vadovėlius pastebėta, kad muzikos vadovėliuose krikščioniškosioms vertybėms ir jų puoselėjimui muzikiniame ugdyme yra skiriama labai mažai dėmesio, išskyrus Balčyčio vadovėlių ciklą „Muzika“ (2007), kuriame atsispindi krikščioniškųjų vertybių svarba jauno žmogaus ūgtyje. Vadovėlyje „Vieversys“ (2010) matoma, kad autorės, sudarydamos vadovėlių turinį, daugiau dėmesio skiria tautosakai,

pasaulietiškumui bei kultūrai. Krakauskaitės vadovėliuose „Lakštutė“ (2004) mokytojui duodama pasirinkimo laisvė. Atsiranda ne tik šv. Kalėdų, bet ir šv. Velykų tematika bei svarba. Veličkos vadovėliuose „Mano muzika“ (2007) krikščioniškas vertybes galima išvelgti daugiausia krikščioniškų švenčių tematikose. Išanalizavus 5–8 klasių Malikėnienės vadovėliuose „Muzika“ (2010) ir „Muzikos labirintai“ (2012) galima daryti prielaidą, kad autorė didesnę dėmesį skiria mokinių pasaulietiškumo ugdymui bei muzikos suvokimui. Vadovėliuose itin svarbų vaidmenį atlieka muzikos istorija, kuri atspindi muzikos kaitą. Balčyčio vadovėlių serija „Muzika“ (2007) labiausiai atspindi krikščionišką tikėjimą, jo prasmę bei ugdomas vertybes. Šiuose vadovėliuose galima rasti daugiausia švenčių, dainų, giesmių bei teorijos šia tema. Visos krikščioniškosios šventės turi teorinį ir muzikinį pagrindą. Visgi pats pedagogas renkasi, ar reikia supažindinti mokinius su krikščioniškosiomis vertybėmis ir jų samprata, formuoti vertybinius pagrindus, nuo pat pirmųjų žingsnių mokykloje ar ne.

LITERATŪRA

- Amonašvilis Š., (2004). *Kodėl mums negyventi, kaip dvasios didvyriams. Šypsena mano, kur tu?* Vilnius.
- Argustienė, I., (1998). „Šiuolaikiniai dainavimo mokymo metodikos principai“. Vilnius: Vilniaus muzikos mokykla „Lyra“.
- Armanavičiūtė V., (2005). *Auklėjimas ir dvasinės asmenybės branda*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Autorių kolektyvas, (2003). *Muzikos enciklopedija T2*. Vilnius: MELC.
- Backer D. J., (2014). *The Music in Music Therapy*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Balčytis E., (1995). *Bendrojo lavinimo mokyklos programos*. Muzika V–XII klasei. Vilnius.
- Balčytis E., (2000). *Apie muzikinio ugdymo sistemą Lietuvos mokyklose*. „Muzikinio ugdymo aktualijos“ (1). Šiauliai: Šiaulių universitetas.
- Balčytis E., (2007). *Muzika, 5 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Balčytis E., (2007). *Muzika, 6 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Balčytis E., (2007). *Muzika, 7 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Balčytis E., (2007). *Muzika, 8 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Barkauskienė R., (2019). *Ribinis asmenybės sutrikimas paauglystėje: mitai ir faktai*. Prieiga per internetą:
<http://www.psichologusajunga.lt/lps/admin/spaw2/uploads/files/Barkauskiene_rAS%20paauglysteje.pdf>.
- Bartkus F., Aleksa P., (2011). *Dievas ir žmogus: katalikų tikėjimo tiesos, dorovės reikalavime ir priemonės sielai pašvęsti*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Beresnevičius G., (1995). *Suprasti religiją. Kultūra ir religija*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.
- Bertulienė I., Girdzijauskienė R., Valeikienė V., (2010). *Vieversys, 1 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Bertulienė I., Girdzijauskienė R., Valeikienė V., (2010). *Vieversys, 2 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Bertulienė I., Girdzijauskienė R., Valeikienė V., (2010). *Vieversys, 3 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Bertulienė I., Girdzijauskienė R., Valeikienė V., (2010). *Vieversys, 4 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Bružaitė T., (2019). *Apie krikščioniškas vertybes*. Prieiga per internetą:
<<https://www.bernardinai.lt/2019-07-08-apie-krikscioniskas-vertybes/>>.
- Bultmann R., (2007). *Theology of the New Testament*. Waco: Baylor University Press.
- Campbell S. P., (2016). *Five World Music Pedagogy: Where Music Meets Culture in Classroom Practice*. Prieiga per internetą: <<https://academic.oup.com/book/2198/chapter-abstract/142231698?redirectedFrom=fulltext>>.
- Congdon L., (2021). *The Live Your Values Deck: Sort Out, Honor, and Practice What Matters Most to You*. San Fransiskas: Chronicle Books.

- Daugaravičius P., (2004). *J. Žilevičiaus muzikos pedagogika ir pastangos gerinti muzikinį ugdymą*. Prieiga per internetą: <<https://www.lituanistika.lt/content/37378>>.
- Eigel L., (2022). *Values First: How Knowing Your Core Beliefs Can Get You the Life and Career You Want*. Londonas: Houndstooth Press.
- Foss E., (2020). *Music in Classical Education The Value of Music in Education*. Prieiga per internetą: <<https://coramdeo-in.com/music-value-edu/>>.
- Gaižauskienė I., Valavičienė N., (2016). Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu. Prieiga per internetą: <<https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16724/9789955302056.pdf?sequence>>.
- Girdzijauskienė R., (2004). *Jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų kūrybiškumo ugdymas*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Inkrataitė J., (2020). *Kas yra kognityviniai įgūdžiai? Kuo jie tokie svarbūs mūsų intelektui, talentams bei gebėjimams?* Prieiga per internetą: <<https://www.braingym.lt/kas-yra-kognityviniai-igudziai-kuo-jie-tokie-svarbus-musu-intelektui-talentams-bei-gebejimams/>>.
- Jonas Paulius II, (1979). *Catechese tradentae*. Prieiga per internetą: <http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/fr/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_16101979_catechesi-tradendae.html>.
- Jonas Paulius II, (1996). *Apaštališkasis paraginimas Catechesi Tradendae*. Vilnius: Katalikų pasaulis.
- Jonas Paulius II, (2000). *Apaštališkas Laiškas, Novo Millennio Ineunte*. Prieiga per internetą: <https://eis.katalikai.lt/vb/popieziai/jonas_paulius_ii/ap-laiskai/2001-01-06_novo-millennio-ineunte>.
- Jonas Paulius II, (2000). *Fides et Ratio*. Vilnius: Aidai.
- Jonas Paulius II, (2003). *Ecclesia in Europa*. Prieiga per internetą: <http://www.vatican.va/content/john-paul-ii/en/apost_exhortations/documents/hf_jp-ii_exh_20030628_ecclesia-in-europa.html>.
- Jonas Paulius II, (2016). *Jonas Paulius II. Bažnyčios požiūris į narkomaniją*. Prieiga per internetą: <<http://8diena.lt/2016/10/10/jonas-paulius-ii-baznycios-pozioris-i-narkomanija/>>.
- Jovaiša L., Bitinas B., (2000). *Filosofinės ugdymo paradigmos*. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/kaune/Downloads/6092903.pdf>>.
- Jukes I., (2019). *A Brief History of the Future of Education: Learning in the Age of Disruption*. Los Andželas: Corwin;
- Kardelis K., (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras

- Katalikų Bažnyčios katekizmas, (2015). Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai.
- Kaupys V., (2015). *Vertybių samprata ir rūšys*. Prieiga per internetą: <https://www.sandora.eu/wpcontent/uploads/2015/11/Vertybi%20samprata_ir_r%20%20ab%20a1ys_V.Kruopis.pdf>.
- Kavanaugh P., (1995). *Spiritual Moments with the Great Composers*. Londonas: Zondervan.
- Krakauskaitė V., (2004). *Lakštutė, 1 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Krakauskaitė V., (2004). *Lakštutė, 2 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Krakauskaitė V., (2004). *Lakštutė, 3 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Krakauskaitė V., (2004). *Lakštutė, 4 klasė*. Kaunas: Šviesa
- Leiter R., Fink H., Lorenz H., Schrettle A. ir kt., (1996). *Religijos pedagogika I*. Kaunas: Tarpdiecezinės Katechetikos Komisijos leidykla.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas *Dėl pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo* (2008), Nr. ISAK-2433.
- Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymas *Dėl pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašo patvirtinimo* (2015), Nr. V-1309.
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos įsakymas, (2022). *Dėl bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių ir mokymo priemonių atitikties teisės aktams įvertinimo ir aprūpinimo jais tvarkos aprašo patvirtinimo*. Prieiga per internetą: <<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/fd6ace60dc5c11ecb1b39d276e924a5d?jfwid=2r1mldso>>.
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerijos įsakymas, (2019). *Dėl bendrojo ugdymo dalykų vadovėlių ir mokymo priemonių atitikties teisės aktams įvertinimo ir aprūpinimo jais tvarkos aprašo patvirtinimo*. Prieiga per internetą: <<file:///C:/Users/Vartotojas/Downloads/Bendrojo+ugdymo+dalyk+06+11s.pdf>>.
- Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro įsakymas *Dėl priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrųjų programų patvirtinimo* (2022), Nr. V-1269.
- Lukošienė D., (2007). *Vertybių ugdymas – asmens profesinis ir dvasinis pamatas*. Prieiga per internetą: <<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=63700>> [žiūrėta 2023-03-01]
- Lukošienė D., (2007). *Vertybių ugdymas – asmens profesinis ir dvasinis pamatas*. Prieiga per internetą: <<esf.vdu.lt/esf/esf0013/downloads/str11.pdf>>.
- Maceina A., (2002). *Pedagoginė filosofija. VII tomas*. Vilnius: Mintis.
- Malikėnienė R., (2010). *Muzika, 5 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Malikėnienė R., (2010). *Muzika, 6 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Malikėnienė R., (2014). *Muzikos labirintai, 7 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Malikėnienė R., (2014). *Muzikos labirintai, 8 klasė*. Kaunas: Šviesa.

- Mar J. E., (1980). *Identity in adolescence. Handbook of Adolescent Psychology*. Prieiga per internetą:
 <https://www.researchgate.net/publication/233896997_Identity_in_adolescence>.
- Martišauskienė E., (2008). *Fundamentinės ugdymo problemos Antano Maceinos pedagogikoje*. Prieiga per internetą:
 <https://www.researchgate.net/publication/288856054_Fundamentines_ugdymo_problemos_Antano_Maceinos_pedagogikoje>.
- Maslow H. A., (1994). *Religions, Values, and Peak-experiences*. London: Penguin Books.
- Mirshahzadeh D., (2020). *The Core Value Equation*. Kanada: Author's Republic.
- Nausėdienė E., (2015). *Pradinis ugdymas: siekiamybė, realybė, galimybės. ŠMM: Ikimokyklinio ir pradinio ugdymo skyrius*. Prieiga per internetą:
 <https://www.prsc.lt/images/MetodineVeikla/E_%20Nausediene.pdf>.
- NKMA., (2012). *Nacionalinė katalikiškųjų mokyklų asociacija*. Vilnius.
- NKMA., (2019). *Nacionalinė katalikiškųjų mokyklų asociacija*. Vilnius.
- Norcross N., (2014). *Christian Values for Church School: Making Them Count*. Cambridge: Grove Books.
- Oakley L., (2019). *Escaping the Maze of Spiritual Abuse: Creating Healthy Christian Cultures*. London: SPCK.
- O'Harae J., (2010). *Leadership in Christian schools*. Saarbrücken: LAP LAMBERT Academic Publishing.
- Open the book, (2017). *Chrostoam Values Handbook A biblical approach*. Prieiga per internetą:
 <https://www.biblesociety.org.uk/content/get_involved/open_the_book/files/christian_values_sample.pdf>.
- Pasupathi, M., Staudinger, U. M., & Baltes, P. B., (2001). *Seeds of wisdom: Adolescents' knowledge and judgment about difficult life problems*. Prieiga per internetą:
 <https://www.researchgate.net/publication/11967186_Seeds_of_Wisdom_Adolescents'_Knowledge_and_Judgment_About_Difficult_Life_Problems>.
- Paškus A., (1998). *Tikėjimo ir netikėjimo sąlytis šiandien*. Kaunas: LKC.
- Paškus A., (2002). *Žvilgsnis į pasaulėžiūrinę aplinką, šventovę, save*. Kaunas: Šviesa.
- Petersen R., (2014). *Be Still: The Inspiring Stories behind 175 of the Most – Loved Hymns*. Illinois: Tyndale House.
- Pikūnas J., Palujanskienė A., (2005). *Stresas: atpažinimas ir įveikimas*. Kaunas: Pasaulio lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
- Remouchamps E., (2020). *Vaikystė – kelias į gyvenimą*. Prieiga per internetą:
 <<https://psichologe.eu/vaikyste-kelias-i-gyvenima/>>.

- Rinkevičius Z., (2002). *Muzikinis mąstymas ir jo ugdymas mokykloje*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Roberts, B. W., & Wood, D., (2006). *Personality Development in the Context of the Neo-Socioanalytic Model of Personality*. Prieiga per internetą: <<https://psycnet.apa.org/record/2006-07023-002>>.
- Rubavičius, V. (2016). Meno religinis aspektas šiuolaikinėje civilizacinėje vaizduotėje. *Religija ir kultūra*, vol. 18-19, 62-74.
- Sandra Yang S., (2012). *Singing Gesualdo: Rules of Engagement in the Music History Classroom*. Prieiga per internetą: <https://digitalcommons.cedarville.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1026&context=music_and_worship_publications>.
- Šalkauskis S., (1992). *Rinkiniai Raštai II pedagoginės studijos*. Roma: Lietuvių katalikų mokslo akademija.
- Šulcienė L., (2007). *Filosofija ir filosofija*. Kaunas: Technologija.
- Šventasis Raštas, (2018). *Naujasis testamentas*. Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija.
- Švetkauskas V., (2010). *Ugdymą sąlygojantys veiksniai*. Prieiga per internetą: <https://issuu.com/mokytojuugdymas/docs/mu14_8/76>.
- Tidikis R., (2003). Socialinių mokslų tyrimų metodologija. Prieiga per internetą: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/15459/Tidikis_tyrimu_metodologija.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Velička E., (2007). *Mano muzika, 1 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Velička E., (2007). *Mano muzika, 2 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Velička E., (2007). *Mano muzika, 3 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Velička E., (2007). *Mano muzika, 4 klasė*. Kaunas: Šviesa.
- Visuotinė lietuvių enciklopedija, t. X, 2006, p. 335, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
- William Hasker W., (2005). *Integration of Faith, Learning, and Christian Vocation with First-Year Mathematics Majors*. Prieiga per internetą: <<https://pillars.taylor.edu/acms-2005/8/>>.
- Zigmantienė V., (2003). *Harmonijos vystymosi istorijos aspektas*. Prieiga per internetą: <<http://verosuzrasai.blogspot.com/2017/05/vera-zigmantiene-harmonijos-vystymosi.html>>.
- Žukauskienė R., (2012). *Raidos psichologija: Integruotas požiūris*. Vilnius: Margi raštai.